

GLAS

Muzeja grada Karlovca

god. XXII, broj 20, prosinac 2023.

GLAS
GODINA XXII, BROJ 20, prosinac 2023.

IZDAVAČ
Muzeji grada Karlovca

ZA IZDAVAČA
Igor Čulig, v. d. ravnatelja

UREDNICI
Aleksandra Goreta, Antonija Škrtić

SURADNICI
Lana Bede, Nikolina Belančić Arki, Igor Čulig, Matea Galetić, Aleksandra Goreta, Juraj Horvatin, Sanda Kočevar, Marinko Pleskina, Ružica Stjepanović, Antonija Škrtić, Sandro Vidoš

VANJSKI SURADNICI
Branka Benčić, Feđa Gavrilović, Kora Girin, Vesna Kedmenec Križić, Ivana Maradin, Branimir Pešut, Valentina Radoš, Nikolina Šimunović, Filip Turković-Krnjak

LEKTURA
Sermon d. o. o.

VIZUALNO OBLIKOVANJE, GRAFIČKA PRIPREMA
Sven Sorić, Bojan Crnić

TISAK
Tiskara Pečarić & Radočaj d. o. o.

FOTOGRAFIJE
Fototeka Muzeja grada Karlovca, Iva Alibašić, Zvonimir Ambruš, ARHEO PLAN d. o.o. i Luperca! M.T. d. o. o., arhiv Gliptoteke HAZU, Lana Bede, Igor Čulig, Marko Ercegović, fototeka Galerije Prica, fototeka IAB, fototeka Kabineta grafike HAZU, fototeka MGK, Matea Galetić, Miljenko Gregl, Tomislav Herega, Juraj Horvatin, Karlovački.hr, Jana Mihalić, MMSU Rijeka, Radio Stubica, Dino Spajić, Jules Spinatsch, Denis Stošić, Antonija Škrtić, Ivana Škvorčević, Goran Vranić

ADRESA UREDNIŠTVA
Muzeji grada Karlovca
Strossmayerov trg 7
47 000 Karlovac
Tel. 047/615 980
e-mail: info@mgk.hr

NAKLADA
300 primjeraka

Časopis izlazi jednom godišnje.
Tekstovi se ne honoriraju.

PROGLAS
05 UVODNIK

IZ SVEG GLASA

06 TRIJENALE HRVATSKOGA KIPARSTVA — 40
GODINA TRADICIJE

Filip Turković-Krnjak

14 BIJENALNE I TRIJENALNE IZLOŽBE GRAFIKE I
CRTEŽA KABINETA GRAFIKE HAZU

Vesna Kedmenec Križić

20 HRVATSKI TRIJENALE AKVARELA, PRILOG ZA
POVIJEST MANIFESTACIJE

Branimir Pešut

26 SLAVONSKI BIENNALE — OD LOKALNE DO
MEĐUNARODNE MANIFESTACIJE

Valentina Radoš

30 TRANSNACIONALNA I TRANSLOKALNA
PERSPEKTIVA: BIJENALE INDUSTRIJSKE
UMJETNOSTI I MUZEJ MODERNE I SUVREMENE
UMJETNOSTI

Branka Benčić i Kora Girin

36 TRIJENALE AUTOPORTRETA — GALERIJA PRICA,
POU SAMOBOR

Nikolina Šimunović

GLASNO I JASNO — ISTRAŽIVANJA

42 ARHEOLOŠKI NADZOR U ZVIJEZDI
Matea Galetić

GLASNO I JASNO — NOVE AKVIZICIJE

46 NOVE AKVIZICIJE GALERIJSKOG
ODJELA — KUPNJA RADOVA IVANA STOŠIĆA I
DAROVANJE DUJE JURIĆA

Antonija Škrtić

48 DŽEPNI SAT URARA KARLOVAČKOG
VATROSLAVA JESENSKOG

Igor Čulig

49 DONACIJA VLADIMIRE (MIRE) WOLF
Antonija Škrtić

50 DAROVANJE ZLATKA GORŠIĆA, NAČELNIKA
OKLOPNIŠTVA 110. BRIGADE HV-A
Juraj Horvatin

GLASNO I JASNO — IZLOŽBE

51 IZLOŽBA „GLEDAM DODIROM“
— GOSTOVANJE U ZAGREBU

Lana Bede

53 KOME JE PALA SJEKIRA U MED
Lana Bede

54 KOLEKCIJA OBITELJI SUMINA

Antonija Škrtić

56 HINKO KRAPEK — ČOVJEK SVOGA DOBA
Sanda Kočevar

58 IZLOŽBA IVANA FIJOLIĆA

Feđa Gavrilović

60 1903. U HRVATSKOJ

Sanda Kočevar

61 GOSTOVANJE IZLOŽBE VRATA ZVIJEZDE U
GALERIJI RUŽIĆ U SLAVONSKOM BRODU

Igor Čulig

62 STVARNIJE OD STVARNOG, IZLOŽBA
ZORANA HOMENA

Aleksandra Goreta

64 GOSTUJUĆA IZLOŽBA „ARHEOLOGIJA I
SPELEOLOGIJA — IZ TAME PODZEMLJA DO
SVJETLA SPOZNAJE“

Matea Galetić

65 GOSTUJUĆA IZLOŽBA: DANI PONOSA
— HEROJSKA OBRANA DUBROVNIKA 1991.

Juraj Horvatin

66 IZLOŽBA ANABEL ZANZE: AEROMITING
Ružica Stjepanović

68 ZVONA GRADA
Ivana Maradin

69 GOSTOVANJE IZLOŽBE „110. BRANI SVOJ
RODNI GRAD“ U DUBROVNIKU I ZAGREBU

Juraj Horvatin

70 SVJETLOSNI AMBIJENT DUJE JURIĆA
MCF / MGK-GVK 2023

Antonija Škrtić

72 129. BRIGADA HV-A KARLOVAC

Juraj Horvatin

GLASNO I JASNO — PREDAVANJA I PREZENTACIJE

74 WEBINAR „HANDS ON AKTIVNOSTI ZA
MLADE PUTEM DIGITALNIH PLATFORMI“

Lana Bede

75 MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „ART
(HISTORY) IN EDUCATIONAL CONTEXTS“

Lana Bede

76 OKRUGLI STOL NOVINARI I FOTOREPORTERI U
DOMOVINSKOM RATU

Ružica Stjepanović

78 OBILJEŽAVANJE OBLJETNICE OPERACIJE OLUJA

Juraj Horvatin

79 OKRUGLI STOL: NAPAD NA KARLOVAC U
RUJNU 1993.

Juraj Horvatin

80 PREDSTAVLJANJE ZBORNIKA SVJEDOČANSTAVA
S OKRUGLOG STOLA „MEDICINSKO OSOBLJE
U DOMOVINSKOM RATU — RATNA BOLNICA U
TOPUSKOM 1991.“

Juraj Horvatin

GLASNO I JASNO — MUZEJSKA PEDAGOGIJA

81 DOMOVINSKI RAT U STRIPU — RADIONICA
IZRADE STRIPA

Juraj Horvatin

82 EDUKATIVNI FILM „ENIGMA ZLATKO
KESER — KAKO GLEDATI I RAZUMJETI DJELA
SUVREMENOG LIKOVNOG UMJETNIKA“

Lana Bede

83 POSJET UČENIKA OSMIH RAZREDA KARLOVCU

Juraj Horvatin i Sandro Vidoš

84 MUZEJSKI MEDONOSNI VRT

Lana Bede

SUGLASJA

88 OBIČAJ PALJENJA IVANJSKOG KRIJESA U
KARLOVCU: NEMATERIJALNA KULTURNA
BAŠTINA REPUBLIKE HRVATSKE

Nikolina Belančić Arki

89 MUZEJI GRADA KARLOVCA NA SAJMU
UČENJA U SISKU

Lana Bede

90 DANI EUROPSKE BAŠTINE / ARHIV

OTISAKA GRADA

Lana Bede

91 POSTAVLJANJE SPOMEN-PLOČE 103. BRIGADI HV
TE SPOMEN-PLOČA MEDICINSKOM OSOBLJU I
RADNICIMA U ZDRAVSTVU DOMOVINSKOG RATA

Juraj Horvatin

PROGLAS

UVODNIK

Dvadeseti broj muzejskog časopisa Glas Muzeja grada Karlovca donosi pregled bijenalnih i trijenalnih izložbi likovnih umjetnosti u Hrvatskoj. Hvala svim kolegama koji su se odazvali našem pozivu i predstavili manifestacije koje vode ili u njima djeluju. Tema nam se učinila zanimljivom jer je naš muzej još od 1998. godine suorganizator Hrvatskog trijenala akvarela, čime je u nacionalnom okviru nastavljena tradicija organiziranja i izlaganja bijenalne izložbe akvarela bivše države u Galeriji „Vjekoslav Karas“ u Karlovcu. Iz pristiglih tekstova mogu se iščitati njihove povijesne i organizacijske srodnosti, raznolike mogućnosti razvoja takvog tipa manifestacija koje uključuju velik broj umjetnika, kustosa i kritičara te se može prepoznati njihov utjecaj na profiliranje zbirki i izložbenih politika muzeja i galerija. Proteklu godinu u našem Muzeju obilježila je konstrukcijska obnova matične zgrade na Strossmayerovu trgu u koju se jedva čekamo vratiti te odlazak Hrvojke Božić s mjesta ravnateljice Muzeja. Hrvojka Božić vodila je ovu ustanovu od 2010. godine, a Gradski muzej Karlovac pod njezinim je vodstvom izrastao u Muzeje grada Karlovca koji vrlo aktivno djeluju na četirima lokacijama. U drugom dijelu časopisa predstavljamo raznolike muzejske i galerijske programe koji su se realizirali u Gradskom muzeju Karlovac, u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj, u Galeriji „Vjekoslav Karas“ i na Starom gradu Dubovcu. Uživajte u čitanju!

Urednice

TRIJENALE HRVATSKOGA KIPARSTVA — 40 GODINA TRADICIJE

Filip
Turković-Krnjak,
viši kustos,
Gliptoteka HAZU

IZ SVEG GLASA

Trijenale hrvatskoga kiparstva nacionalna je manifestacija koja se održava svake tri godine, a hrvatskoj javnosti predstavlja najbolja ostvarenja suvremene kiparske umjetnosti. Riječ je o izložbi kojom se svake tri godine predstavlja recentno kiparsko stvaralaštvo i kroz koju već 40 godina možemo pratiti domaću kiparsku produkciju. Ovaj tekst pruža povijesni pregled svih četrnaest dosad održanih izložba Trijenala prateći pritom sve organizacijske i sadržajne promjene manifestacije, ali i promjene percepcije suvremenog kiparstva koje možemo pratiti kroz njezin razvoj s obzirom na teme, poetiku i materijale/medije u kojima nastaje.

Trijenale hrvatskoga kiparstva osnovala je Gliptoteka HAZU 1982. godine, a glavni inicijator bila je tadašnja upraviteljica Ana Adamec koja je u suradnji s Vladimirom Bužančićem pokrenula projekt. Ideja o pokretanju takve izložbe bila je potaknuta tadašnjom situacijom na hrvatskoj umjetničkoj sceni na kojoj je kiparstvo bilo zapostavljeno u odnosu na druge umjetničke discipline. Od oko 400 izložbi koje su se godišnje održavale u Hrvatskoj, tek je svaka deseta bila kiparska, a razloge tome, među ostalim, treba tražiti i u zahtjevnosti organizacije kiparske izložbe koja je u startu produkcijski i izvedbeno mnogo skuplja od, primjerice, izložbe crteža ili slika. Uzme li se u obzir da kiparska tradicija u nas seže u daleku povijest te da se radi o umjetničkoj disciplini koja je iznjedrila najznačajnija imena hrvatske umjetnosti, počevši od majstora Radovana, Jurja Dalmatinca preko Rendića, Frangeša Mihanovića i Meštrovića, bilo je potrebno organizirati jednu ovakvu izložbu koja će kiparstvu vratiti status koji zaslužuje i javnosti pružiti uvid u recentno kiparsko stvaralaštvo.

Ideja za koncept I. trijenala hrvatskoga kiparstva (1982.) — konfrontacije proizišla je iz činjenice da se radilo o prvom pokušaju da se kontinuirano i sveobuhvatno prate događaji u suvremenoj skulpturi. Budući da dotad na prostoru Republike Hrvatske nije postojala slična izložba, ovo je bila prva prilika da se recentne skulpture hrvatskih kipara konfrontiraju formom, pristupom i konceptom.¹ Cilj je, prije svega, bio prezentirati cjelokupno ondašnje suvremeno kiparsko stvaralaštvo, kao i naglasiti neposredne utjecaje kipara starije generacije na mlađe suvremene umjetnike.

¹ Adamec, Ana. Prvi triennale hrvatskog kiparstva — konfrontacije, Gliptoteka JAZU-a, Zagreb: 1982.

Plakat izložbe I. THK-a, autor Boris Bučan, 1982., arhiv Gliptoteke HAZU

To je po broju autora i djela ujedno bio i najveći Trijenale na kojem je izlagalo više od 120 autora s više od 400 radova koji su izabrani u dogovoru sa samim umjetnicima. Izložba nije bila žirirana i nisu se dodjeljivale nagrade. Izlagali su svi, od kipara koji su nedavno preminuli kao što su Radauš, Augustinčić, Kršinić, do najmlađe generacije kojoj su tada pripadali Ante Rašić, Kažimir Hraste, Petar Barišić. Tadašnja kritika na Trijenale je reagirala dvojako, a kao najveće zamjerke navodila je odveć hermetički ispremiješani likovni postav, nekritički odabir radova, nedostatnu povijesno-umjetničku obradu izloženih radova, nedovoljnu animacija publike, premale prostore za tako velik broj autora i radova.² Ipak, opći zaključak bio je da je start Trijenala skulpture pozitivna stvar, ali da kritički izbor ostaje jedina prava mogućnost ove manifestacije u budućnosti³.

S obzirom na uočene nedostatke prvog trijenala, Pravilnikom II. trijenala (1985.) uspostavljena je organizacijska struktura i određeni su uvjeti izlaganja koji su se, uz manje promjene, zadržali do danas. Glavno tijelo Trijenala jest Organizacijski odbor koji čine predstavnici organizatora i vanjski suradnici koji se biraju iz redova afirmiranih umjetnika, povjesničara umjetnosti, kritičara i stručnih djelatnika srodnih institucija. Za svaki Trijenale bira se novi Organizacijski odbor koji određuje opću koncepciju izložbe, vodi sve tehničke i stručne poslove te imenuje članove Ocjenjivačkog suda. Pravo prijave na Trijenale imaju svi likovni stvaraoci koji su rođeni, koji žive ili rade na području Republike Hrvatske. Svaki umjetnik može prijaviti do tri rada nastala u posljednje tri godine, a svi radovi (osim posebno ustanovljenih iznimki) podliježu Ocjenjivačkom sudu.⁴ Od II. trijenala, kada su prvi put dodijeljene tri jednakovrijedne nagrade, sve sljedeće izložbe uključivale su kritičku selekciju Ocjenjivačkog suda, koji se uvijek sastojao od istaknutih kipara i povjesničara umjetnosti.

Na III. trijenalu (1988.) prvi je put uvedena i kategorija „kipara-gosta“ čiji su radovi bili predstavljeni

na sažetoj samostalnoj izložbi pod nazivom *Portret kipara*. Tu čast Organizacijski odbor ukazao je povijesnim ličnostima hrvatskog suvremenog kiparstva koji su svojim djelom afirmirali izvornost, uspostavljali aktualnost ili pak bivali oličenjem intelektualnog i moralnog umjetničkog integriteta.⁵ Kasnije se ta praksa ukida, a pravo na samostalnu sažetu izložbu pripast će dobitniku Velike nagrade. Na III. trijenalu kroz antologijske radove predstavljeno je djelo Vojina Bakića, a izložbe *Portret kipara* održane su i u sklopu IV. i VI. trijenala na kojima su predstavljeni opusi Branka Vlahovića i Aleksandra Srneca

IV. (1991.) i V. (1994.) trijenale održao se u specifičnim povijesnim okolnostima, za vrijeme trajanja Domovinskog rata. Vodeći se time, i autori predgovora kataloga (Tonko Maroević, Vladimir Maleković) posebno su istaknuli tisućljetno kiparsko stvaralaštvo i bogato umjetničko nasljeđe na području Republike Hrvatske kao i važnost same manifestacije trijenala koja se, unatoč teškim trenucima, uspjela održati. „Novi početak“ nakon ratnih godina na neki je način predstavljalo VI. trijenale (1997.). Iako se u tekstovima predgovora često spominjao pluralizam kao odlika hrvatskog recentnog kiparstva⁶, još uvijek se tu većinom radilo o klasičnim kiparskim formama i tradicionalnim materijalima te tek na sljedećim trijenalima medijska raznolikost uzima maha, a tradicionalni pojam kiparstva prisutan i u samom imenu manifestacije pomiče se u smjeru pojma trodimenzionalna umjetnost. Značajniji iskorak u prihvaćanju širenja granica kiparskog medija uočljiv je na VII. trijenalu (2000.), koje se otvara novim medijima, što dokazuje da prati tendencije suvremenih umjetnika i njihova stvaralaštva. Potvrda toga bila je i dodjela Velike nagrade VII. trijenala hrvatskoga kiparstva mladoj multimedijalnoj umjetnici Ines Krasić za njezin rad „e-male, e-fe-male“.⁷ Iste godine u Gliptoteci je otvoren *Park skulpture*

5 Pravilnik Trijenala hrvatskog kiparstva: Treći triennale hrvatskog kiparstva, Gliptoteka JAZU-a, Zagreb: 1988.

6 Maroević, Tonko: IV. Trijenale hrvatskog kiparstva, Gliptoteka HAZU 1991., str. 6.

7 Gattin, Marija. VII. trijenale hrvatskoga kiparstva, Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2000., str. 112., u obrazloženju nagrade: „Riječ o radu koji redefinira klasičnu definiciju skulpture. Umjesto trodimenzionalnog objekta čija se svojstva percipiraju u skladu s postavkama modernističke estetike, odnos-

III. THK — izložba „Portret kipara“ — Vojin Bakić, 1988., arhiv Gliptoteke HAZU

rađen po zamisli akademika Miroslava Begovića, čime ova muzejska ustanova i trijenale dobivaju jedinstven novi prostor za izlaganje skulpture na otvorenom.

Nastavljajući se na tendencije prošle izložbe, VIII. trijenale (2003.) jasno je pokazao da „skulptura danas više ne može biti obuhvaćena svojom tradicionalnom definicijom, na kojoj je do tada počivao Trijenale, već da su granice definicije skulpture kao trodimenzionalnog objekta koji ima svoju širinu, visinu i dubinu odavno pomaknute s pojma objekta prema različitim mogućnostima mnoštva medija kojima se danas umjetnici služe. Suvremenom skulpturom zato možemo proglasiti sva djela koja nam daju više dimenzionalnu predodžbu ili predodžbu o više dimenzionalnom,

no zahtjeva za dosljednom primjenom 'čistog kiparskog medija', pred nama je situacija u čijem se referencijalnom polju nalazi širok spektar raznorodnih aspekata javnosti.“

bez obzira na tehniku ili medij u kojem su izvedena.⁸ U istom tonu nastavlja i Leila Topić, autorica predgovora kataloga IX. trijenala (2006.), koja smatra da je smotra napokon odustala od uzaludnog traženja odgovora na pitanje što je skulptura danas te koje su njezine društvene, odnosno fizičke granice.⁹ Prošireni pojam skulpture tako sada bez ikakve dvojbe uključuje i videoradove, instalacije, multimedijske radove i performans.

Iako jubilaran, X. trijenale (2009.) obilježen je strogom kritičkom selekcijom Ocjenjivačkog suda, što je rezultiralo najmanjim brojem autora. Vinko Srhoj u predgovoru kataloga kao određen problem

8 Vukmir, Janka: Kiparstvo: destilirano // VIII. trijenale hrvatskog kiparstva / Gliptoteka HAZU, Zagreb: 2003., str. 203.

9 Topić, Leila: IX. trijenale hrvatskoga kiparstva — prošireno polje djelovanja // IX. trijenale hrvatskog kiparstva / Gliptoteka HAZU, Zagreb: 2006., str. 27.

2 Škunca, Josip: Velesajam kiparstva. // Vjesnik / Zagreb, 17. 8. 1982.

3 Maleković, Vladimir: Šuma kipova // Vjesnik / Zagreb, 14. 9. 1982.

4 Pravilnik II. trijenala hrvatskoga kiparstva, 1985.

navodi slab odaziv poznatih hrvatskih kipara srednje i starije generacije, ali ujedno i naglašava da mu je drago da su nagrađeni mahom mladi autori.¹⁰ U sklopu X. trijenala bila je organizirana i zasebna izložba dobitnika Velike nagrade svih prethodnih izložbi. Konceptiju XI. trijenala (2012.) „Idealnost koncepta — realnost izvedbe“ osmislila je Blaženka Perica sugerirajući da se na uvid publici daje „... — ne cjelovitu, ne najbolju, niti konceptom limitiranu, nego na izbor predloženu — trogodišnju kiparsku produkciju u Hrvatskoj“¹¹. Spomenuti koncept uvjetovao je da neka od djela budu stvarana u samom prostoru Gliptoteke, čime se Trijenale dotaknuo aktualnih pitanja o pojmovima autentičnosti umjetničkog djela kao i termina *in situ*, *site specific* te *site oriented works*. Posebna zanimljivost Trijenala upravo su *site specific* instalacije, radovi koji su i fizički i misaono neodvojivi od zadanog ambijenta Gliptoteke, čiji prostori uvijek iznova inspiriraju umjetnike.

Sva raznolikost u pristupu trodimenzionalnoj umjetnosti kroz radove koji istražuju aktualne teme, privatni prostor i društveni kontekst te zahtijevaju interaktivnu komunikaciju prikazana je i na XII. (2015.) i XIII. trijenalu (2018.). S obzirom na to da je već ranije uočeno da prisutnost autora srednje i starije generacije opada, na XIII. trijenalu prijavljenim autorima priključilo se i 12 pozvanih kipara za koje je Organizacijski odbor ocijenio da su nezaobilazna imena hrvatskog suvremenog kiparstva. Tako se i njih pokušalo ponovno motivirati na sudjelovanje na manifestaciji te naglasiti njihov značaj na suvremenoj kiparskoj sceni i utjecaj na mlađe generacije. Posljednji, XIV. trijenale (2022.) zbog potresa u Zagrebu i pandemije bolesti uzrokovane virusom COVID-19 prvi je put u povijesti odgođen za godinu dana. Budući da je u potresu znatno stradao muzejski kompleks Gliptoteke, izložba se nakon dugo vremena opet preselila u druge gradske prostore.¹² U zajedničkoj organizaciji s Hrvatskim društvom likovnih umjetnika Trijenale je održan u neoštećenim prostorima Gliptoteke, Galeriji

Bačva i na travnjaku ispred Meštovićeve paviljona HDLU-a, palači Vranyczany Hrvatskog inženjerskog saveza u Berislavićevoj ulici i Paviljonu na Zrinjevcu, dok je samostalna izložba Vedrana Perkova održana u galeriji Cloverfield. Poseban program izložba „*Hommage doajenima hrvatskoga kiparstva*“ bio je postavljen na još nekoliko lokacija, u izlozima tvrtki u užem centru grada. Tako se izložba Trijenala u dosad najvećoj mjeri proširila gradom Zagrebom i dala manifestaciji jednu novu dimenziju

Kao što je već spomenuto, Gliptoteka HAZU jako je oštećena u potresima koji su pogodili Zagreb i okolice 2020. godine te je trenutačno u tijeku konstrukcijska obnova muzejskog kompleksa, nakon čega slijedi i cjelovita obnova, koja će zbog opsežnosti i zahtjevnosti posla trajati sljedećih nekoliko godina. Tako će XV. trijenale hrvatskoga kiparstva ponovno tražiti alternativne prostore za održavanje sljedeće manifestacije, što je prilika za realizaciju dodatnih kreativnih ideja i sadržaja u novim ambijentima. Organizacija ove vrste manifestacije, osim same izložbe, podrazumijeva mnoštvo popratnih aktivnosti koje svaku izložbu prate. Redovita praksa Trijenala, čiji se intenzitet na posljednjih nekoliko izložbi pojačao, jest organizacija zasebnih izložbenih programa i autorskih konceptija, likovnih radionica i vodstva za sve vrste posjetitelja, tribina i razgovora s umjetnicima te ostalih popratnih programa kojima pokušavamo manifestaciji dati što širi kontekst i približiti je što široj publici.

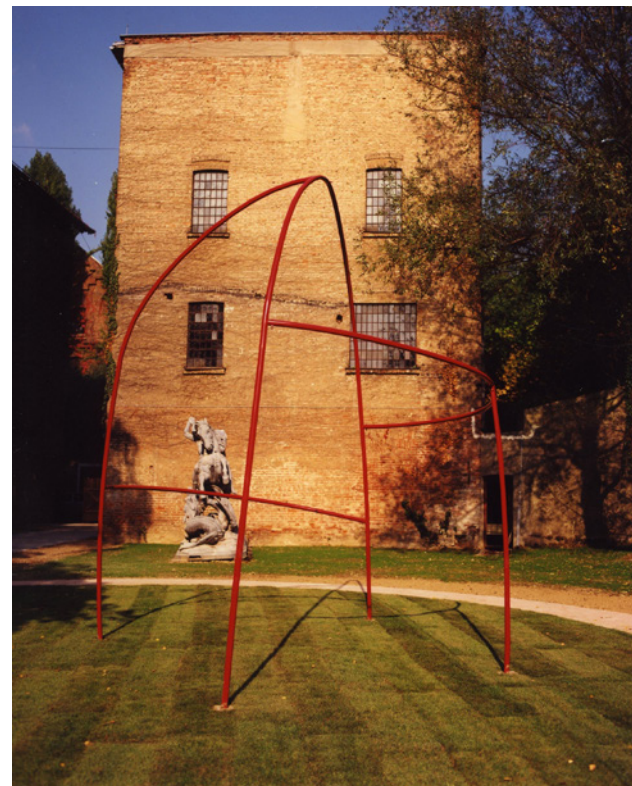
Iako umjetnicima vjerojatno i nisu najveća motivacija za prijavu, nagrade Trijenala važan su element kritičkog vrednovanja svake izložbe i pokazatelj trenutne kvalitete na domaćoj kiparskoj sceni. Upravo nagrade potvrđuju koliko je ovakva kiparska izložba važna, kao i koliko je važna kvaliteta Ocjenjivačkog suda jer su svi nagrađeni autori nezaobilazna imena u interpretaciji hrvatskog kiparstva. Iako su danas to sve renomirani autori, u doba kada su nagrađivani dobar dio njih bili su mladi umjetnici na početku profesionalne karijere kojima je trijenale poslužio kao odskočna daska.¹³

10 Srhoj, Vinko: Jubilarno a krizno // X. trijenale hrvatskoga kiparstva / Gliptoteka HAZU, Zagreb 2009., str. 23.

11 Perica, Blaženka: XI. trijenale hrvatskoga kiparstva, Gliptoteka HAZU 2012. str. 9.

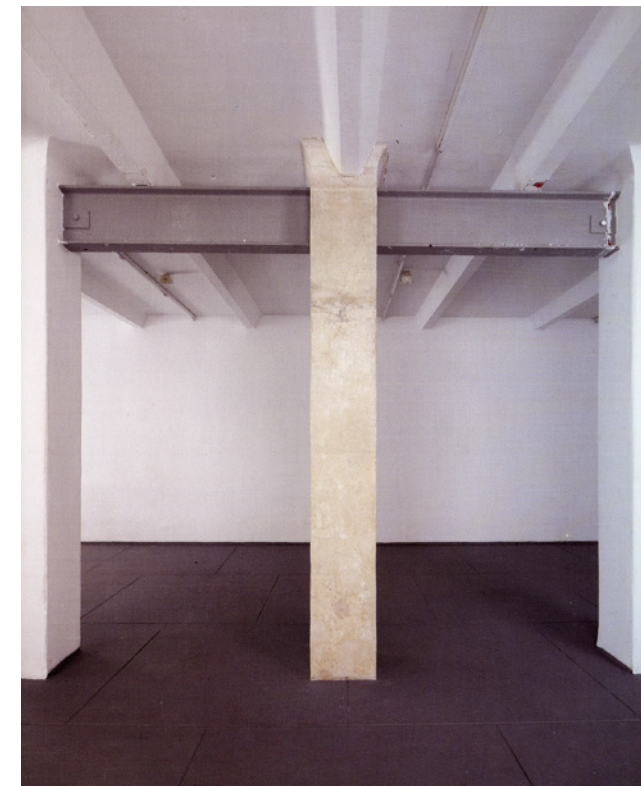
12 I. THK odražen je na više lokacija u Zagrebu, a II. THK u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu

13 Popis svih nagrađenih: **I. THK, 1982.** koncepcija izložbe bez nagrada, **II. THK, 1985.** *Jednakovrijedne nagrade*: Ivan Lesiak, Ante Rašić, Marija Ujević Galetović, **III. THK, 1988.** *Velika nagrada*: Branko Ružić, *Jednakovrijedne nagrade*: Kuzma

VII. THK — Park skulptura Gliptoteke HAZU, 2000., arhiv Gliptoteke HAZU

Kovačić, Stevan Luketić, Mladen Mikulin, *Otkupne nagrade*: Vasko Lipovac, Petar Barišić, **IV. THK, 1991.** *Velika nagrada*: Ivan Kožarić, *Jednakovrijedne nagrade*: Peruško Bogdanić, Josip Diminić, Vladimir Gašparić, *Otkupne nagrade*: Slavomir Drinković, Goran Štimac, **V. THK, 1994.** *Velika nagrada*: Petar Barišić, *Jednakovrijedne nagrade*: Antun Babić, Josip Diminić, Daniel Kovač, **VI. THK, 1997.** *Velika nagrada nije dodijeljena, Jednakovrijedne nagrade*: Kažimir Hraste, Siniša Majkus, Silvo Šarić, **VII. THK, 2000.** *Velika nagrada*: Ines Krasić, *Jednakovrijedne nagrade*: Đorđe Jandrić, Branko Lepen, Loren Živković Kuljiš, **VIII. THK, 2003.** *Velika nagrada*: Viktor Popović, *Jednakovrijedne nagrade*: Kristijan Kožul, Goran Petercol, Vlasta Žanić, *Skulptura u javnom prostoru*: Marija Ujević Galetović, *Nagrada publike Centar Kaptol*: Ante Rašić, **IX. THK, 2006.** *Velika nagrada*: Daniel Kovač, *Jednakovrijedne nagrade*: Lara Badurina, Neven Bilić, Sonja Vuk, *Posebna priznanja*: Ana Belošević, Sanja Fališevac, Božica Matasić, *Nagrada Mediteranskog kiparskoga simpozija Labin – Dubrova*: Šime Perić, *Nagrada A.I.C.A.-e (hrvatskoga Povjerenstva)*: Antonija Balić, *Nagrada publike Centar Kaptol*: Kristina Lenard, **X. THK, 2009.** *Velika nagrada*: Predrag Pavić, *Jednakovrijedne nagrade*: Kristina Leko / David Smithson, Damir Sokić, Ivo Deković, *Posebna priznanja*:

XI. THK: Samostalna izložba dobitnika Velike nagrade X. THK-a Predraga Pavića, *Bez naziva*, 2012., *site specific* instalacija, arhiv Gliptoteke HAZU

Konon Ognjen Sedić, *Nagrada Mediteranskog kiparskoga simpozija Labin – Dubrova*: Ivan Fijolić, *Nagrada A.I.C.A.-e*: Kristina Leko / David Smithson, **XI. THK, 2012.** *Velika nagrada*: Igor Ruf, *Jednakovrijedne nagrade*: Tihomir Matijević; Dragana Sapanjoš / Žarko Volić; Dražen Vitolović, *Posebna priznanja*: Denis Krašković; Nikola Ukić, *Nagrada A.I.C.A.-e*: Vesna Pokas, *Posebno priznanje A.I.C.A.-e*: Tihomir Matijević, *Nagrada posjetitelja Centar Kaptol*: Stipe Babić, *Nagrada Mediteranskog kiparskoga simpozija Dubrova, Labin – Božica Dea Matasić*, **XII. THK, 2015.** *Velika nagrada*: Neven Bilić, *Jednakovrijedne nagrade*: Vojin Hraste, Marina Bauer, Ivan Fijolić, *Nagrada A.I.C.A.-e*: Predrag Pavić, *Nagrada posjetitelja Centar Kaptol*: Mirjana Vodopija, **XIII. THK, 2018.** *Velika nagrada*: Vedran Perkov, *Jednakovrijedne nagrade*: Valerija Jakuš, Nina Kamenjarin, Alem Korkut, *Nagrada A.I.C.A.-e*: Tanja Vujašinović, *Nagrada KGR Lokve*: Vladimir Novak, Miroslav Sabolić; **XIV. THK, 2022.** *Velika nagrada*: Loren Živković Kuljiš, *Jednakovrijedne nagrade*: Martina Miholić, Marina Bauer i Zrinka Šimičić, Matija Plavčić, *Nagrada A.I.C.A.-e*: Ida Blažičko; *Nagrada Ljevaonice umjetnina Ujević*: Dino Bičanić; *Nagrada KGR Lokve*: Denis Krašković; *Posebno priznanje*: Marijana Stanić

Postav XIV. THK-a na više lokacija u gradu Zagrebu (Gliptoteka HAZU, Galerija Bačva HDLU-a, Palača Vranyczany HIS, Paviljon na Zrinjevcu), 2022., arhiv Gliptoteke HAZU

Osim *Velike* i tri *Jednakovrijedne nagrade*, u povijesti Trijenala dijelile su se i razne druge nagrade i priznanja. Na VIII. trijenalu dodijeljena je nagrada za *Skulpturu u javnom prostoru*, a od 2003. godine program je obogaćen i novim nagradama: *Nagrada Hrvatske sekcije A.I.C.A-e*, *Nagrada Mediteranskog kiparskog simpozija Labin Dubrova* i *Nagrada publike Centra Kaptol*. Na posljednje dvije izložbe dodijeljena je nagrada *Goranske kiparske radionice Lokve*, a na posljednjem Trijenalu i *Nagrada Ljevaonice umjetnina Ujević*. Treba spomenuti da je dio radova s ovih izložbi u vidu otkupa ili donacije postao dijelom fundusa Gliptoteke koji se tako popunjava recentnim radovima suvremenog kiparstva. Od II. do IV. trijenala hrvatskoga kiparstva postojala je i posebna kategorija *Otkupne nagrade* prilikom čega je fundus Gliptoteke obogaćen novim vrijednim djelima, a bilo bi važno u trijenalima koji slijede obnoviti tu praksu i pretvoriti je u tradiciju jer je za Gliptoteku kao organizatora ovakve izložbe i, u konačnici, muzej skulpture u širem smislu, nužno da u svom fundusu posjeduje relevantne radove recentnog hrvatskog kiparstva koji bi se uskoro mogli naći i u novom stalnom postavu muzeja.

Sigurno je da u 14 dosad održanih izložbi nema značajnijeg kipara ili umjetnika u Hrvatskoj koji je na bilo koji način pridonio stvaranju trodimenzionalne umjetnosti, a da nije sudjelovao na Trijenalu. Od 1982. do posljednje izložbe 2022. godine na ovoj manifestaciji sudjelovalo je ukupno oko 550 različitih umjetnika, a tekstove predgovora kataloga pisali su redom renomirani povjesničari umjetnosti¹⁴ koji su s

14 Autori tekstova kataloga trijenala hrvatskoga kiparstva: **I. THK:** Ana Adamec, Darko Schneider, Davor Matičević; **II. THK:** Ive Šimat Banov; **III. THK:** Igor Zidić, Milan Prelog (Vojin Bakić); **IV. THK:** Tonko Maroević, Božena Kličinović (Branko Ružić), Vesna Mažuran Subotić (Branko Vlahović); **V. THK:** Vladimir Maleković, Lida Roje Depolo (Ivan Kožarić), Božena Kličinović; **VI. THK:** Tonko Maroević, Vesna Mažuran Subotić (Petar Barišić), Lida Roje Depolo (Aleksandar Srnec); **VII. THK:** Ivica Župan; **VIII. THK:** Ariana Kralj, Ive Šimat Banov, Lida Roje Depolo (Ines Krasić), Iva Korbler, Vesna Mažuran Subotić, Dalibor Prančević, Janka Vukmir (autorske koncepcije); **IX. THK:** Leila Topić, Berislav Valušek, Vesna Mažuran Subotić (Viktor Popović); **X. THK:** Ariana Kralj, Vinko Srhoj, Lida Roje Depolo (Daniel Kovač); **XI. THK:** Ariana Kralj, Blaženka Perica, Vesna Mažuran Subotić (Predrag Pavić); **XII. THK:** Feđa Gavrilović, Lida Roje Depolo (Igor Ruf); **XIII. THK:** Ivana Mance, Predrag Pavić (Neven Bilić); **XIV. THK:**

istaknutim kiparima činili kritičko tijelo Ocjenjivačkog suda. Tradicija ove izložbe zasigurno će se nastaviti i u budućnosti, a nadamo se da ćemo već XVI. trijenale hrvatskoga kiparstva dočekati u obnovljenim muzejskim prostorima Gliptoteke, što će nam organizacijski biti velika motivacija da Trijenale podignemo stepenicu više.

LITERATURA:

- I. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1982.
  - II. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1985.
  - III. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1988.
  - IV. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1991.
  - V. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1994.
  - VI. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 1997.
  - VII. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2000.
  - VIII. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2003.
  - IX. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2006.
  - X. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2009.
  - XI. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2012.
  - XII. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2015.
  - XIII. trijenale hrvatskoga kiparstva, katalog izložbe: Gliptoteka HAZU. Zagreb: 2018.
- Firm, Iva. Dokumentacija Trijenala hrvatskoga kiparstva. Zagreb: MDC 2015.
- Maleković, Vladimir. Šuma kipova // *Vjesnik* / Zagreb, 14. 9. 1982.
- Škunca, Josip. Velesajam kiparstva // *Vjesnik* / Zagreb, 17. 8. 1982.
- <http://thk.hazu.hr/>, 20. 7. 2023.

BIJENALNE I TRIJENALNE IZLOŽBE GRAFIKE I CRTEŽA KABINETA GRAFIKE HAZU

Vesna Kedmenec
Križić, muzejska
savjetnica,
upraviteljica
Kabineta grafike
HAZU

Kabinet grafike Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kao specijalizirana muzejska institucija koja se bavi sakupljanjem, čuvanjem, proučavanjem, zaštitom i prezentacijom umjetnina na papiru u svojoj je bogatoj izložbenoj povijesti tijekom više od pola stoljeća organizirao velike, važne i cijenjene bijenalne, a kasnije i trijenalne izložbe posvećene crtežu i grafici. Te su manifestacije sustavno pratile recentno stvaralaštvo umjetnika najrazličitijih poetika i generacija njegujući crtež i grafiku kao dvije specifične autonomne likovne discipline. Prva zagrebačka izložba grafike održana je 1960. godine, a prva zagrebačka izložba jugoslavenskog crteža 1968. godine. Te dvije velike bijenalne izložbe bile su među najuglednijim manifestacijama posvećenima grafici i crtežu na prostoru nekadašnje Jugoslavije. Izložbe su programskim zaokretom devedesetih godina 20. stoljeća preoblikovane, drugačije koncipirane i osuvremenjene te su dobile trijenalni karakter. Do danas je održano ukupno šesnaest jugoslavenskih izložaba grafike, dvije zagrebačke izložbe grafike i osam hrvatskih trijenala grafike te trinaest izložaba jugoslavenskog crteža, jedna zagrebačka izložba crteža i pet hrvatskih trijenala crteža, što pokazuje dugu i kontinuiranu tradiciju ovih dviju manifestacija.

BIJENALNE I TRIJENALNE IZLOŽBE GRAFIKE

U izložbenom prostoru Kabineta grafike od 1960. do 1990. godine kontinuirano su se održavale bijenalne izložbe jugoslavenske grafike i na njima su tijekom 30 godina sudjelovala 323 umjetnika.¹

Prva zagrebačka izložba grafike organizirana sa svrhom prezentiranja recentne grafike umjetnika svih generacija, različitih i suprotnih koncepcija, trasirala je put kojim će se, prema riječima Bože Beka „dopuniti kontinuitet praćenja daljeg razvitka naše grafike i stimulativno na njega djelovati utvrđivanjem postojećih dostignuća i pravovremenim registriranjem novih pojava“². Kao uvod u ostvarivanje takvog programa, na

1 Ivana Tomas, „Prilog istraživanju umjetničkih grafičkih kronologija (I), Bijenalna Zagrebačka izložba jugoslavenske grafike iz dokumentacije Kabineta grafike HAZU 1960. – 1990.“, u: *Grafika*, god. IV. br. 10. – 11., rujan 2006. – ožujak 2007., str. 74. – 77.

2 Božo Bek, *I. Zagrebačka izložba grafike*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike JAZU-a, 1960., bez paginacije

Naslovnica kataloga 1. hrvatskog trijenala grafike, autor Igor Masnjak, 1997., fototeka Kabineta grafike HAZU

prvoj su izložbi bile zastupljene najrazličitije grafičke tehnike, a sudjelovali su pozvani umjetnici, kao i oni koji su se odazvali na opći poziv i čije je grafike selekcionirao Odbor za izbor radova. Kako bi se dao što veći značaj manifestaciji, od prve su izložbe uvedene nagrade najuspješnijim umjetnicima. Treba istaknuti da je za vizualni identitet bijenala (omot kataloga i plakata) od samih početaka bio zaslužan umjetnik Ivan Picelj, a za neka od rješenja i dizajneri Milan Vulpe i Mihajlo Arsovski. Izložba je uskoro poprimila karakter stalne i najznačajnije priredbe Kabineta grafike. Za razliku od Ljubljanskog bijenala grafike, koji je imao internacionalni karakter, zagrebačka se izložba posvetila recentnoj grafici s područja tadašnje Jugoslavije te je druga po redu, ona održana 1963. godine, u svom nazivu dobila i pridjev jugoslavenski. U uvodnom tekstu *2. zagrebačke izložbe jugoslavenske grafike* (1962.) Željko Grum navodi: „lako u likovnom životu naše zemlje grafika zauzima istaknuto mjesto i po svojim formalnim kvalitetama i u tehnici izvedbe, ipak se do pokretanja zagrebačke izložbe nije konstantno i kritički pratio njen razvoj.“³ Od druge do pete izložbe svi su se zainteresirani umjetnici javljali na javni natječaj, a od pete izložbe (1968.) uvode se i pojedinačni pozivi uglednim grafičarima, što će se zadržati i u kasnijim koncepcijama izložaba. Kao svojevrsna selekcija jugoslavenske grafike tijekom trideset godina broj izlagača stalno se povećavao, a izložba je pratila stanja i tendencije u domaćoj grafici prikazujući njezina najznačajnija ostvarenja, afirmirajući već stečene vrijednosti i pružajući uvid u nove pojave te predstavljajući mlade talentirane grafičare.

Od devedesetih godina 20. stoljeća, nakon raspada Jugoslavije i pod vodstvom upraviteljice mr. sc. Slavice Marković održavaju se dvije izložbe koje promijenjena naziva, koncepcije, pravilnika i kataloga, „nastavljaju živjeti na provjerenim temeljima“⁴ kao reprezentativna manifestacija hrvatske grafike. Na *17. zagrebačkoj izložbi grafike* (1993.) uz hrvatske predstavnike (pozvane i na javnom natječaju odabrane, među kojima su i najnadareniji studenti) predstavlja se i selekcija

talijanskih grafičara⁵, a na *18. zagrebačkoj izložbi grafike* (1994.) austrijskih grafičara⁶. Manifestacija se zbog povećanja obujma na 17. izložbi prvi puta širi i izvan izložbenog prostora Kabineta grafike te ulazi u izložbeni prostor Umjetničkog paviljona u Zagrebu, što omogućava organiziranje popratne izložbe *Zagrebački korijeni hrvatske grafike*. Od te se izložbe uvodi i održavanje samostalne izložbe umjetnika dobitnika premije HAZU na prethodnom bijenalu, što se kao praksa zadržalo do danas.

Od 1997. godine manifestacija dobiva trijenalni karakter i postaje *Hrvatski trijenale grafike* te se pod tim nazivom do danas održalo osam izložbi.⁷ Koncipiran kao „cjelovito kritičko sagledavanje vlastitog grafičkog stvaralaštva“⁸, trijenale zbog kompleksnosti i obujma izlazi izvan prostora Kabineta grafike u veće izlagačke prostore u gradu kao što su Moderna galerija, Umjetnički paviljon, Galerija Klovićevi dvori, Gliptoteka HAZU, Dom Hrvatskog društva likovnih umjetnika i Strossmayerova galerija starih majstora HAZU. Na *1. hrvatskom trijenalu grafike* (1997.) gostuje selekcija slovenskih grafičara⁹, na 2. HTG-u (2000.) umjetnici iz Austrije, Španjolske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Japana i Italije, a na 3. HTG-u (2003.) selekcija čeških umjetnika¹⁰. Jezgru *4. hrvatskog trijenala grafike* (2006.) čini, prema izboru selektora,¹¹ umjetničko sučeljavanje grafičkih središta Zagreba i Rijeke. Uz pozvane i odabrane umjetnike te izložbe premijom nagrađenog umjetnika na prošlom trijenalu¹² u koncepciju se uvode problemske i tematske dionice, izložbe iz fundusa, samostalne izložbe

5 Selektor likovni kritičar Sergio Segato.

6 Selektor prof. dr. Wilfried Skreine i suradnici.

7 Hrvatska trijenala grafike održala su se: 1. HTG 1997., 2. HTG 2000., 3. HTG 2003., 4. HTG 2006., 5. HTG 2009., 6. HTG 2012., 7. HTG 2016., 8. HTG 2019.

8 Slavica Marković, *1. hrvatski trijenale grafike*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike HAZU, 1997., str. 6.

9 Selektor dr. sc. Zoran Kržišnik

10 Selektorica dr. sc. Simeona Hoškova.

11 Selektori: Margarita Sveštarov Šimat, mr. sc. Slavica Marković, Berislav Valušek.

12 Dobitnici premije HAZU na hrvatskim trijenalima grafike: 1. HTG – Nikola Koydl (1997.), 2. HTG – Ante Kuduz (2000.), 3. HTG – Ivana Franke (2003.), 4. HTG – Mirjana Vodopija (2006.), 5. HTG – Maja Franković (2009.), 6. HTG – Igor Čabraja (2012.), 7. HTG – Ivana Franke (2016.), 8. HTG – Ines Krasić (2019.)

3 Željko Grum. *2. izložba jugoslavenske grafike*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike HAZU-a, 1963., bez paginacije

4 Slavica Marković, *17. zagrebačka izložba grafike*, Zagreb: Kabinet grafike HAZU, 1993., str. 6.

5. hrvatski trijenale crteža, postav izložbe u Kabinet grafike HAZU, fototeka Kabineta grafike HAZU

nagrađenih mladih umjetnika pa tako *2. hrvatski trijenale grafike* (2000.) predstavlja dionicu *Kompjutorska grafika i eksperimenti u grafici*, samostalnu izložbu Josipa Butkovića i Letricije Linardić, izložbu donacija talijanskog umjetnika Giuseppea Zigaine. Na 3. HTG-u (2003.) izložbama se predstavljaju Marko Spalatin i Leo Vukelić, na 4. HTG-u (2006.) Igor Čabraja i Miroslav Šutej, na 5. HTG-u (2009.) dionice *Dijalog: algoritamska umjetnosti i konstruktivni sistem*¹³ i *Subverzija kolektivne (ne)svijesti*¹⁴ te prateći projekt *Cvijet hrvatske grafike* (instalacija Siniše Reberskog). Na 6. HTG-u (2012.), uz pozvane i odabrane autore te izložbu Stanislava Marjanovića, koncepcija je povjerena povjesničaru umjetnosti Željku Marciju koji je predstavio 11 grafičara na temu *Iluzija u umjetnosti*, dok se na 7. HTG-u (2016.), uz pozvane i izabrane autore, predstavila i studentska sekcija, a različitim izložbama i predstavljanjima cijela je godina bila posvećena grafici. Zasad posljednji održani *8. hrvatski trijenale grafike* (2019.) „nastavio je zacrtani put nacionalne manifestacije predstavljanjem ponajboljih recentnih ostvarenja dajući uvid u stanje i raznolikost grafičke

13 Autorica dionice: Vesna Kedmenec Križić

14 Autorica dionice: Ružica Pepelko

scene otkrivajući nove umjetničke senzibilitete i likovne preokupacije kako cijenenih afirmiranih autora, tako i onih čiji se kreativni potencijal tek prepoznaje unutar grafičkog umjetničkog medija (...).“¹⁵ Na izložbi održanoj u prostoru Kabineta grafike samostalnom se izložbom predstavila Ivana Franke, dobitnica premije na prošlom trijenalu, a u prostoru Gliptoteke HAZU izlagali su umjetnici u dvije tradicionalne dionice pozvanih i na javnom natječaju odabranih autora te 14 umjetnika mlađe i srednje generacije u dionici pod nazivom *Izmaknuta stvarnost*.¹⁶

BIJENALNE I TRIJENALNE IZLOŽBE CRTEŽA

Prva zagrebačka izložba jugoslavenskog crteža održala se 1968. godine s namjerom da se crtež afirmira kao samostalna likovna disciplina. Izložba je bila jugoslavenskog karaktera i u razdoblju do 1991. godine kontinuirano se izmjenjivala s bijenalnim izložbama grafike. Na prvoj izložbi sudjelovali su samo pozvani umjetnici, dok se na sljedećim izložbama uvodi praksa pozvanih autora i onih odabranih na javnom

15 Vesna Kedmenec Križić, *8. hrvatsko trijenale grafike*, Zagreb: Kabinet grafike HAZU, 2019., str. 11.

16 Autorica dionice Vesna Kedmenec Križić

natječaju. U predgovoru kataloga *2. zagrebačke izložbe jugoslavenskog crteža* Renata Gotthardi-Škiljan navodi: „Kabinet grafike kao organizator može sa zadovoljstvom utvrditi da su se potpuno ispunila njegova predviđanja i da se Zagrebačka izložba jugoslavenskog crteža već nesumnjivo afirmirala kao reprezentativna smotra uz Trijenale savremenog jugoslavenskog crteža u Somboru i kao zemaljski pandan Međunarodnoj izložbi na Rijeci.“¹⁷ Kao osnovne postulate umjetničkog crteža spomenuta autorica navodi „definiranost i definitivnost crteža i njegovu samostalnost“¹⁸ te će se prema tom načelnom stavu odabirati radovi i dalje izgrađivati zagrebačke izložbe jugoslavenskog crteža. Kao i u slučaju bijenala grafike, vizualno oblikovanje omota kataloga i plakata (od prve do dvanaeste izložbe) povjerenost je umjetniku Ivanu Picelju. Kao reprezentativna izložba crteža s nagradama najuspješnijim umjetnicima, s tendencijom uključivanja umjetnika mlađih naraštaja, tijekom godina bilježi stalan porast broja sudionika. Crtež je kao likovna disciplina eksplodirao, no broj izloženih djela zbog skučenosti izložbenog prostora Kabineta grafike nije se mogao bitno povećavati. Devedesetih godina prošloga stoljeća situacija se bitno mijenja. Dolaskom mr. sc. Slavice Marković na čelo Kabineta grafike dogodile su se bitne promjene u koncepciji. „Ne samo da je postupno, od 13. zagrebačke izložbe naovamo (kroz svojevršno prijelazno razdoblje) popuštala disciplinska krutost, već su i svježina novog pristupa, otvorenost drugačijim promišljanjima, uključivanje selektora (što je značilo i dovođenje gostiju iz inozemstva) i pratećega teoretskog diskursa u uvodnim esejima predgovarača, pridonijeli osuvremenjivanju i zanimljivosti ovog projekta (...)“¹⁹ Na 13. zagrebačkoj izložbi jugoslavenskog crteža (1991.) predstavljen je i novi oblik kataloga te se izložbeni prostor širi i na Umjetnički paviljon u Zagrebu. Jubilara (25 godina postojanja) i posljednja 14. zagrebačka izložba crteža (1993.) dobiva i međunarodno obilježje. Uz odabrane i pozvane umjetnike, izložba je ugostila i selekcije umjetnika Francuske,

17 Renata Gotthardi Škiljan, *2. zagrebačka izložba jugoslavenskog crteža*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike JAZU, 1969., bez paginacije

18 Isto

19 Nikola Albaneže, *Retrospektiva nagrađenih crteža (1968. – 1999.)*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike HAZU, 2002., str. 4.

Islanda i Danske.²⁰

Od 1996. godine manifestacija dobiva trijenalni karakter pod nazivom *Hrvatski trijenale crteža*. Prema riječima Slavice Marković: „Nova koncepcija ove velike smotre crteža rezultat je novih okolnosti u vlastitoj državi, činjeničnoga stanja u likovnom stvaranju danas i analize sličnih izložbi u nas i u svijetu.“²¹ Izložba zadržava revijalni karakter i osnovni koncept izlaganja pozvanih i žirijem odabranih autora, no znatno se povećavaju obujam izložbe i broj izlagača te pratećih događanja, ne ograničava se više format crteža te se održava i samostalna izložba dobitnika Premije HAZU na prošlom trijenalu²² kao i tematske i problemske izložbe te međunarodne selekcije. Na 2. *hrvatskom trijenalu crteža* (1999.) kao središnja i problemska dionica predstavljen je projekt *Sučeljavanje* izabranih autora hrvatske suvremene umjetničke scene suprotstavljene generacijski bliskim predstavnicima europske likovne scene (Edo Murtić – Giuseppe Zigaina, Boris Farkaš & Željko Kipke – Karol Pichler, Ivana Franke – Birgit Sauer). U sklopu trijenala održala se i izložba *In memoriam* posvećena crtačkom djelovanju Marijana Jevšovara, Ferdinanda Kulmera, Ljubomira Perčinlića, Ordana Petlevskog i Branka Ružića. Kao prethodnica 3. *hrvatskom trijenalu crteža* (2002.) održala se izložba *Retrospektiva nagrađenih crteža 1968. – 1999.*, a u sklopu trijenala predstavljena su dvadeset i dva autora u kustoskoj dionici *Maksimalnost minimalnog*²³ te su predstavljeni radovi tri međunarodne umjetnice: Ane Feiner-Žalac, Mirne Krešić i Ingrid Ledent. Koncept 4. *hrvatskog trijenala crteža* znatno je promijenjen: isključene su dionice pozvanih i odabranih autora te je u potpunosti povjeren izboru kustosa²⁴. Trijenalu je prethodila izložba crteža i akvarela Nikole Reisera, a u sklopu manifestacije održala se (u prostorima Akademije

20 Francuski izbornik bio je književnik i likovni kritičar Jean-Louis Depierris, islandski direktor Kjarvalsstaðir muzeja u Reykjaviku Gunnar B. Kvaran, a danska izbornica bila je likovna kritičarka Lisbeth Tolstrup.

21 Slavica Marković, *1. hrvatski trijenale crteža*, katalog izložbe, Zagreb: Kabinet grafike HAZU, 1996., str. 6.

22 Dobitnici Premije HAZU na hrvatskim trijenalima crteža: 1. HTC – Ivan Lesiak (1996.), 2. HTC – Biserka Baretić (1999.), 3. HTC – Josip Diminić (2002.), 4. HTC – Zlatko Keser (2008.), 5. HTC – Davor Vrankić (2018.)

23 Autor dionice Nikola Albaneže

24 Selektorice Margarita Sveštarov Šimat i Ružica Pepelko

likovnih umjetnosti u Zagrebu) izložba studentskih crteža te, kao kontrapunkt tim događanjima, izložba neizlaganih crteža nepoznatih starih talijanskih majstora iz fundusa Kabineta grafike. Na 5. *hrvatskom trijenalu crteža* obilježila se polustoljetna obljetnica Zagrebačke izložbe crteža. Trijenale je ponovno koncipiran kao revija pozvanih i odabranih autora, ovog puta u zadanom malom formatu, i s izložbom sučeljavanja antologijskih crteža Miroslava Kraljevića i hrvatskih suvremenih umjetnika.²⁵

Priprema Hrvatskog trijenala crteža i grafike u mnogočemu je kompleksan i zahtjevan posao u koji su uključeni svi djelatnici Kabineta grafike te vanjski suradnici. Koncepcija središnje manifestacije u većini dosad održanih trijenala granala se u više cjelina: pozvane umjetnike i one odabrane na javnom natječaju te posebne tematske ili problemske dionice kao i izložbe premijom nagrađenog umjetnika s prošlog trijenala. Složenost koncepcije, odabir pojedinih odobora, žirija i selektora, priprema pravilnika, veliki broj sudionika i odabir njihovih radova, priprema tekstova i kataloga kao i samostalne izložbe na prošlom trijenalu premijom nagrađenog autora zahtjevan je posao koji traži dobru organizaciju kako bi se spriječili zastoji i kašnjenja u određenim fazama rada. Organizacijski odbor Trijenala sastavljen od uvaženih akademika, stručnjaka iz Kabineta grafike, predstavnika glavnih financijera manifestacije Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Gradskog ureda za kulturu grada Zagreba te predstavnika institucije u kojem trijenale gostuje, raspravlja i potvrđuje Pravilnik trijenala koji je odobrio Razred za likovne umjetnosti, članove Odbora za izbor radova i Odbora za dodjeljivanje nagrada te raspravlja o svim drugim pitanjima vezanima uz organizaciju i provedbu manifestacije. Selektori koji odabiru pozvane autore trijenala grafike/cртеža duže vrijeme prate suvremenu likovnu crtačku i grafičku scenu, obilaze atelijere i komuniciraju s umjetnicima te prate njihov rad i uspjehe kako bi izbor pozvanih autora bio što relevantniji. Radovi koji se šalju na natječaj moraju udovoljavati propisanim propozicijama Pravilnika, nakon čega ih pregledava Odbor za izbor radova koji čine

25 Autorica Sučeljavanje Miroslav Kraljević i hrvatski suvremeni umjetnici Intimni crtež — mali format mr. sc. Slavica Marković

cijenjeni vanjski stručnjaci i stručnjaci Kabineta grafike, umjetnici i akademici. Važno je usklađeno djelovati s vanjskim suradnicima, likovnim kritičarima i povjesničarima umjetnosti koji su se odazvali na suradnju u pisanju tekstova pojedinih dionica, samostalne izložbe ili selekcije, a važna je i dobra organiziranost djelatnika Kabineta grafike koji već tradicionalno osmišljavaju i realiziraju likovni i tehnički postav svih izložbi trijenala. S obzirom na to da Kabinet grafike prostorno ne može udovoljiti ovako kompleksnoj manifestaciji, trijenale od samih početaka gostuje u drugim relevantnim izložbenim prostorima u sklopu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kao što su Gliptoteka i Strossmayerova galerija starih majstora te u drugim institucijama u gradu (Umjetnički paviljon, Moderna galerija, Dom Hrvatskog društva likovnih umjetnika, Galerija Klovićevi dvori). Kao važnu komponentu trijenala treba istaknuti nagrade koje se od samih početaka dodjeljuju najuspješnijim umjetnicima. Odbor za dodjelu nagrada, koji čine akademici, istaknuti likovni kritičari i povjesničari umjetnosti te predstavnici Kabineta grafike i drugih institucija, dodjeljuje otkupne nagrade i posebna priznanja među kojima se izdvajaju Nagrada Kabineta grafike, Nagrada Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, Nagrada Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba, Nagrada Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Nagrada Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu. Premija Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti najznačajnija je nagrada trijenala i ona donosi samostalnu izložbu nagrađenog umjetnika na sljedećem trijenalu. Važno je naglasiti da otkupne nagrade i Kabinetu grafike i drugim institucijama (koje se rado odazivaju na nagrađivanje umjetnika) omogućuju uvrštavanje najboljih grafika i crteža suvremenih autora u svoje zbirke. U vremenima u kojima izostaju otkupi za Kabinet grafike te su popune fundusa posebno dragocjene.

Trijenala Kabineta grafike uvijek su predstavljali najrazličitije aktualne poetike dajući uvid u stanje grafičke i crtačke scene te tematskim i problemskim izložbama propitujući medij i njegove dosege, referentne točke izraza i njihovo šire značenje. Vjerujemo da će ova manifestacija i dalje biti poticaj talentiranim i vrsnim umjetnicima u njihovu radu te važan promotor umjetnosti koja privlači i senzibilizira publiku za specifične medije crteža i grafike.

HRVATSKI TRIJENALE AKVARELA, PRILOG ZA POVIJEST MANIFESTACIJE

Branimir Pešut, voditelj Kabineta akvarela Galerije umjetnina grada Slavonskog Broda

IZ SVEG GLASA

U organizaciji Kabineta grafike HAZU u Zagrebu su pokrenuta dva likovna trijenalna projekta: onaj crteža, koji je startao 1996., i grafike, čija je prva izložba bila postavljena 1997. godine. Potreba prezentiranja ovih likovnih tehnika logično se nametnula jer je novostvorena država trebala svoje nacionalne izložbe: s prestankom postojanja bivše države, prestali su postojati i njezini likovni programi.

Hrvatski trijenale akvarela pokrenut je 1998. godine, a nastao je iz želje i potrebe skupnog prezentiranja suvremene akvarelističke produkcije u našoj zemlji. Takvu izložbu trebalo je prije svega osmisliti i organizirati jer slične u Hrvatskoj nije bilo. Karlovac je tako u suradnji sa Slavonskim Brodom pokrenuo skupnu izložbu akvarela koja je bila svojevrsan nastavak prijeratne manifestacije Bijenale akvarela Jugoslavije na kojoj je, dakako, nastupao i velik broj hrvatskih slikara. Ovim su se projektom uz navedena dva zaočružile trijenalne izložbe radova na papiru. Trijenale je trebao dati uvid u suvremenu akvarelističku produkciju, promovirati i popularizirati medij akvarela među umjetnicima, ali i likovnom publikom. Jedina godišnja izložba koja je prezentirala akvarel bila je brodska Akvarelistička kolonija „Sava“ osnovana 1980. godine, koju je početkom devedesetih godina 20. stoljeća u svoj program rada preuzeo Muzej Brodskog Posavlja, a osnivanjem Galerije umjetnina grada Slavonskog Broda 1996. godine, to čini tada najmlađa muzejska ustanova u Brodu i Hrvatskoj na čelu s prvim ravnateljem Predragom Gollom (1931. – 2016.). Goll je osnovao Kabinet akvarela u sklopu Galerije koji je skupljao akvarele i organizirao Akvarelističku koloniju „Sava“, a radovima nastalima na koloniji punio i puni fundus Kabineta. Ovaj treći zajednički projekt izložbe akvarela Broda i Karlovca, uz navedena dva Kabineta grafike, postao je tada jedina izložba s nacionalnim predznakom koja se nije organizirala u glavnom gradu Hrvatske. Trijenale akvarela, dakle, zajednički su organizirale, pokrenule i u svojim prostorima prezentirale dvije muzejske institucije iz dvaju gradova: jedna iz Karlovca i druga iz Slavonskog Broda. Oba grada okružena su vodenim elementom te imaju tradicionalnu sklonost mediju akvarela. Niz lokalnih autora obiju sredina slikali su vodenim bojama i njihovi opusi uključuju, dakako, akvarel. Nabrojimo samo neke: braća Kruno (1935. – 1992.) i Marko (1948. – 2018.)

Otvorenje 5. HTA u Galeriji „Vjekoslav Karas“, fototeka MGK

Kern, Zdravko Ćosić (1941. – 2006.), Daniel Butala (1943. – 2017.), Đorđe Petrović (1933. – 2015.), Alfred Kruppa (1915. – 1989.) itd.

Nasreću, nije ostalo na tome da se priča o akvarelu začahuri i ostane zatvorena lokalna priča za lokalne autore. Dapače, oba grada imala su sve dobre razloge da realiziraju jedinstvenu ideju, trijenalnu izložbu koja bi nadrasla dva lokalizma i postala izložba otvorena za sve one koji u Hrvatskoj slikaju akvarelom, neovisno o formalnom obrazovanju ili likovnim poetikama. Nemojmo zaboraviti naglasiti da akvarel, nažalost, nije dio obrazovnog kurikulumu nijedne od naših umjetničkih akademija za razliku od drugih akademija u svijetu. Najstarija udruga akvarelista u svijetu jest Royal Watercolour Society koja je 1804. godine osnovana u Velikoj Britaniji u cilju prezentiranja akvarela. Radi se o respektabilnoj instituciji, i to ne samo u zemlji koja

se smatra mjestom rođenja modernog akvarela, već u cijelom svijetu. Godišnje izložbe ovog prestižnog društva kulturni su događaji prvoga reda i izazivaju veliki interes britanske javnosti. Ovdje nema mjesta nabrajati sve međunarodne izložbe akvarela i značaj koji se akvarelu pridaje od Kine do Sjedinjenih Američkih Država jer je broj takvih manifestacija vrlo velik, kao i broj akvarelističkih udruga. Kod nas je akvarel tek jedna manje bitna slikarska opcija u korpusu likovnih tehnika. Smatra se rubnim medijem, što ide u prilog tome da je ta stara i najteža likovna tehnika u nas podcijenjena i zanemarivana.

Akademski slikar Predrag Goll, neumorni i agilni promotor akvarelnog medija, posvetio je dobar dio svojeg života promoviranju akvarela, a i sam je sudjelovao na predratnom Bijenalu akvarela Jugoslavije koji je organizirao Gradski muzej Karlovac. Goll je

Postav 5. HTA u Galeriji „Vjekoslav Karas“, fototeka MGK

osnivač dviju likovnih kolonija posvećenih akvarelu: one u Slavanskom Brodu, Akvarelističke kolonije Sava (1980.), i ozaljske „Slavino proljeće“ (1981. – 1987.). Kako je rekao u jednom razgovoru, cilj mu je bio: „reafirmirati akvarel, tu staru i osjetljivu, zahtjevnu likovnu tehniku, koja kao niti jedna druga pruža slikaru mogućnost neposrednog oblikovanja svojih vizija, koja sabire sve duhovne snage slikara“.

Idealni sugovornik za iniciranje trijenalne izložbe akvarela bio je Daniel Butala (1943. – 2017.), crtač, grafičar i akvarelist, voditelj galerije „Vjekoslav Karas“ koji je imao iskustvo u organizaciji karlovačke Zimske likovne kolonije. Obojica su bili stari znanci iz prijašnjih susreta akvarelista na Ozlju ili u Brodu na obalama Save. Jedina dilema vezana za nacionalnu izložbu akvarela koju je trebalo razriješiti bilo je pitanje treba li izložba biti bijenalna ili trijenalna. Odabrana je potonja

konceptija jer bi bijenalna po njihovu mišljenju imala prekratak vremenski raspon između dviju izložbi. U nekoliko razgovora u Karlovcu definirali su svrhu i smisao trijenala te okupili Organizacijski odbor i prvi Umjetnički savjet koji je definirao Pravilnik 1. hrvatskog trijenala akvarela 1. veljače 1998., kao i članove prvog Odbora za prijem i izbor radova. Samo godinu dana prije 1. hrvatskog trijenala akvarela Galerija „Brešani“ organizirala je u Splitu 1997. godine ambicioznu izložbu „Festival akvarela“ i na neki način ukazala na to da je bilo još institucija i pojedinaca koji su ukazivali na potrebu kolektivne izložbe akvarela u širim nacionalnim okvirima. Na toj izložbi bila su zastupljena brojna vrna imena hrvatske likovne scene (N. Reiser, B. Švaljek, Z. Keser, E. Murtić, V. Lipovac, M. Trebotić...), što je jasno govorilo o postojanju nemalog interesa za medij akvarela i među galeristima i među slikarima. Premda

smatran likovnom tehnikom od sekundarnog značaja, očito je da su postojala razmišljanja o tome kako akvarel vratiti u centar likovnih zbivanja uz osiguranje potrebnog prostora koji zaslužuje jer „status akvarela u smislu povijesne i umjetničke relevantnosti je nepitan“ (N. Albaneže). Slikarska populacija koja slika akvarelom očito nije bila minorna, što je iz godine u godinu potvrđivala Akvarelistička kolonija „Sava“, kao i određeni broj domaćih autora koji su imali produkciju radova na papiru u tehnici gvaša ili akvarela neovisno o koloniji. Slikari svih generacija, a napominjem da se radilo o sudionicima kolonije „Sava“, također su bili redovni izlagači na trijenalima akvarela.

Prvi hrvatski trijenale akvarela krenuo je javnim pozivom umjetnicima da pošalju svoje radove na Gradski muzej Karlovac, Galeriju umjetnina grada Slavanskog Broda i Dom HDLU-a u Zagrebu gdje su se radovi prikupljali. Tadašnje propozicije uključivale su mogućnost slanja triju radova dimenzija do 70 x 100 cm, što je i do danas ostao propisani standard. Savjet 1. HTA-a uključivao je Nikolu Albanežea, koji je ujedno bio i tajnik Trijenala, Daniela Butalu, Predraga Golla, Bogdana Mesingera, Mladena Muića, Darka Schneidera, Stanka Špoljarića, Zdenka Tonkovića i Đuru Vanduru. Odbor za izbor djela činili su Goran Blagus, Slavica Marković, predsjednica, Marijan Susovski, Stanko Špoljarić, Đuro Vandura. Trijenale su financirali gradska poglavarstva Broda i Karlovca, Karlovačka županija i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. U Organizacijski odbor bili su uključeni gradonačelnici Karlovca i Slavanskog Broda, Branko Vukelić, Mato Vukelić, pročelnice Odjela za društvene djelatnosti obaju gradova, Suzana Bilić Vardić, Višnja Lasić, dr. Ivo Balen iz broskog Lions Cluba i Boris Miculinić, dipl. ing. iz Montmontaže Zagreb. Savjet 1. HTA-a donio je i Pravilnik Trijenala kojim su jasno utvrđeni svrha i smisao manifestacije. Među ostalim, u točki 1.3. navodi se da „svrha ovog trijenala jest pružiti uvid u svojstva i značajke akvarela kao likovne tehnike i discipline, prikazati najnovija djela nastala u Hrvatskoj u posljednje tri godine“.

Na natječaj se javilo više od 350 autora, a Prosudbena komisija odabrala je 233 rada 143 autora. U prva dva trijenala radovi autora koji nisu prošli žiriranje činili su tzv. Salon odbijenih i njihovi su radovi bili postavljeni u zasebnim prostorima.

Premijerna izložba Trijenala bila je otvorena 28. svibnja 1998. u Galeriji „Vjekoslav Karas“, a otvaranju su prisustvovali članovi Savjeta Trijenala te gradonačelnici Slavanskog Broda i Karlovca. Alternativna izložba, odnosno tzv. Salon odbijenih, postavljena je u prostorima Starog grada na Ozlju i patio ju je deplijan s imenima izlagača. Brodska izložba Trijenala otvorena je u rujnu 1998. godine u Likovnom salonu „Vladimir Becić“. Sve do 6. trijenala autori su mogli prijaviti po tri rada, a potom su se propozicije izmijenile i natjecatelji su mogli poslati samo jedan rad.

Prvi trijenale akvarela okupio je veliku akvarelističku populaciju koja je svojom brojnošću dala potvrdu organizatorima izložbe da je koncept kolektivne izložbe akvarela bio dobro osmišljen te da je ona ukazala na postojanje velikog interesa za prezentaciju ovog medija na nacionalnoj razini. Imena nekih od velikih autora, nažalost preminulih, zaslužuju ovdje biti spomenuta: E. Murtić, N. Reiser, I. Antolčić, B. Švaljek, I. Lovrenčić, M. Jelavić, P. Ujević, R. Sablić... Trijenale su financijski potpomogli Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, uz lokalne izvore sredstava Karlovačke županije, Grada Karlovca, i Grada Slavanskog Broda. Na prvom Trijenalu nisu se dodjeljivale nagrade.

Na drugom izdanju Trijenala uvedena je Velika nagrada Trijenala u vidu brončane plakete s likom Slave Raškaj autora Želimira Janeša koja se dodijelila dva puta da bi na četvrtom Trijenalu nagrada bila novčana. Na drugom izdanju Trijenala uvedena je i institucija poziva tako da pojedini autori nisu bili žirirani, a riječ je o autorima koji su se svojim akvarelističkim opusom potvrdili kao relevantni umjetnici. Prosudbena komisija za prijem radova u sastavu Goran Blagus, predsjednik, Branko Cerovac, Branka Hlevnjak, Stanko Špoljarić, Đuro Vandura i Nikola Albaneže dodijelila je Veliku nagradu Vesni Pavlaković, a za izložbu Trijenala odabrano je 105 autora sa 174 rada. Izložba je imala premijeru u Slavanskom Brodu 11. lipnja 2001., a 3. studenoga imala je reprizu u karlovačkoj Galeriji „Vjekoslav Karas“. Takozvani Salon odbijenih organiziran je samo u Brodu te su u predvorju Kazališnokonzertne dvorane „Ivana Brlić Mažuranić“ izloženi radovi 95 autora. Neki od odbijenih autora povukli su svoje radove prije otvorenja ove izložbe. Određen broj radova nije slijedio upute Pravilnika Trijenala te je na žiriranje slao radove koji nisu bili u akvarelnom mediju, što se često događalo i ranije, ali i kasnije.

Treće izdanje Trijenala imalo je premijeru u karlovačkoj Galeriji „Vjekoslav Karas“ 9. lipnja 2004., a u Brodu je otvoreno u Likovnom salonu „Vladimir Becić“ 11. listopada 2004. U zagrebačkoj galeriji MORH-a „Zvonimir“ Trijenale je otvoren 22. prosinca 2004. zahvaljujući interesu voditeljice te galerije Zrinke Pillauer Marić za ovom manifestacijom. Tako je uspostavljena dugoročna suradnja s kulturnim institucijama Slavenskog Broda i Karlovca. Zahvaljujući toj galeriji Zagrepčani su konačno mogli razgledati nacionalnu izložbu akvarela i u svojem gradu. Izlagalo je 126 autora. Laureat trećeg Trijenala bio je Vasko Lipovac, a dvije Otkupne nagrade GMK-a i Galerije umjetnina dobili su Zlatko Keser i Danijel Žabčić u skladu s odlukom Odbora za izbor djela i nagrade Trijenala u sastavu Daina Glavočić, Iva Körbler i Margarita Sveštarov-Šimat.

Četvrto izdanje Trijenala imalo je premijeru u Likovnom salonu „Vladimir Becić“ 16. svibnja 2007. Izložba u Karlovcu održala se 19. rujna 2007. U Odboru za prijem i odabir radova bile su Marina Baričević, Nataša Ivančević i Gorka Cvajner Ostojić. Na Trijenale su se prijavila 242 autora, a na izložbi je sudjelovalo 76 autora sa 107 radova. Veliku nagradu Trijenala dobio je Petar Dolić, a druge dvije Otkupne nagrade, one Galerije umjetnina i GMK-a, dobili su Damir Stojnić i Mirta Diminić. U galeriji MORH-a „Zvonimir“ izložba je otvorena 6. prosinca 2007.

Novina petog izdanja Trijenala bila je izložba u novom, četvrtom galerijskom prostoru. Naime, uz karlovački, brodski i zagrebački izložbeni prostor, izložba je gostovala i u šibenskoj Galeriji „Sv. Krševan“ zahvaljujući agilnom Pavlu Roci, tadašnjem voditelju Galerije koji je predložio da se izložba otvori i u Šibeniku, i to u veljači 2011., nakon izložbi u Karlovcu, Slavenskom Brodu i Zagrebu u 2010. godini. Žiri u sastavu Milan Bešlić, Borivoj Popovčak i Josip Zanki Veliku nagradu Trijenala dodijelio je Danielu Butali, a Otkupne nagrade Slavenskog Broda i Karlovca dobili su Jagor Bučan i Dubravka Kanjski. Na izložbi je bilo 149 eksponata 112 autora iz cijele Hrvatske.

Šesto izdanje Trijenala, čija je premijera bila u Likovnom salonu „Vladimir Becić“ 13. lipnja 2013., imalo je dotad najmanji broj izlagača, bez instituta poziva. Okupilo se svega 69 autora. Zbog promjena u Galeriji „Zvonimir“ i odlaska Zrinke Pillauer Marić s mjesta voditeljice Galerije, Trijenale je ostao bez mogućnosti

predstavljanja u Zagrebu. Također, novim Pravilnikom Trijenala broj radova koji se slao na izložbu sveden je na jedan. Prosudbena komisija u sastavu Nikola Albaneže, Feđa Gavrilović i Gaella Alexandra Gottwald Veliku nagradu dodijelila je Siniši Reberskom, dok je posebnu pohvalu za svoj rad dobio Andrija Girardi.

Na sedmom izdanju Trijenala, čija je premijerna izložba bila u Karlovcu 25. svibnja 2016., Odbor za izbor radova i nagrada u sastavu Feđa Gavrilović, Josip Zanki i Iva Körbler jednoglasno je izabrao rad mlade i nagrađivane akademske slikarice Ivone Jurić „Počeci i krajevi u svakom vrtu“ kao najbolji rad Trijenala, a posebnu pohvalu dobio je slikar Matko Trebotić za rad „Svjetlost Mediterana“, dok je Vatroslav Kuliš dobio Otkupnu nagradu Galerije umjetnina grada Slavenskog Broda za akvarel „Centripetalna fuga“. Trijenale i dalje nije imao odgovarajući prostor u nekom od zagrebačkih galerijskih prostora.

Na poziv organizatora za izlaganje na 8. hrvatskom trijenalu akvarela 2019. godine odazvala su se 163 autora. Dotad je na prijašnjih osam izložbi Trijenala svoje radove izlagalo više od 400 sudionika. Odbor za odabir radova u sastavu Sonja Švec Španjol, Dino Trtovac i Tomislav Buntak odabrao je 79 autora. Veliku otkupnu nagradu dobio je Zdravko Milić, akademski slikar iz Labina, za rad „Nebeska podmornica“, a posebnu pohvalu dobio je rad „Starost“ Zorana Kakše, akademskog slikara iz Zagreba. Premijerna izložba bila je u Likovnom salonu „Vladimir Becić“. Nakon dva trijenala, ovaj osmi konačno je pronašao izložbeni prostor u Zagrebu, i to u Muzeju Mimara. Izložba je otvorena u studenome 2019. godine.

Deveto izdanje Hrvatskog trijenala akvarela premijerno je otvoreno u Galeriji „Vjekoslav Karas“ 18. svibnja 2022. godine. Muzeji grada Karlovca, Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda i, po prvi put, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika zajedno su organizirali nacionalnu izložbu akvarela. U veljači 2022. godine objavljen je javni natječaj na koji se ukupno odazvalo 205 pet umjetnika. Članovi Odbora za izbor djela Iva Körbler, Josip Zanki i Tomislav Buntak za izložbu su izabrali 110 umjetnika. Dobitnik Velike nagrade 9. hrvatskog trijenala akvarela jest djelo „Jutarnje stube“ akademskog slikara Damira Facana Grdiše. Nakon izložbe u Karlovcu izložba je 5. srpnja 2022. prvi put otvorena u Zagrebu, u Domu HDLU-a,

Otvorenje 9. HTA u Zagrebu, fototeka MGK

i to prije otvorenja izložbe u Slavenskom Brodu koja je otvorena 23. rujna 2022. u Galeriji „Ružić“ jer se prostor Likovnog salona „Vladimir Becić“ uređivao u sklopu kuće Brlić.

Svečanim otvorenjem u Domu HDLU-a Trijenale je dobio svojevrsno priznanje i satisfakciju jer se u skoro četvrt stoljeća trajanja pokazao apsolutno opravdanom i potrebnom manifestacijom koja zaslužuje biti predstavljena u Meštroviovcu zdanju. Konceptija Trijenala dugoročno si je osigurala interes i likovnjaka i publike. Na svakom Trijenalu, pa tako i na ovom zadnjem, dolazi do pojave novih imena ili izostanka nekih znanih. Na zadnjem Trijenalu došlo je i do zapažene generacijske smjene. Brojnih autora s prvih izdanja Trijenala, jasno je zapaženo, više nije bilo, a na zadnjem, devetom izdanju Trijenala pojavila su se neka nova mlađa imena. Nestala su i neka imena

povezana s pokretanjem ove likovne manifestacije. B. Mesinger, Z. Goll, M. Susovski, D. Butala, M. Muić, Đ. Vandura, N. Albaneže nisu više među nama. Prigoda je, eto, da ih se ovdje spomene i, naravno, ne zaboravi jer su uložili mnogo truda i znanja kako bi ucrtali put ove nacionalne trijenalne izložbe. Ostaje vidjeti kako će izgledati buduće trijenalne izložbe akvarela. Kakav god bio budući novi koncept trijenala, jednak ili revidiran, svakako treba i dalje inzistirati na čistoći medija akvarela bez velikog upliva drugih slikarskih tehnika jer ga upravo inzistiranje na čistom akvarelu čini posebnim u odnosu na sve druge slikarske medije i osigurava akvarelu specifično mjesto i kontinuitet svih onih jedinstvenih tehničkih karakteristika koje su svojstvene ovom mediju kada se o njemu govori.

SLAVONSKI BIENNALE — OD LOKALNE DO MEĐUNARODNE MANIFESTACIJE

Valentina Radoš, muzejska savjetnica, Muzej likovnih umjetnosti Osijek

Prva izložba Slavenskog biennalea održana je u Vinkovcima 1967., a već sljedeće godine postavljena je u Osijeku, u tadašnjoj Galeriji likovnih umjetnosti — danas Muzeju — te se otad smatrana osječkom manifestacijom. To je ujedno čini i najdugovječnijom žiriranom izložbom likovne umjetnosti u našem gradu za regionalne i lokalne likovne umjetnike i umjetnice. Taj prvi i početni naziv izložbe, *Biennale Slavonaca*, naglašavao je pripadnost vlastitom zavičaju kao točki od koje se kreće tragajući za zajedničkim vezama autora i prostora u kojem žive i rade. Upravo je pojam geografske pripadnosti apostrofirani

IZ SVEG GLASA

i preveden u stilsku prepoznatljivost u prvom predgovoru biennalskog kataloga iz te 1967. u kojem Zlatko Tomičić piše: „*Likovni izraz Slavonije, odnosno sjeverne Hrvatske zanesen je krajolikom, a progovara bojom. To je i karakteristika hrvatske pučke umjetnosti u tom kraju. Hrvatski seljak na sjeveru svoje ukrase rovaši ili ih daje bojom.*“ Prvi biennale naglašava pejzaž kao znak slavenskog likovnog izraza i tom istom logikom izravno povezuje umjetničko stvaralaštvo, faktički i doslovce, s obrisom njegova horizonta. Svoj izvorni naziv biennale zadržava sljedeća tri desetljeća, noseći se manje ili više uspješno s postavljenim kriterijima. Gledano unazad, u osamdesetim godinama 20. stoljeća pa sve do vremena neposredno iza Domovinskog rata manifestacija doživljava uspon kad je riječ o broju autora koji sudjeluju kao i ugledu izložbe na regionalnoj likovnoj sceni. Manifestacija je za Muzej bila i ostala bitna radi pružanja izravnog doticaja s likovnim stvarateljima i njihovim radovima te su se radovi često otkupljivali i poklanjali muzejskom fundusu.

Prvu veliku konceptualnu preobrazbu Biennale doživljava sa svojim 15. izdanjem 1997. godine kada se naziv mijenja u današnji: *Slavonski biennale* — nakon ratnih godina i brzog preoblikovanja društva organizatori uočavaju potrebu dotadašnju stečenu tradicionalnost preispitati i konceptijski preoblikovati te se uz likovni dio dodaju arhitektura/urbanizam i primijenjena umjetnost kao zasebne natječajne kategorije svake dvije godine. S novim nazivom dolazi i parcijalni pomak u postavljenim uvjetima sudjelovanja na natječaju — i dalje se pozivaju autori koji su rođenjem i radom vezani uz Slavoniju, ali i oni čiji se rad na bilo koji drugi način nadovezuje na pojam pripadanja Slavoniji. U predgovoru iz 1997. godine Vlastimir Kusik, tadašnji kustos manifestacije, obrazlaže pomak u perspektivi sa željom da se od lokalne i regionalne izložbe stvori šira perspektiva i prikaz suvremene likovne scene i svih njezinih aktera — težište je pomaknuto od *Slavonca* na *Slavoniju*, od osobe na prostor, od valorizacije prema predlošku *pripadanja nečemu sličnome* do valorizacije prema kriterijima *fragmentarne suvremenosti*.

Sljedeći veliki preobražaj, nakon dolaska autorice ovog teksta na čelo manifestacije 2012. godine, slijedi 2014. godine, s 24. izdanjem izložbe. Slavonski biennale te godine dobiva novi Pravilnik prema kojem

28. slavenskog bijenala rad Dine i Vedrana Gligo *FORMAT C*, foto: Tomislav Herega

25. slavonski bijenale, rad Ane Sladetić, foto: Dino Spajić

se svi likovni stvaratelji pozivaju da se prijave na natječaj, neovisno o mjestu rođenja, djelovanja ili življenja. Manifestacija prvi put ima i naslov¹ koji je ujedno i kustoski okvir unutar kojeg se kreiraju natječajne pozicije i, jasno, sam postav izložbe. Taj prvi naslov glasilo je *Jednom jedan putnik* i temeljio se na kontekstualizaciji svih priča koje se kroz postav radova u Muzeju odvajaju od autora te isprepliću i komuniciraju unutar trijade prostora, vremena i promatrača. Ideja iza naslova bila je susret slučajnih suputnika u vlaku koji se u kratkom vremenskom fragmentu dubinski prepoznaju i povezuju da bi dalje opet nastavili sami, ali bogatiji. Te je godine predsjednica stručnog žirija bila Marina Viculin koja je u natječajnom tekstu napisala: „... sada i ovdje prisutno je u iskrenom interesu slučajnih suputnika jer u događanju putovanja ne postoji prije ili poslije. Ono je paralelno stvarnom vremenu života! Pričaju se priče koje je teško ispričati onima koje poznajemo. Događaju se naracije koje razbijaju konzistentnost životne fabule pripovjedača. U

neočekivanom susjedstvu često iznenađujemo sami sebe, a potpuni nas stranci vide i razumiju bolje od najbližih.“² Vjerujem i dalje da je ovaj naslov tek malo bolje prikriven poetizam, što dobar postav izložbe treba i može biti.

Nakon 24. slavonskog biennalea *Jednom jedan putnik* manifestacija se nastavila razvijati do one kvkvu je danas znamo — razvila se u međunarodnu izložbu, i to, usudujemo se reći, respektabilnog glasa koja iz godine u godinu raste. Osnova za preobražaj lokalne i regionalne priče u nešto znatno veće i kompleksnije leži u nekoliko činjenica. Prva je, svakako, već spomenuta izmjena pravila i otvaranje prema svim umjetnicima te snažnija kustoska uloga s unaprijed predstavljanim konceptom i naslovom, čime je napuštena pomalo izmorena formula revijalnog prikaza regionalne umjetničke scene koja pruža presjek i prosjek. Kustos/ica Muzeja preuzima interaktivnu ulogu u kojoj, uz žiri, artikulira, realizira i promovira određenu temu ili, bolje rečeno, pitanje postavljeno sa svakim novim naslovom

1 Naslov se sa svakim novim Biennaleom mijenja

2 Marina Viculin 24 SB

27. slavonski bijenale, radovi TARWUK i Viktora Popovića, foto: Ivana Škvorčević

Biennalea. Ovaj koncept komunikacije i kreativnog dijaloga stvorio je u zadnjih deset godina referentni okvir osječkog i li Slavonskog biennalea i za razvoj manifestacije nužno potrebnu obnovu kustoske i muzejske prakse povezivanja lokalnog i revijalnog s onim globalnim i diskurzivnim. Druga činjenica svakako leži u naglašenoj ulozi žirija ili, kako je sročeno u natječaju, organizacijskog odbora u koji kustos manifestacije poziva ugledne stručnjake i umjetnike posebno pazeći na to da članovi zastupaju druge nacionalne i međunarodne likovne scene. I, zaključno, najvažniji čimbenik postupnog rasta manifestacije svakako je konceptualni okvir i naslov svake izložbe Slavonskog biennalea. Tom strategijom komuniciranja željenog koncepta izložbe, čiji je cilj stvarati dijalog, Slavonski biennale pozicionira se unutar referentnih okvira međunarodne scene te izaziva ustaljene paradigme kulturnih središta i posljedičnih margina. Kritičkom analizom svakog biennalea u kontekstu onoga što je dotad učinjeno i čemu se u idućem izdanju stremi, šire se i vlastite kompetencije, a time i krug interesa. Suвременa se umjetnička scena unedogled umnaža te je iluzorno vjerovati da jedna

izložba može predstaviti vjerodostojnu sintezu svega, no svakako može predstaviti fragment trenutka, i to u kontekstu radova pristiglih na natječaj i postavljanja relevantnog naslova. Nakon prvog naslova *Jednom jedan putnik* (2014.), Slavonski biennale imao je naslove koji su redom pokrivali migrantsku i imigrantsku krizu (*Granice vidljivosti* 2016.), teorije zavjere (*Ravna ploča* 2018.), teorije slike (*Slika kao virus* 2020.) te sreću kao pojam suvremene umjetnosti (*Nove paradigme sreće, od osječke dade do suvremenog kaosa* 2022.). Svaki naslov bio je svojevrsan putokaz za budućnost manifestacije i njezine kontinuirane konceptualne preobrazbe. Cilj je Biennalea okrenuti se znatno širem i dalekosežnijem pogledu od našeg lokalnog, regionalnog i nacionalnog. Slavonski biennale sada je izložba koja predstavlja i snažno afirmira međunarodnu suvremenu likovnu umjetnost, u svim oblicima njezinih materijalizacija i fragmentacija, s temama i naslovima koji su možebitno „multimodalni“ i globalni, a isto-vremeno i posve individualni. Sve to činimo u našem malom gradu na istoku jedne također (u globalnom smislu) male zemlje.

TRANSNACIONALNA I TRANSLOKALNA PERSPEKTIVA: BIJENALE INDUSTRIJSKE UMJETNOSTI I MUZEJ MODERNE I SUVREMENE UMJETNOSTI

Branka Benčić,
ravnateljica
MMSU i Kora
Girin, voditeljica
rezidencijalnog
programa MMSU

IZ SVEG GLASA

Međunarodna bijenalna manifestacija suvremene umjetnosti Bijenale industrijske umjetnosti (IAB—Industrial Art Biennial) pokrenuta je 2014. godine kao pilot-projekt Udruge Labin Art Express XXI (LAE). Industrijski krajolik Istre, posebice prostor Labinštine s rudarskom poviješću, ishodište je i jedno od izlagačkih i konceptijskih središta manifestacije. Tematski smjer, geografsko područje interesa, lokacije i sam format bijenalne izložbe uz organizatore L.A.E. XXI tijekom godina su razvijali i širili, doprinoseći međunarodnom pozicioniranju, vidljivosti i kontekstualizaciji, pozvani međunarodni kustosi, često okupljeni u timove ili kolektive, a nove kustoske situacije plele su, mijenjale i naglašavale odnose industrijske povijesti i današnje baštine, napuštenih i novootvorenih sektora rada, pozicije radnika i uloge umjetnika, odnosa umjetnosti i tehnologije, distopijskih i utopijskih scenarija. Izložba se iz ishodišta, labinske Lamparne (KC Lamparna), ubrzo proširila izvan granica samoga grada, na prostor istarskog poluotoka, u Pulu, te preko županijskih granica u Rijeku povezujući različite subjekte u kulturi i umjetnosti, institucije kao što su AMI (Arheološki muzej Istre), PPMI (Pomorski i povijesni muzej Istre), MMSU (Muzej moderne i suvremene umjetnosti) u Rijeci u ovaj jedinstven međunarodni i međuinstitucionalni projekt suvremene umjetnosti. „Industrijska topografija cijele Labinštine, kao i brodograđevni kompleks u Puli, te brojni drugi industrijski lokaliteti u Istri, uz kompleksnu društveno-političku pozadinu kulturnog nasljeđa regije usko povezanog s njenim industrijskim razvojem, uz budući in situ ‚Muzej rudarstva i industrije Istre‘ u bivšem labinskom i raškom rudniku uglja, upravo nameće potrebu za međunarodnom umjetničkom manifestacijom vezanom uz širi pojam „industrijskog“ u umjetnosti (glazbena, vizualna, novomedijska, izvedbena,..)“, ističu organizatori.¹

Krenuvši iz Labina i Raše, a zamišljen kao manifestacija koja preko suvremene umjetnosti može aktivirati slojeve povijesti i kontekste koji uokviruju mjesto i vrijeme, Bijenale je od nultog izdanja projicirao širenje na druge istarske industrijske lokalitete, s utopijskom željom da se u budućnosti odvija u futurističkom „Podzemnom gradu“, što je paralelni i ambiciozni projekt rekonstrukcije bivšeg rudnika ugljena u Labinu.

¹ <https://www.industrialartbiennale.eu/about-2/>

2. Bijenale industrijske umjetnosti - Na leđima palih divova, 2018., Pogled na izložbu, foto: Marko Ercegović, ljubaznošću MMSU Rijeka

3. Bijenale industrijske umjetnosti — *Ravno u sunce*, 2020., Pogled na postav izložbe u Raši (Hana Miletić: Materijali (Arena) i Ben Cain: Bez naziva), fototeka IAB

Od 2018. godine Bijenale mijenja strukturu u policentričnu međunarodnu izložbu kakvu prepoznajemo danas te počinje okupljati promjenjivu mrežu partnerskih institucija poput MMSU-a Rijeka, Arheološkog muzeja Istre te Pomorskog i povijesnog muzeja Istre u Puli, dok svako pojedinačno izdanje razvija konstelaciju novih prostora i tako nastanjuje različite lokalitete Istre i Primorja vezane za antičku, industrijsku i recentnu povijest regije. U Labinu su to KUC Lamparna uz šaht i bivši rudnik uglja, Narodni muzej i Gradska knjižnica; u Raši napušteno kino, bivša rudarska menza, crkva sv. Barbare, ugašena tvornica Prvomajska, u Rijeci MMSU; u Puli Augustov hram, Galerija Amfiteatar — Arena i SENSE — Centar za tranzicijsku pravdu; u Vodnjanu Apoteka — prostor za suvremenu umjetnost; u Opatiji Muzej turizma, uz brojne druge prostore na otvorenome. Taj se dijalog i konceptualizacija prostora, konteksta, formata odvijao uz umjetničku i kustosku imaginaciju pozvanih umjetnika te kustosa: Branko Franceschi (2016.), WHW Što kako i za koga (2018.), Branka Benčić, Gerald Matt, Christian Oxenius (2020.) te Paolo Bianchi i Christoph Doswald (2023.).

Partnersko umrežavanje prije 2. bijenala industrijske umjetnosti — *Na leđima palih divova* odvijalo se u sklopu projekta „Rijeka 2020 — Europska prijestolnica kulture” i stoga, kako primjećuju kustosice kolektiva Što, kako i za koga / WHW, u trenutku nove „konjunkture kulturne produkcije”.² Europska prijestolnica kulture bila je katalizator, financijski i organizacijski, novoj strukturi bijenala, no postala je i kontekst koji uokviruje temu turizma i monetizacije kulturne ponude općenito, jednako kao što je uokviruje i sama forma bijenala kao velike smotre suvremene umjetnosti i kulturno-turističke atrakcije. Rijeka je u priču, naravno, uklopila čitav niz vlastitih industrijskih prošlosti i tranzicijskih neuspjeha, ponekad vrlo neposredno kroz radove umjetnika poput Vlatke Horvat i njezina participativnog performansa *Koji dođu i stoje* ispred Spomenika brodograditeljima 3. maja ili instalacije riječke Fokus grupe s reprodukcijama *Veduta iz palače Tršćansko-riječke privilegirane kompanije* iz

Palače šećerane. MMSU, a kasnije i druge riječke kulturne institucije, uselile su u arhitekturu bivših industrijskih postrojenja, prostore koji pamte spomenutu rafineriju šećera, tvornicu duhana i, naposljetku, tvornicu Rikard Benčić, koja u poslijeratnim okolnostima odlazi u stečaj. Prostor Ex-Benčić vuče tragove industrijske prošlosti i, kao što KUC Lamparna ili rudarska menza nisu neutralne izlagačke kapsule ni s obzirom na svoju izvornu funkciju, a ni s obzirom na estetske standarde bijele kocke, tako i fragmenti riječke povijesti komuniciraju s izložbom. Da je kustoska namjera naglasiti da umjetnička djela, povijesti, priče i prostori djeluju međusobno, dodatno je istaknuto uključivanjem postojećih „lokaliteta, spomenika i tragova prošlosti” kao ravnopravnih sudionika izložbe. U vodiču su tako Spomenik rudaru borcu u Labinu, crkva sv. Romualda i Svih Svetih u Rijeci ili partizanski grafiti u Vodnjanu; tretiraju se jednako kao umjetnički radovi, a svi su „akteri” poredani abecedno. Iako vezan uz regionalne specifičnosti, kao što kustosice i navode, „(p)olifonijom umjetničkih glasova bijenale pokušava lokalni kontekst predstaviti kao veći i širi od samoga sebe (...)”. Vratimo li se na trenutak na dekorativne zidne oslike iz Palače Šećerane, koje kritički promatra Fokus grupa, prikazani ropski rad smješta se uz pitanja nabave šećera iz prekomorskih kolonija, rasizma i ekstraktivizma, teme koje će na izložbi u drugačijim kontekstima doticati radovi indonezijskog umjetnika Maryanta (*Terragouging*, 2018.), peruanske umjetnice Daniele Ortiz (*ABC rasističke Europe*, 2017.) ili filipinsko-američkog umjetnika Miholjna Ruperta (*Mučenje metala*, 2017.).

Na idućem, 3. bijenalu industrijske umjetnosti nastavljena je suradnja partnera, a planirana izložba bila je dio programa Rijeka prijestolnice kulture 2020. Međutim, pripreme trećeg izdanja, međunarodne izložbe *Ravno u sunce*, poklopile su se s izbijanjem pandemije, a rezanje budžeta na razini EPK-a i samih ustanova nažalost je rezultiralo djelomičnim otkazivanjem zamišljenog programa u produkciji Muzeja koji se tangencijalno razvijao³, stoga je u konačnici ostvaren jednodnevni program na dan otvorenja u alternativnim muzejskim prostorima (prizemlje, tavan, pročelje), a

2 Što, kako i za koga?, Na leđima palih divova, u: Na leđima palih divova / On the shoulders of fallen giants: Labin, Pula, Raša, Rijeka, Vodnjan, 20/7–28/10/2018, ur. Što, kako i za koga/WHW, Labin Art Express XII, 2018., str. 9.

3 Više u Ksenija Orelj, „We’re Off”, On Curating, lipanj 2020., <https://www.on-curating.org/issue-46-reader/were-off.html>

prikazani su radovi sedmero autora te nekoliko umjetničkih intervencija i produkcija poput Filipa Borellija i Bojana Mucka. Kustoski tim u sastavu Branka Benčić, Gerald Matt i Christian Oxenius nastavio je Trećim bijenalom u Labinu, Raši, Puli i Opatiji reflektirati pojave koje su oblikovale društveni i kulturni pejzaž Istre i Primorja, propitujući odnos između umjetnosti i društva, sa središnjim interesima usidrenima u specifičnostima lokacija i gradova te identitetima i narativima koji se nalaze u njihovoj pozadini, a središnji interesi vezuju se uz pojedine lokacije.⁴ Izložba *Ravno u sunce* rezultirala je opsežnim i kompleksnim međunarodnim projektom na valu pandemijskog entuzijazma između ljetnog popuštanja mjera i neizvjesnosti koju donosi jesen te koja se, slično prethodnoj, razvijala kao labava struktura otvorenih rubova koja postavlja u međudnos različite umjetničke pozicije kao i kompleksnosti i kontradikcije proizvodnih i radnih uvjeta, prostornih i temporalnih dinamika. Bijenale *Ravno u sunce* u okviru rezidencija ili produkcija ostvario je neke umjetničke radove koji će ostati upisani ili se kasnije pojaviti u središtu programskog interesa MMSU-a, poput tekstilne instalacije Hane Miletić *Materijali (Arena)*, radova riječkog umjetnika Igora Eškinje, rada *Dicta* Damira Očka ili radove poput rada Terese Cos *The Measure of Disorder / Mjera nerada* koji su pak obilježili poznat zajednički krajolik i zajedničko nasljeđe, kroz Alpe i Kras do „austrijske rivijere“... Kao primjer specifične kustoske intervencije treba navesti radove iz fundusa istarskih muzeja i zbirke koji su postavljeni u dijalog s radovima suvremenih umjetnika poput industrijske fotografije iz Zbirke fotografije Povijesnog i pomorskog muzeja Istre ili utopijskih kolaža Antuna Motike iz Zbirke umjetnina Grada Pule postavljenih u Lamparni, čime se isprepliće mreža utjecaja.

Ovogodišnji 4. bijenale industrijske umjetnosti pod naslovom *Krajobrazi želje* kustoski su potpisali Paolo Bianchi i Cristoph Doswald. Radovi dvadeset i sedmero umjetnika i umjetnica bili su izloženi u Labinu, Raši, Puli i Rijeci, a mnogi su izvedeni u

4 „U Labinu su to ideja podzemnoga grada, mogućnost konkretne utopije i deindustrijalizacija, u Puli tema filma kao aparata moći, antičko nasljeđe i deindustrijalizacija, a u Rijeci odnos rada i nerada te radikalni koncept svijeta post-rada koji napušta trenutačno dominantnu ideologiju rada.“; <https://rijeka2020.eu/program/dopolavoro/izlozbe/3-bijenale-industrijske-umjetnosti-ravno-u-sunce/>

vanjskom javnom prostoru kao zahtjevne produkcije.⁵ U MMSU-u je, paralelno s tekućim izložbama u glavnoj sali, od svibnja do kolovoza 2023. godine u prostoru tzv. Jaslica kao samostalna izložba bila smještena ambijentalna imerzivna instalacija *Liquid Cuntry* švicarske umjetnice Talaye Schmid. Pitanja erotske želje, ženske seksualnosti, suživota s više nego ljudskim bićima utkana su u postav instalacije koju umjetnica pretvara u ugodno mjesto, izložbu domaćina, u kojem se posjetitelj/ce, sjedeći u šatoru ili na vrećama, sa sladoledom u ruci, povezuju s vlastitom senzualnošću.

Bijenale industrijske umjetnosti strukturirao se kao kompleksna međunarodna izložba koja posljednjih pet godina okuplja nekoliko gradova, institucija i organizacija i proteže se u dvjema županijama. U tom je smislu i suradnja MMSU-a s Labin Art Expressom dugoročne prirode i primjer djelovanja institucionalnog i izvaninstitucionalnog sektora. Na različite se načine strukturirala suradnja i Bijenale upisan u izložbeni program MMSU-a, od velike skupne međunarodne izložbe 2018. preko preslagivanja alternativnog programa pandemijske 2020. te do recentne suradnje na samostalnoj izložbi Talaye Schmid. Bez obzira na različite financijske mogućnosti i izložbene formate tijekom godina, Bijenale industrijske umjetnosti važan je segment izložbenog programa Muzeja, a ostvarene suradnje s umjetnicima, kustosima, međunarodno umrežavanje, kao i istraživanja koja su prethodila produkciji dijela radova, značajni su i za publiku i za razvijanje resursa ustanove.

„(I)zložbe uvijek povezuju različite povijesti i povijesnosti uključenih predmeta i ljudi“⁶, a bijenale s transnacionalnom i translokalnom perspektivom, usmjeravajući istovremeno pažnju na izmješteni status i pitanje de/centralizirane kulture i koncepta dominantne kulturno-umjetničke produkcije, na slojevima prošlih (pri)povijesti pokušava podsjetiti na transformacijski potencijal umjetnosti, artikulirati teme aktualne na globalnom društvenom horizontu, usmjeravajući pogled u budućnost društvene imaginacije.

5 Na primjer rad Karin Sander u Raši, Lare Almarcegui u Puli ili Vanesse Billy u Labinu.

6 Beatrice von Bismarck, „Curatoriality — The Relational Dynamics of the Curatorial“, u *The Curatorial Condition*, Stenberg Press, 2022., str. 17.

4. Bijenale industrijske umjetnosti — *Krajobrazi želje*, 2023, Pogled na samostalnu izložbu Talaye Schmid, foto: Jules Spinatsch, ljubaznošću MMSU Rijeka

TRIJENALE AUTOPORTRETA — GALERIJA PRICA, POU SAMOBOR

Nikolina
Šimunović,
viša kustosica
Galerije Prica

IZ SVEG GLASA

Izložbena manifestacija koja se, kao što joj i sam naziv govori, održava svake tri godine pokrenuta je 2008. godine u Samoboru. Začetnik te ideje bio je hrvatski slikar i ilustrator, no povrh svega, velik entuzijast Branimir Dorotić. Taj umjetnik rodom s Brača u jednom trenutku života skrasio se u Samoboru, koji je za njega postao svojevrsno središte mnogobrojnih ideja i kreativnih projekata. Jedan je od njih i pokretanje Trijenala autoportreta u sklopu Udruge likovnih umjetnika Samobor (ULUS), čiji je tada bio član. Sama ideja nije došla tek tako. Dorotić je iznimno društvena i prijateljska osoba otvorena za poznanstva i druženja, a upravo je jedno dugogodišnje prijateljstvo „kumovalo“ ideji te pokretanju trijenala autoportreta. Bilo je to prijateljstvo s dr. Klementom Lukinom. Njegovi suvremenici kažu da je bio osoba koja djeluje tiho i povučeno, udubljena u svoj posao ljekarnika. U svoje slobodno vrijeme vrlo se rado kretao među kulturnjacima svih umjetničkih područja te je pritom stvorio svoju jedinstvenu zbirku. Kako autor 1. Trijenala autoportreta Guido Quien u svojem predgovoru navodi: „Od 1963. godine do kraja života Klement Lukin sakupio je zbirku od oko 2 000 umjetnina, od kojih je oko 1 600 autoportreta. Uglavnom su to djela manjih dimenzija, većinom slikarska, uz manji broj kiparskih ostvarenja. U zbirku Lukin ušli su umjetnici različitih generacija i različitih izraza. Ti autoportreti trag su određenih umjetničkih osobnosti kao što, u određenoj mjeri, reflektiraju događanja na hrvatskoj likovnoj sceni prošlog stoljeća.”¹

Idejna misao vodilja pri pokretanju trijenala bila je želja da se sa svakim novim izdanjem ove manifestacije javnosti predstavi jedan dio bogate zbirke Klementa Lukina te da se pritom stručno obradi, što uključuje katalogizaciju i fotografsku dokumentaciju. Pokretanje ove manifestacije za organizatore nije bilo nimalo lako. Bez obzira na to što je postojala kvalitetna, no neobrađena zbirka Lukina, ona je činila samo jednu polovicu ovog kompleksnije zamišljenog projekta. Organizatori su u drugom dijelu izložbe željeli predstaviti radove suvremenih likovnih umjetnika i njihov pogled danas i sada na ovu uvijek aktualnu temu.

1 Udruge likovnih umjetnika Samobor ULUS, Guido Quien 1. trijenale hrvatskog autoportreta, katalog izložbe, Galerija Prica, Samobor, 2008./2009., str. 3.

Branimir Dorotić, 1. trijenale autoportreta, fototeka Galerije Prica

Katalozi izložbi Hrvatskog triennala autoportreta, fototeka Galerije Prica

Prvi trijenale hrvatskog autoportreta realiziran je 2008./2009. godine zahvaljujući velikoj volji i predanosti Branimira Dorotića te autora predgovora, selektora izložbe i autora likovnog postava, povjesničara umjetnosti Guida Quiena, uz veliku pomoć Udruge likovnih umjetnika Samobor i Galerije Prica. Pritom je predstavljeno 40 radova iz zbirke Lukin i 64 radova suvremenih autora.

Nakon tri godine, 2011./2012. organiziran je 2. trijenale hrvatskog autoportreta — Koegzistencije, u prostoru Galerije Prica, POU Samobor i dalje u organizaciji ULUS-a. Pozvana izbornica i autorica izložbe bila je Višnja Slavica Gabout, koja je uvela i nekoliko promjena. Uvedena je idejna smjernica, točnije koncept izložbe pod kojim će izložba biti realizirana, kao i službeni poziv za sudjelovanje, uz detaljan obrazac prijave i pravilo za umjetnike koji mogu prijaviti radove nastale u zadnje tri godine. Time se dobio određeni vremenski presjek u kojem su vidljive promjene u promišljanju u razdoblju između dvaju izdanja Trijenala

nastale pod utjecajem društvenih, političkih i ekonomskih okolnosti koje neminovno utječu na umjetnike.

Autorica koncepcije i izložbe, povjesničarka umjetnosti Višnja Slavica Gabout u svojem je tekstu poziva umjetnicima za sudjelovanje vrlo jasno navela smjernice drugog izdanja Trijenala: „Put zacrtan pri organizaciji 1. triennala autoportreta poštovao bi se i pri koncipiranju 2. triennala, što je i jedan od razloga odabira koncepcije ‚Koegzistencije‘. Naime, sada bi se tema razvijala u smislu bliskog (a ne odvojenog) postavljanja radova (‚bliskog suživota‘) te tako uzbuđljivog konfrontiranja i u konačnici promatranja načina koegzistiranja 3 različite cjeline: odabranih radovi iz zbirke Lukin, radova pristiglih i žiriranih za Drugi triennale autoportreta, te probranih radova — autoportreta autora novije hrvatske umjetnosti koji su ili radili ili boravili u Samoboru, te tako svojim djelima ostavili traga u povijesti grada. ‚Koegzistencije‘ bi tako pokazale ispreplitanja i usuglašavanja na nekoliko nivoa. Prvo na nivou prostora i vremena (3 cjeline, s djelima različite dobi i različitog

prostora, koja bi se sad sastala u jednoj prostorno-vremenskoj točki), zatim pristupa i izričaja (unatoč mnoštvu različitosti, tu postoje uvijek neke zajedničke konstante), te najposlije na nivou načina interpretiranja same teme (podteme u ‚sekciji‘ prijavljenih radova: Deskripcije, Projekcije i Skrivena istine).“

Pritom su predstavljena i muzejski obrađena 52 nova umjetnička rada iz zbirke Lukin u Zagrebu i 86 radova u različitim likovnim tehnikama umjetnika odabranih stručnim žiriranjem.

Tijekom trajanja izložbe također je uvedena još jedna novost u koncepciji same izložbe, a to je dodjela nagrade Galerije Prica u obliku samostalne izložbe u sljedećoj godini u prostoru Male dvorane Galerije Prica, a kategorija prema kojoj je žiri birao bila je odabir rada umjetnika/umjetnice do 35. godine života. Dobitnica te nagrade 2009. godine bila je mlada umjetnica Ivana Ognjanovac s radom „Duh 4“.

Sljedeće izdanje ove manifestacije realizirano je 2014. godine pod nazivom 3. hrvatski međunarodni trijenale autoportreta — Identiteti. Kako se pokazalo, ideja autoportreta vrlo je aktualna među umjetnicima te je zbog sve veće složenosti ovog projekta organizaciju izložbe u potpunosti preuzela Galerija Prica, POU Samobor, koja to radi do danas. Autorica koncepcije i izložbe bila je povjesničarka umjetnosti Branka Hlevnjak, koja je u tekstu poziva za sudjelovanje ovim riječima približila svoju ideju i motivirala umjetnike na stvaranje: „Autoportret je ‚violinski ključ‘ likovne umjetnosti. Oblik preispitivanja samog sebe; istraživanje, opažanje, osluškiivanje. Trajno postavljanje pitanja kojima odgovor uzmiče jednakom brzinom kako nadolazi.“

Autoportret se bavi pitanjima smisla, ali i pitanjima medija. Gdje su granice likovnosti, oblikovanja, osjećanja, zadovoljstva stvorenim, otkrivenim, vide-nim, doživljenim, novim, subverzivnim, anarhoidnim, konstruktivnim, impresivnim ili samo objektivno hladnim (cool) elementima? Koliki je teritorij izvan nas samih, postoji li, ima li kakav značaj, može li se ogledati u zrcalu?“

Umjetnici su ovog puta, uz ograničenja uvedena na prošlom trijenalu, imali još nekoliko ograničenja, a sve u duhu idejnog povezivanja sa zbirkom Lukin koju čine djela manjeg formata. Umjetnici koji su se prijavljivali za sudjelovanje imali su ograničenja u formatu: dvodimenzionalna djela maksimalne dimenzije do

30 x 30 cm, trodimenzionalna djela do 30 x 30 x 30 cm, instalacije do 30 x 30 x 30 cm te videoradovi i audio-radovi u trajanju do najviše tri minute. Bez obzira na zadana ograničenja — ili možda baš zbog njih — pristiglo je 246 prijava od 125 umjetnika, što jasno pokazuje koliko su umjetnici prepoznali ovu manifestaciju.

Na izložbi je ovog puta predstavljeno 47 radova iz zbirke Lukin te 96 radova umjetnika koje je odabrao stručni žiri izložbe među svim radovima pristiglima na temelju poziva za sudjelovanje. Pritom se dotad uvedena nagrada Galerije Prica dodatno nadograđuje uvođenjem dvije ravnopravne nagrade u vidu realizacije samostalne izložbe u Galeriji Prica, sa željom da se one realiziraju u godinama kada se ova manifestacija ne održava, a kako bi ideja trijenala autoportreta ostala prisutna među stručnom i širom javnosti. Dobitnici dviju nagrada bili su Ivica Kiš za rad „Anamorfni autoportret u cilindričnom zrcalu“ 2014. i Dijana Iva Sesartić za rad „Mudrica“ 2013.

4. trijenale autoportreta — Pojam o sebi autorice izložbe Sonje Švec Španjol održao se 2017. godine te je pobudio interes i izvan granica Hrvatske. Mada trijenale tada još nije nosio službeni naziv „međunarodni“, on je u svojoj srži to bio. U tekstu poziva za sudjelovanje autorica detaljnije objašnjava koncepciju ovogodišnjeg izdanja izložbe: „Ono što intrigira kod teme autoportreta, osim likovnih karakteristika poput prepoznatljivog rukopisa i odražavanja duha vremena, jest način na koji umjetnik percipira samog sebe. Postoji velika razlika u tome kako sami sebe doživljavamo, a kako se predstavljamo svijetu. Kao što samopoimanje poput ‚mentalnog ogledala‘ odražava kako sami sebe vidimo, tako i autoportret nije samo puki skup fizičkih osobina već odražava emotivna stanja, želje i potrebe, vrijednosti i uloge koje krijemo u sebi. Pojedinaac je često razapet između realnosti, želja i očekivanja, odnosno onoga što on zaista jest, onoga što bi želio biti i ono što bi trebao biti prema očekivanjima drugih. Autoportret uvelike ovisi o unutarnjoj dinamici osobe. Hoće li se prikazati u obličju u kojem nastupa prema okolnom svijetu ili će dopustiti promatraču uvid u proces vrednovanja same sebe. Autoportret je neminovno subjektivna tema, no istovremeno, kako književni kritičar Igor Grbić poentira, autoportret nikada nije direktno naslikan, odnosno on se bazira na odrazu u zrcalu ili interpretaciji preko fotografije i time je zapravo

autoportret najposredovaniji oblik portreta, a opet najosobniji čime dolazimo do situacije da gledamo svoj autoportret, autoportret koji gleda nas, nas koji smo sebe gledali da bismo gledali autoportret.”

Promjena u ideji dogodila se ovog puta u zbirci Lukin koju su dotad predstavljali radovi iz privatne zbirke obitelji Lukin iz Zagreba, a za ovaj smo trijenale odlučili posuditi odabrane radove od njih 650 iz zbirke portreta i autoportreta malog formata Klementa Lukina koju je 1990. godine kolekcionar donirao Omišu, a danas se čuva u Gradskom muzeju Omiš. Iz te zbirke predstavljen je 31 rad renomiranih hrvatskih umjetnika 20. stoljeća, dok je na poziv za sudjelovanje pristiglo 367 radova 190 umjetnika iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Srbije, od čega je na kraju odabirom stručnog žirija predstavljen rad 72 umjetnika. Dobitnici dvije ravnopravne nagrade Galerije Prica bili su Vjeran Čengić s radom „Autoportret 1” 2017. i Iva Šarić s radom „Asimilacijska mimikrija” 2017.

5. Trijenale autoportreta iznimno se održao 2021. godine, a ne godinu ranije, što bi bio ispravan trogodišnji slijed, no nitko od nas nije mogao očekivati da će te 2020. godine biti proglašena pandemija bolesti uzrokovane virusom COVID-19. Zbog te iznimne situacije smatrali smo da je realizaciju i organizaciju izložbe bolje pomaknuti godinu dana kasnije. Ta posve nova situacija u kojoj se svatko snalazio najbolje kako je znao (u psihičkom i fizičkom smislu) ostavila je trag na svima nama, a posebno na umjetnicima. Stoga je koncepcija 5. međunarodnog trijenala autoportreta — Ja, između zbilje i imaginacije autora Nikole Albanežea dala velik poticaj mnogim umjetnicima da odgovore i reagiraju na tu izvanrednu situaciju. Kako autor izložbe u predgovoru teksta navodi: „U potrazi za temom, kao i u odabiru motiva koje će prikazati, pred likovnim je umjetnicima neizmjereno polje mogućnosti. Napose od kada ne postoji implicitan, od akademskoga autoriteta nametnut, popis što je u vrijednosnom smislu dopustivi sadržaj. Međutim, i ta neizmjernost – promatrana uvijek s pozicije svakoga pojedinca – dijeli se na samo dva skupa; s jedne je strane sve ono što ga okružuje, s druge on sam; ono ‚ja’ koje doživljuje svijet. A ono što ga okružuje je svijet shvaćen u svim svojim razinama: materijalnoj i duhovnoj, zbiljskoj (faktografskoj) i imaginarnoj (fikcionalnoj), prezentnoj i memorijskoj, mit-skoj, razinama dohvatljivim oku i ruci ili samo mašti,

inače nedostižnim itd.; svijet koji se svakome otkriva na samo njemu svojstven, dakle, na jedinstven način. Zajedničko je, pak, nastojanje na spoznavanju i, možda, jedinstvu oba spomenuta dijela. Pogled je pritom tek jedan, ali iznimno važan osjet na tom putu.”²

Odaziv na izložbu bio je iznimno velik. Na poziv za sudjelovanje odazvao se rekordan broj umjetnika, njih čak 381, među kojima je odabrano njih 87 za predstavljanje na izložbi. Kao što i sam naziv izložbe govori, manifestacija je i službeno poprimila međunarodni status jer su na izložbi izlagali umjetnici iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Italije, Njemačke, Kanade i SAD-a.

Svaki autor izložbe dotad donio je neke svoje novosti, stoga i Nikola Albaneže na svoj način mijenja granice ove izložbe, s time da se ovoga puta ne obrađuje zbirka Lukin, nego se okreće jednoj drugoj privatnoj zbirci također prepunoj autoportreta, a to je zbirka Kovačić – Mihočinec iz Zagreba. S obzirom na to da se time i napušta ideja predstavljanja portreta manjih dimenzija, broj odabranih radova nešto je manji, stoga je u konačnici predstavljena 21 umjetnina iz spomenute zbirke.

Trijenale autoportreta možda nema dugu tradiciju kakvu imaju druge manifestacije sličnog karaktera u Hrvatskoj, no može se vidjeti kontinuirani razvoj u idejnom, tehničkom i organizacijskom smislu. Autori izložbe i koncepcije donose svoj pogled na ovu vječnu temu, svoj karakter i stručnost koja se svaki put provlači kroz temu autoportreta. Tako se brojne umjetnike potiče na stvaranje i promatranje sebe samih, a tako i mi napredujemo i rastemo u brojnim organizacijskim segmentima. Iako je pokretanje ovog projekta 2008. godine Branimiru Dorotiću bio vrlo zahtjevno i iako nama svako novo izdanje predstavlja velik izazov, i dalje vjerujem da je tema autoportreta bezvremenska jer svako doba nosi svoj kontekst i svoje zakonitosti, svoje probleme, ali i svoje svijetle trenutke na koje umjetnici reagiraju i, ono najvažnije, stvaraju pritom se promatrajući u svim nijansama tog pogleda.

² Nikola Albaneže 5. međunarodni trijenale autoportreta — Ja, između zbilje i imaginacije, katalog izložbe, Galerija Prica, Samobor, 2021., str. 3.

Postav izložbe 5. hrvatski triennale autoportreta, fototeka Galerije Prica

U sklopu projekta „Poboljšanje vodnokomunalne infrastrukture aglomeracije Karlovac – Duga Resa“ kustosi ce arheološkog odjela Muzeja grada Karlovca Matea Galetić i Iva Alibašić od studenoga 2022. godine obavljaju stalni arheološki nadzor tijekom zemljanih iskopaja u Zvijezdi. Zadatak je nadzora utvrditi arheološke strukture i kulturne slojeve u zoni građevinskih radova. Karlovačka Zvijezda zaštićena je kulturno-povijesna cjelina grada Karlovca. Stoga se sve strukture, slojevi i pokretni nalazi smatraju kulturnim dobrom Republike Hrvatske.

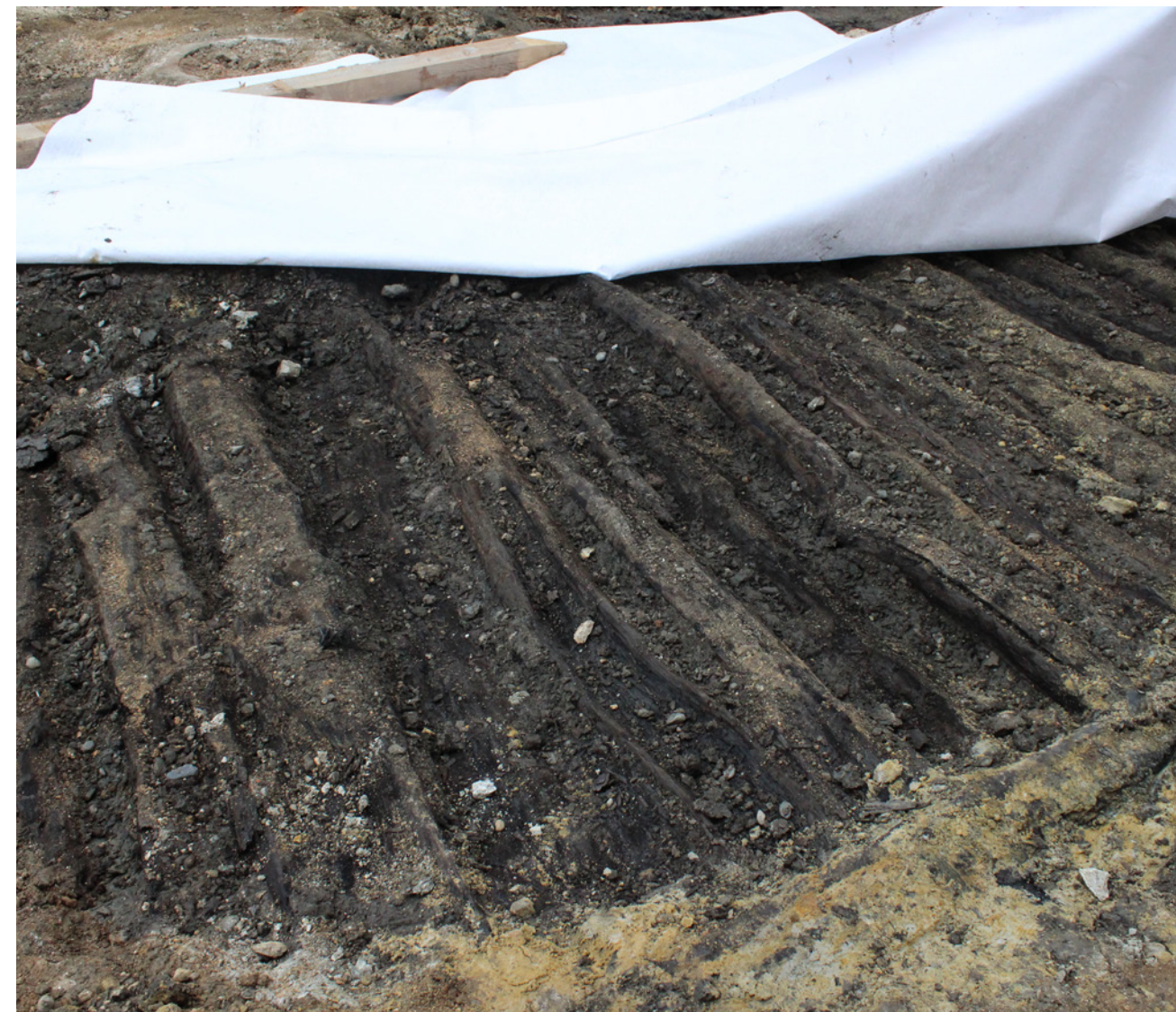
Karlovačkom Zvijezdom bavili su se brojni autori, a najveći doprinos dao je Milan Kruhek kao jedan od prvih suvremenih autora koji je sintetizirao poznavanje kulturno-povijesnih okolnosti. Arheološki je istraživanja u nekoliko navrata u sklopu različitih zaštitnih programa Grada Karlovca i Ministarstva kulture Republike Hrvatske, ali, nažalost, rijetko sustavno i ciljano.

Godine 2004. poziciju Starih ili Banskih vrata istraživala je Nela Kovačević u ime društva Omega Engineering d.o.o. Zaštitna istraživanja obavljena su zbog pojave građevinskih ostataka ispod asfaltne podloge pri postavljanju kanalizacijskih cijevi u Ulici Pavleka Miškine. Istraživanja su provedena u dvije faze. U prvoj se fazi definirala veličina pronađenog objekta, a u drugoj su detaljnije istraženi elementi potrebni za natječaj za uređenje i prezentaciju. Lokalitet je višestruko nasipavan, devastiran ukopima za infrastrukturu, a pokretni su nalazi ispremješteni. U istraživanjima su uspješno definirane dvije faze Banskih vrata iz 16. i 17. stoljeća, prilazni most s pilonima, drvenim gredama i njegova redukcija iz 19. stoljeća te zemljani bedem između Karlova i Banskog bastiona iz vremena gradnje utvrde i samih Banskih vrata.¹

Godine 2009., u sklopu projekta revitalizacije karlovačke Zvijezde, istraživao se bedem. Voditelji istraživanja bili su Tomislav Jerončić i Vedran Katavić iz društva Kaukal d.o.o. Cilj istraživanja bio je odrediti položaj i stanje bedema. Istraživanje se provodilo metodom otvaranja okomitih rovova na bastionima i kurtinama na potezu od Karlova do Elizabetina bastiona. Istraživanja su zaustavljena zbog pronalaska ljudskih ostataka iz vremena Drugoga svjetskog rata.²

¹ Kovačević 2006., str. 184. – 187.

² Jerončić 2009., str. 303.

Fotografija pronalaska ceste tijekom arheološkog nadzora, foto: M. Galetić / I. Alibašić

Godine 2018., u sklopu programa zaštite Josipova bastiona, istraživanja je u ime Hrvatskog restauratorskog zavoda na spomenutom bastionu vodila Ana Azinović Bebek. Cilj istraživanja bio je definiranje stratigrafske situacije bastiona. Istraživanjima su detektirani različiti arheološki slojevi i zidane strukture. Utvrđena je hodna površina u vrijeme izgradnje Bosanskog magazina, izvedba popločenja te odvodni kanali. Na bastionu su utvrđene faze popločenja ceste i kosina glinenog

naboja bastiona, s posebnim naglaskom na flešu.³

U studenome 2018. godine započela su arheološka istraživanja Radićeve ulice kao predradnja u sklopu programa izmjene sustava odvodnje u Zvijezdi. Istraživanja je provodio tadašnji Gradski muzej Karlovac (današnji Muzeji grada Karlovca) u dvije faze. Od studenoga 2018. godine do ožujka 2019. godine

³ Azinović Bebek 2019.

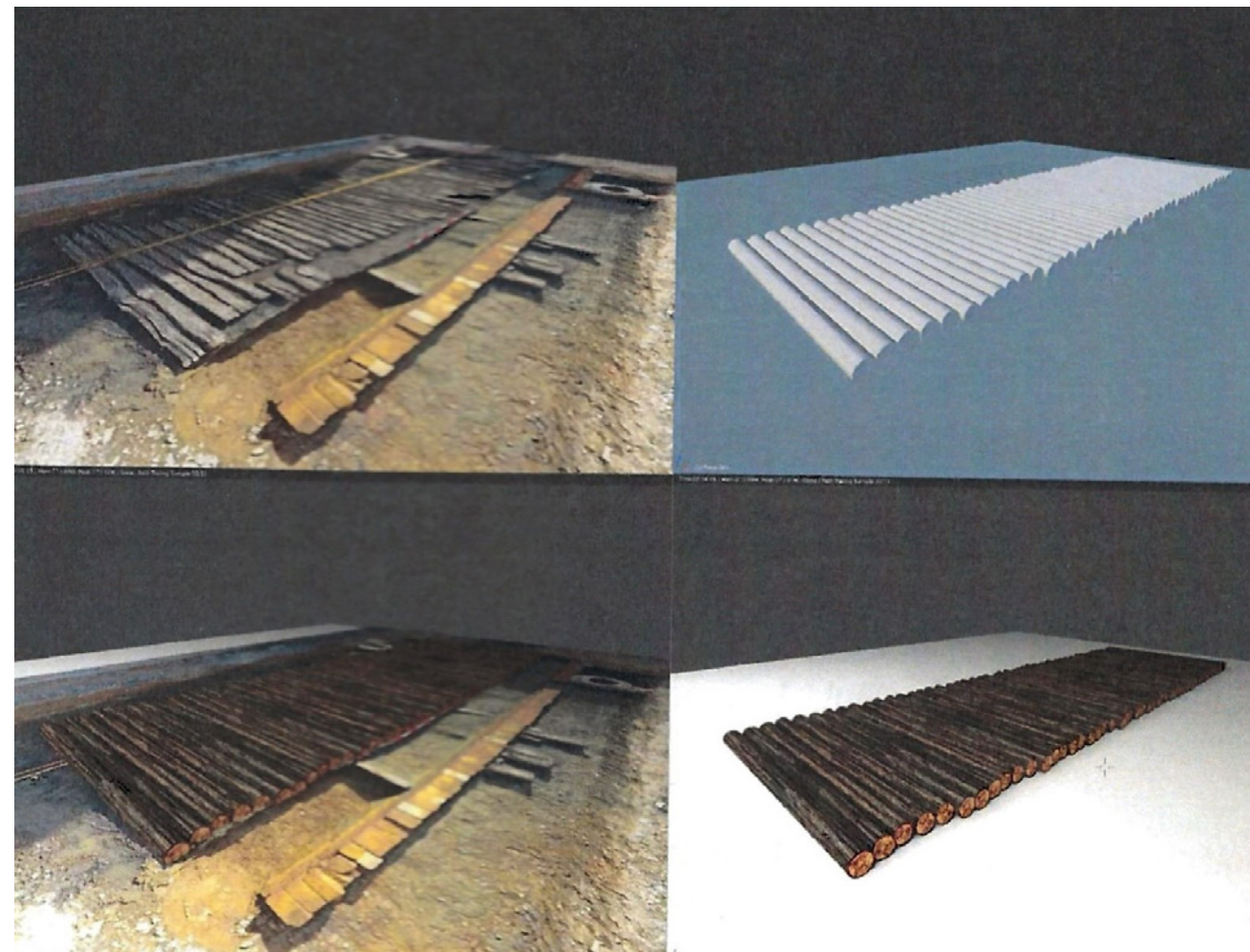
istraživala se prva pozicija, tzv. Nova vrata. Od ožujka do studenoga 2019. godine, uz kraće se prekide istraživala pozicija tzv. Riječkih vrata. Voditeljica istraživanja bila je Matea Galetić uz stručnu pomoć Ive Alibašić. Kroz sedam arheoloških sondi istraženo je oko 500 m² površine koje su potvrdile arhitekturu Novih vrata i Riječkih vrata. Nova vrata istražena su u fazi iz druge polovice 19. stoljeća, kada je njihov izgled znatno promijenjen. Riječka su vrata, kao najmlađi ulaz u Zvijezdu, otvorena oko 1840. godine, a istraživanjima smo otkrili most kojim se premošćivao šanac jer posebne ulazne arhitekture, kao što je i bilo poznato, nije bilo. Važnije otkriće na poziciji Riječkih vrata jesu kaponir, preteča bunkera otkrivena u gotovo netaknutom stanju, te struktura koju smo nazvali „kula“, a čija namjena još uvijek nije jasna.⁴

Radovi na aglomeraciji od kraja 2022. godine i tijekom čitave 2023. godine pokazali su krhkost našeg znanja o Zvijezdi. U veljači 2023. godine arheološkim nadzorom u Haulikovoj ulici ispred Velike vojarne uočeni su prvi drveni elementi koje smo detektirali na rubovima ulica. Premještanjem radova u Samostansku ulicu pokazalo se da se radi o ostacima drvene ceste. Arheološka istraživanja u Samostanskoj ulici provela su društva Arheo Plan d.o.o. i Lupercal M.T. d.o.o. Pronalazak drvene ceste neposredno uz Veliku vojarnu zapravo je bio logičan nalaz. Cesta je bila izgrađena od poprečno postavljenih trupaca okomitih u odnosu na današnju cestu, na jugoistočnom kraju današnje Samostanske ulice. Cesta je pronađena na dubini od oko 60 cm u odnosu na današnju hodnu površinu. Na nekoliko je mjesta presječena modernim instalacijama, a uz južni profil nalazila se starija arhitektura (vjerojatno kanalizacija). Od drvene ceste sačuvano je 57 trupaca ili ulomaka trupaca preko kojih se nalazi glinasti sloj. Samo je u manjem dijelu pronađen dvostruki red trupaca. Sloj s trupcima kulturni je sloj s većom količinom pokretnih nalaza koji datiraju u kasni srednji vijek i novi vijek. Uz rub trupaca u segmentima su sačuvani uzdužni trupci koji su služili da se trupci ne bi okretali, odnosno, služili su kao neka vrsta rubnika. U smjeru sjeverozapada cesta nije sačuvana, što može biti posljedica ranijih infrastrukturnih radova.

Ispod trupaca utvrđen je kulturni sloj datiran u kasni srednji vijek ili rani novi vijek, a koji je ispunjen šibljem, karboniziranim granama i velikom količinom pokretnih nalaza te vertikalnim stupićima koji su služili za učvršćivanje ceste. Zvijezda je sagrađena na močvarnom terenu i voda joj je stvarala probleme od samih početaka tvrđave pa je za kretanje kolima trebalo napraviti drvenu konstrukciju. Ona se najvjerojatnije neprestano obnavljala zbog truljenja i propadanja materijala. Uzorci trupaca poslani su na dendrokronološku analizu na Biotehnološki fakultet u Ljubljani. Analiza je pokazala da se radi o hrastu koji je posječen u isto vrijeme na istom području. Veći broj trupaca datira od sredine prema kraju 17. stoljeća, ali je ključan bio uzorak s najviše očuvanih godova koji su pokazali da je drvo srušeno 1716. godine. Uz dendrokronološku analizu napravljena je i radiokarbonska 14C metoda koja je dala dataciju u 1616. godinu s 19 godina odstupanja. Većina arheološkog materijala naoko pripada 17. i 18. stoljeću.⁵ Jedina analogija ovakvom jedinstvenom nalazu ceste u Hrvatskoj jest koprivnička cesta čija je datacija okvirno slična karlovačkoj.

LITERATURA:

Azinović Bebek, Ana. Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2018. godini na Josipovom bastionu. Zagreb, 2019.
 Čulig, Igor – Galetić, Matea. Vrata Zvijezde / Star Gates. Karlovac, 2021.
 Jerončić, Tomislav. Hrvatski arheološki godišnjak, 6/2009, Ministarstvo kulture. Zagreb, 2009.
 Kovačević, Nela – Šunjić, Dalibor. Hrvatski arheološki godišnjak, 2/2005, Ministarstvo kulture. Zagreb, 2006.
 Vuković, Miroslav – Mesarić, Maris – Jukičić, Ivona. Izvještaj o provedenom arheološkom istraživanju, Samostanska ulica, Karlovac. Karlovac, 2023.

Gore lijevo: 3D model stanja na dan 4. travnja 2023. kada je definiran prvi i najveći sloj drvenih trupaca; gore desno: postupak izrade poligonalnih modela trupaca u mjerilu; dolje lijevo: teksturirani poligonalni modeli trupaca u odnosu na 3D model s terena; dolje desno: prikaz rekonstrukcije prvog sloja drvene ceste u Samostanskoj ulici (dokumentacija s istraživanja, ARHEO PLAN d.o.o. i Lupercal M.T. d.o.o.)

4 Galetić 2021., str. 13. – 20.

5 Vuković et. al. 2023., str. 7. – 25.

NOVE AKVIZICIJE GALERIJSKOG ODJELA

Antonija Škrtić

NOVE AKVIZICIJE

Muzeji grada Karlovca za umjetničke zbirke Galerijskog odjela ove su godine nabavili lot radova Ivana Stošića koji se sastoji od ukupno 76 djela na papiru različitih dimenzija u tehnikama akvarela, pastela, tuša i olovke stvorena od tridesetih godina 20. stoljeća naovamo.

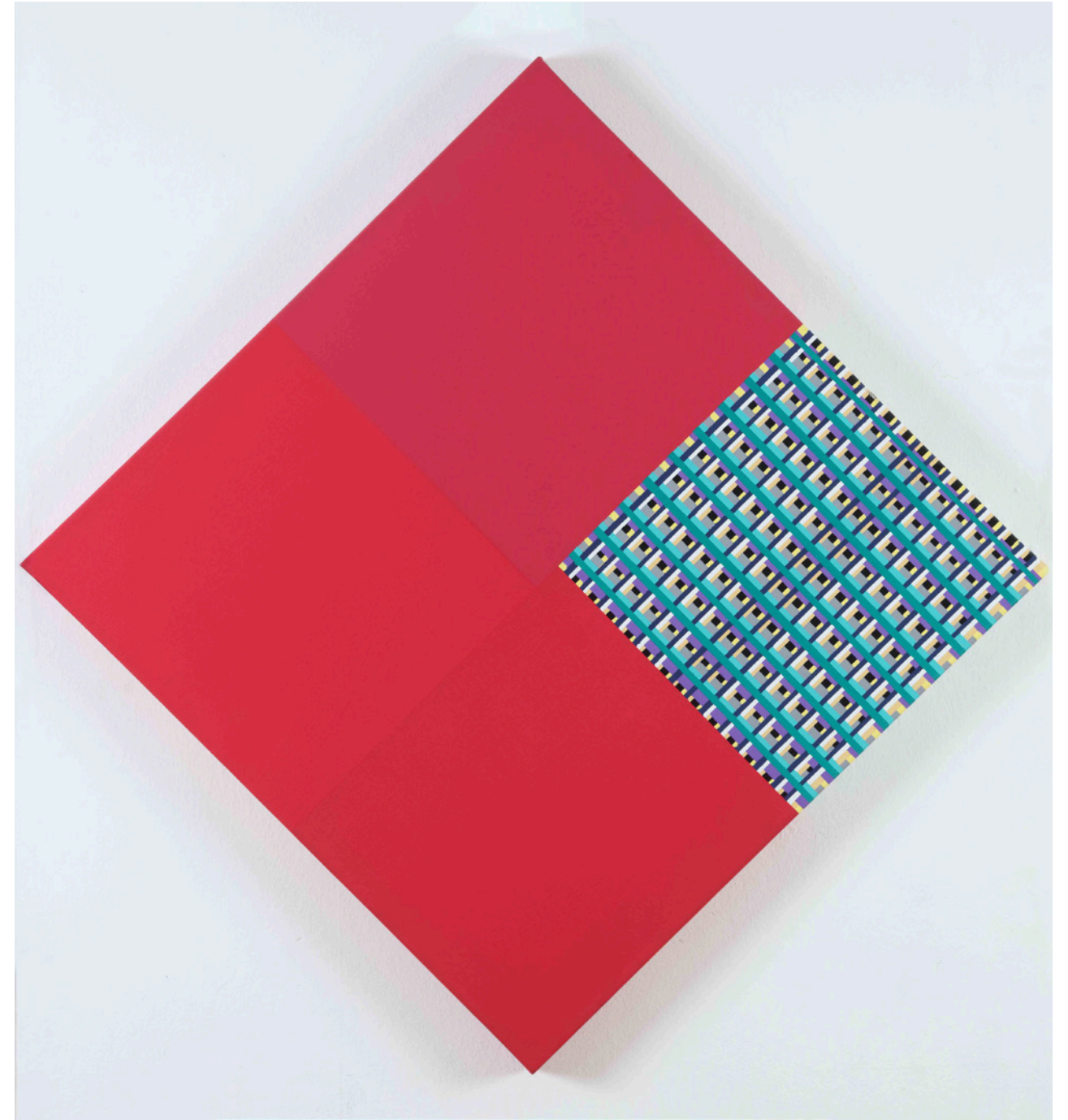
Ivan Stošić bio je dizajner i slikar te scenograf i glumac. Rođen je 1. srpnja 1909. u Karlovcu, gdje je i umro 27. listopada 1977. Završio je Školu umjetnih zanata u Leipzigu (1929. – 1932.) kao gradski stipendist. U školi je sudjelovao na učeničkim izložbama, a izlagao je i u Dresdenu i Halleu. Radio je kao reklamni crtač u Bati u Borovu (1939), a nakon toga radio je razne poslove u kazalištima po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (1940. – 1956.). Od 1957. radio je kao dizajner u Pamučnoj industriji Duga Resa. Bio je jedan od osnivača Kazališta lutaka u Sokolu (1934.). U Karlovcu je prvi put samostalno izlagao 1932. godine u Maloj dvorani Gradske vijećnice. Bavio se crtežom ugljenom, olovkom u boji i pastelom, akvarelom i uljem. U početku je slikao ljudsku figuru, posebno aktove, a kasnije je pod utjecajem ekspresionizma slikao djela socijalne tematike te pejzaže i figuralne kompozicije. Retrospektivnu izložbu imao u Galeriji „Vjekoslav Karas“ tijekom travnja 1977. godine.

U zbirkama Galerijskog odjela Muzeja grada Karlovca dosad se nalazilo sedam Stošićevih akvarela iz tridesetih godina 20. stoljeća, tri crteža iz tridesetih i četrdesetih godina 20. stoljeća te tri pastela nastala nakon 1945. godine. Kupnjom ovih radova dopunjen je pregled Stošićevih radova u zbirkama te je omogućeno da se djela čuvaju u kvalitetnim uvjetima pohrane. Nakon konzervatorsko-restauratorskog uređenja nabavljena djela bit će predstavljena javnosti.

Istaknuti hrvatski slikar Duje Jurić (1956.) darovao je za Zbirku modernog i suvremenog slikarstva sliku *D. D.*, 2005., čime je zbirka obogaćena za vrijedno djelo geometrijske apstrakcije koje se postavlja u pomaku od 45 stupnjeva u odnosu na ravninu poda izložbenog prostora te time svjedoči o umjetnikovu angažmanu u redefiniciji klasičnog pojma slike i nastojanjima umjetnika da sliku kao dvodimenzionalnu činjenicu izvede iz vlastitog kadra i učini je prostornom činjenicom.

Ivan Stošić: Pejzaž, 1930, foto: Goran Vranić

Duje Jurić: D. D., 2005., foto: Goran Vranić

DŽEPNI SAT URARA KARLOVAČKOG VATROSLAVA JESENSKOG

Igor Čulig

Detalji darovanog sata, foto: Igor Čulig

NOVE AKVIZICIJE

Ove nam je godine prominentni kolekcionar Vitomir Andrija Bulaić darovao džepni sat s potpisom urara Vatroslava Jesenskog iz Karlovca. Kućište sata srebrno je i ukrašeno plitkim reljefom sa stiliziranim cvjetnim motivom kao tipičnim secesijskim izričajem. Unutarnji poklopac ure graviran je te se navode nagrada dodijeljena proizvođaču i značajke mehanizma koji štiti. Piše: GRAND PRIX PARIS 1900 / BILLODES / ANCRE 15 RUBIS / SPIRAL BREGUET / LEVEES VISIBLES / DOUBLE PLATEAU (VELIKA NAGRADA PARIZ 1900. / BILLODES / SIDRO 15 RUBINA / BREGUETOVA SPIRALA / VIDLJIVE POLUGE / DVOSTRUKI TANJUR

Ovaj je sat u Karlovac mogao stići kao već gotov proizvod ili kao skup komponenti koje sklapa urar, a ta investicija vlastitog rada povećava njegovu maržu, odnosno profit.

Prema mrežnim stranicama *Geni / MyHeritage company*, Vatroslav Jesensky rođen je u Varaždinu 1872. godine, a umro je u Zagrebu 1960. godine. U Karlovcu mu se između 1900. i 1904. godine rodilo četvero djece. Prema pamćenju Karlovčana, radnja mu je bila u Gundulićevoj ulici br. 6, a u svojem je izlogu jednom izložio pobjedničku kolajnu i diplomu koje je karlovački biciklist Anton Gursky donio iz Pariza!

DONACIJA VLADIMIRE (MIRE) WOLF

Antonija Škrtić

Darovana fotografija unutrašnjosti trgovine, foto: Goran Vranić

Istaknuta televizijska i kulturna djelatnica Vladimira (Mira) Wolf (Zagreb, 1937.) darovala je za Zbirku fotografija, fotografske opreme i pribora Povijesnog odjela 19 fotografija članova trgovačke obitelji Donat i njihovih trgovina.

Djed Vladimire (Mire) Wolf po majčinoj strani bio je Benjamin Borosz / Benö Blumschein / Benö Boros (6. listopada 1878. – 8. prosinca 1937.), a *omama* Malvina rođ. Heimer rođena 1. rujna 1888. godine u Murskoj Suboti, kućanica, ubijena 1944. godine u koncentracijskom logoru Auschwitz. Imali su desetero djece, a u Karlovac su se doselili iz Murske Subote (mađarski Muraszombat), tj. iz Slovenije, 6. svibnja 1925. U Karlovcu su živjeli na adresi Zagrebačka ulica kbr. 1 (tj. Gajeva ulica 24) i tu je Benö Boroš imao kavanarski obrt pod imenom „Kavana Zagreb – Boroš Bene”. Od 7. lipnja 1932. kavana je promijenila ime u Kavana Zagreb. Godine 1933. Benö Boroš dobiva svjedodžbu siromaštva, a obitelj seli u Zagreb.¹ Gospođa Mira Wolf upoznala nas je s obiteljskom predajom o tome da se u kavani i kockalo, a da su vrlo popularne igre na sreću bile *Makao*, *Ferbl* i *Frišefire*.

Fotografije koje je darovala gđa Wolf odnose se na obitelj njezine tete Renate (Renee) Boroš (Murska Subota, 24. kolovoza 1913. – Zagreb, 13. rujna 1992.), koja je 1962. godine sklopila brak s Aleksandrom (Šandorom) Donatom (Dolnje Srnje, 1. svibnja 1891. – Zagreb, 13. kolovoza 1980.), trgovcem i sportskim djelatnikom koji je bio *prvi predsjednik Karlovačkog sportskog društva za sportove na vodi i laku atletiku, od 1928. predsjednik NK Olimpija*.² Šandor je s bratom Juliom u međuratnom razdoblju držao trgovinu u velikoj dvokatnici na uglu današnje Cesarčeve i Radićeve ulice, a njegova prva supruga Ana Donat držala je trgovinu manufakturnom, tekstilnom, pletenom i pomodnom robom te sagovima u Daničićevoj ulici br. 2, tj. na Jelačićevu trgu (danas Samostanska ulica) u Karlovcu od 1935. do 1944. godine.

1 Za precizne arhivske podatke hvala arhivistu Državnog arhiva u Karlovcu Renatu Knescu.

2 <https://zbl.lzmk.hr/?p=3141>, pristupljeno 17. 10. 2023.

DAROVANJE ZLATKA GORŠIĆA, NAČELNIKA OKLOPNIŠTVA 110. BRIGADE HV-A

Juraj Horvatin

NOVE AKVIZICIJE

Ove godine naša Zbirka odora i vojne opreme iz Domovinskog rata postala je bogatija za časničku odoru Zlatka Goršića, ratnog načelnika oklopništva 110. brigade HV-a.

Odora se sastoji od sljedećih dijelova: kape s oznakom HV-a, bluze s oznakom čina bojnika i oznakom HV-a, kravate časničke odore, svečane košulje dugih rukava, svečane košulje kratkih rukava, hlača, rukavica, cipela.

Osim svoje časničke odore, Zlatko Goršić darovao je niz dokumenata koji svjedoče o njegovu djelovanju na karlovačkom području tijekom Domovinskog rata. Među darovanim dokumentima nalaze se: iskaznica o pripadništvu 110. brigadi ZNG-a, ovlaštenje za izuzeće oklopnih vozila za potrebe Zbora narodne garde 110. brigade Karlovac, iskaznica o odobrenju za nošenje oružja, iskaznica o odobrenju kretanja.

Vrlo je zanimljiva radna bilježnica s podacima o dnevnim zbivanjima tijekom prvih dana otvorene agresije na Republiku Hrvatsku. U radnoj bilježnici od datuma 18. 9. 1991. (tada je Zlatko Goršić pristupio u ZNG) ispisane su bilješke iz Domovinskog rata, a do tog datuma ispisane su bilješke s vježbi u Jugoslavenskoj narodnoj armiji. Uz radnu bilježnicu darovan je i rokovnik u kojem je Zlatko Goršić, nakon što je do kraja ispisao radnu bilježnicu, nastavio voditi ratni dnevnik o zbivanjima i zadaćama iz Domovinskog rata.

Od vrijednih dokumenata valja istaknuti i ratnu kartu razmještaja tenkova u listopadu 1991. godine te kartu cestovne mreže područja Karlovačke županije koja se upotrebljavala u ratu.

Zlatko Goršić darovao je i niz poslijeratnih dokumenata koji svjedoče o njegovu članstvu i radu u Časničkom zboru grada Karlovca, Veteranima oklopno-mehanizirane postrojbe HV-a Karlovac te u Udruzi pripadnika 110. brigade ZNG-a/HV-a.

Naposljetku, Goršić je darovao i svoja odlikovanja: medalju „Oluja“ i Spomenicu Domovinskog rata.

Može se reći da je ovo iznimno pozitivan primjer darovanja gotovo čitave materijalne ostavštine iz Domovinskog rata jednog časnika, načelnika oklopništva 110. brigade HV-a, koja će u Muzeju ostati trajno sačuvana i upotpuniti mozaik svjedočanstava o Domovinskom ratu na karlovačkom području.

Darovana časnička odora, foto: Juraj Horvatin

IZLOŽBA „GLEDAM DODIROM“

– GOSTOVANJE U ZAGREBU
TEHNIČKI MUZEJ NIKOLA TESLA
7. STUDENOGA – 4. PROSINCA 2022.

Lana Bede

IZLOŽBE

Krajem prošle godine u Tehničkom muzeju Nikola Tesla otvorena je višestruko međunarodno nagrađivana inkluzivna izložba „Gledam dodirom“. Riječ je o gostujućoj izložbi Muzeja grada Karlovca koja je prilagođena slijepim osobama. Predstavljajući likovno stvaralaštvo djece i mladih s oštećenjem vida iz Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ u Zagrebu, izložba poziva na upoznavanje likovnog svijeta djece oštećena vida, a postavljanjem umjetničkih skulptura i arheoloških nalaza omogućuje doživljaj vrhunskih radova hrvatskih umjetnika u mediju skulpture kroz osjet dodira.

Na svečanom otvorenju izaslanik ministrice Nine Obuljen Koržinek, državni tajnik Ivica Poljičak poručio je kako će relevantni i inovativni programi poput ove izložbe i ubuduće imati podršku Ministarstva kulture i medija. U povodu otvorenja okupljenima su se obratili izaslanica gradonačelnika Grada Zagreba Marinka Bakula Anđelić, zamjenici Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom RH Darijo Jurišić i Mira Pekeč Knežević, ravnateljica Tehničkog muzeja Nikola Tesla Markita Franulić, ravnateljica Muzeja grada Karlovca Hrvojka Božić, ravnateljica Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ Ivana Rotim i autorice izložbe.

Izložba je proizašla iz interdisciplinarnе suradnje stručnjaka na području likovnog obrazovanja, povijesti umjetnosti, tiflopedagogije i dizajna. Donosi konceptijski i produkcijski pomak u izložbenoj praksi i veću dostupnost likovne umjetnosti osobama s oštećenjem vida i djeci. Participacija i emocionalna uživiljenost publike započinje prolazom kroz tamnu sobu koja posjetiteljima koji vide nudi simulaciju sljepoće i iskustvo otežanog kretanja, a završava uzbudljivim taktilno-kinestetičkim iskustvom prolaza kroz sedam metara dugu prostornu instalaciju TUFT grupe Numen/For Use. Likovni radovi djece predstavljeni su u kontekstu inovativne metode likovne pedagogije profesorice Tanje Parlov prilagođene osobama s oštećenjem vida i višestrukim teškoćama. Predstavljena su i 24 odabrana djela modernog i suvremenog kiparstva autora Roberta Frangeša-Mihanovića, Koste Angelija Radovanija, Vanje Radauša, Vojina Bakića, Dušana Džamonje, Branka Ružića, Ivana Lesiaka, Želimira Janeša, Vesne Popržan i Edith Merle iz fundusa Muzeja grada Karlovca, Moderne galerije u Zagrebu, Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, Gliptoteke HAZU, Tifloškog muzeja,

Galerije umjetnina grada Slavenskog Broda, privatne zbirke Azinović iz Zagreba te radovi suvremenih umjetnika Ksenije Turčić, Hrvoja Dumančića, Irene Podvorac i Renate Vranyczany Azinović.

U zagrebačkom postavu bili su izloženi mehanički stroj za pisanje na brajici iz fundusa Tehničkog muzeja Nikola Tesla te suvremeni pisači stroj na kojem su slijepi posjetitelji mogli samostalno napisati svoje impresije s izložbe. Kao znak uzajamne razmjene misli i osjećaja na kraju izložbe i pandan radu „Koža“ Ksenije Turčić izloženom na samom početku izložbe, u kojem umjetnica poziva publiku da ponese fizički komadić rada sa sobom, posjetiteljima smo u zamjenu za njihove zapise u Knjizi dojmova ponudili „Misli za

ponijeti“, kartice s citatima umjetnika čija djela su bila izložena, s tekstom otisnutim na brajici, a na poleđini u videćem tisku.

Izložba je nastala prema stručnoj koncepciji Lane Bede, više kustosice pedagoga Muzeja grada Karlovca, u suautorstvu s Tanjom Parlov iz COO-a „Vinko Bek“, a kustosica gostovanja izložbe u Tehničkom muzeju Nikola Tesla muzejska je savjetnica Katarina Ivanišin Kardum. Gostovanje izložbe u Zagrebu ostvarilo se uz potporu Ministarstva kulture i medija RH i Grada Zagreba. Izložbu je razgledalo više od 1200 posjetitelja, a snimljeno je više radijskih i televizijskih priloga, među kojima treba izdvojiti prilog u emisiji „Prometej“ Znanstvenog programa HRT1.

Državni tajnik dr. sc. Ivica Poljičak otvara izložbu, foto: Zvonimir Ambruš

IZLOŽBA „KOME JE PALA SJEKIRA U MED?“

GRADSKI MUZEJ KARLOVAC,
MALA DVORANA,
19. SVIBNJA – 3. LIPNJA 2022.

ZORIN DOM,
IZLOŽBENA DVORANA,
1. – 4. PROSINCA 2022.

Lana Bede

Košnice trnke i pletare iz Et. zbirke MGK, foto: Denis Stošić.

U povodu obilježavanja Svjetskog dana pčela 2022. godine u Maloj dvorani Gradskog muzeja Karlovac otvorena je didaktična etnografska izložba „Kome je pala sjekira u med?“ na kojoj su predstavljene pčelinje košnice iz fundusa Muzeja grada Karlovca. Koja je poveznica između frazema u naslovu i košnica? U starija vremena, kada je drvo bilo glavno ogrjevno sredstvo, ljudi su išli u šumu u sječu drva

pa bi ponekad sjekirama pogodili u med u šupljem dijelu debla jer su se u njima nastanjivali rojevi pčela. Pronalazak dragocjene besplatne hrane bio je velika i neočekivana sreća — treba imati na umu da do 19. stoljeća u široj upotrebi nije bilo šećera i drugih zaslađivača, već se upotrebljavao upravo med. Podrijetlo ovog frazema iskoristili smo za naslov izložbe s namjerom da aludiramo na najstariji primjerak košnice koji se čuva u fundusu MGK-a, a oponaša prvobitni panj, odnosno duplju u drvetu u kakvoj se u prirodi nastanjuju medonosne pčelinje zajednice.

Najstariji sačuvani primjerak u etnografskoj zbirci MGK-a jest „košnica voliše“ iz Donje Kupčine datirana oko 1920. godine, a izrađena iz šupljeg komada debla. Na donjem dijelu košnice ima urezan otvor za pčele. U sredini se s unutrašnje strane nalaze dva štapića složena u križ. Oni služe pčelama za lakše formiranje saća. Njih nalazimo i u drugim tradicionalnim tipovima košnicama s nepokretnim pčelinjim saćem pa je jedna košnica izložena polegnuto da bi posjetitelji mogli vidjeti (i pomirisati!) unutrašnju konstrukciju i tragove saća.

Na izložbi su predstavljena još dva tipa košnica: košnice trnke pletene od šiblja i obložene kravljom balegom, koja služi kao odličan izolator, te košnice pletare izrađene od strukova ražene slame (škopa). Potječu sa šireg područja karlovačke okolice, s lokaliteta Donja Kupčina, Donje Stative, Duga Resa i Vrbanska Draga. Uz devet izloženih košnica izložba je upotpunjena arhivskim crno-bijelim fotografijama iz Fototeke Etnografskog odjela na kojima su dokumentirane okučnice tradicijskih drvenih kuća i mjesta na kojima su se nekad držale košnice te terenskim zapisima kazivača o uzgoju pčela koje su od sedamdesetih do devedesetih godina 20. stoljeća prikupljali kustosi etnolozi GMK-a Stjepan Janjić, Libuše Kašpar i Jana Mihalić u selima Ladvenjak, Mali Erjavec, Krnjak i Točak.

Autorice izložbe su Lana Bede, viša kustosica pedagoginja, i Nikolina Belančić-Arki, kustosica Etnografskog odjela Muzeja grada Karlovca. Izložbu je pratio plakat (AB studio dizajn Barjaković). Na poziv Pčelarskog društva Karlovac uži izbor košnica iz fundusa MGK-a bio je predstavljen na izložbi „Košnice nekad i danas“ u sklopu manifestacije *Dani pčela* u Zorinu domu od 1. do 4. prosinca 2022.

KOLEKCIJA OBITELJI SUMINA

GALERIJA „VJEKOSLAV KARAS“
14. PROSINCA 2022. – 28. VELJAČE
2023.

Antonija Škrtić

IZLOŽBE

Izložba „Kolekcija obitelji Sumina“ rezultat je dugogodišnje, iznimno profesionalne i srdačne suradnje našeg Muzeja i Nikole Sumine, karlovačkog kolekcionara umjetnina, uvijek raspoložnog za posudbu umjetnina iz svoje zbirke i za dijeljenje informacija o slikama koje namjerava nabaviti ili ih je nabavio za svoju zbirku. Djela iz kolekcija obitelji Sumina često su se posuđivala za izlaganje na retrospektivnim (Ljudevit Šestić (2001.), Alfred Krupa (2006.), Franjo Koren (2008.)) i tematskim izložbama (Slike našega kraja (2019.), Karas pod upitnikom (2021.)) u organizaciji Muzeja, a moguće je da će se u budućnosti otvoriti i druge mogućnosti za proširenje suradnje Muzeja i kolekcionara u smislu ugovaranja trajne posudbe nekog djela ili potencijalnog donatorstva. Dotad dijelimo zajedničku želju da sugrađanima i stručnoj javnosti predstavimo vrijednosti pohranjene u osobnim marom prikupljenoj privatnoj zbirci jer se u njoj nalaze sakupljena duhovna dobra karlovačke sredine.

Dotad, u zajedničkoj želji da vrijednosti pohranjene u osobnim marom prikupljenoj privatnoj zbirci predstavimo sugrađanima i stručnoj javnosti jer se u njoj nalaze sakupljena duhovna dobra karlovačke sredine.

Koncept kolekcionarstva Nikole Sumine jest skupljanje uglavnom slika te crteža i grafika koji su nastali na području uz tok rijeke Kupe ili likovnih djela čiji su autori živjeli i radili na tom području od 19. stoljeća do danas. Važnu skupinu čine radovi nastali na Zimskoj likovnoj koloniji (ZILIK) u organizaciji Dječjeg doma „Vladimir Nazor“ u Karlovcu, a koju je tvrtka Mercury d. o. o. nabavila zahvaljujući svojim dobrotvornim nastojanjima. Zbirka obuhvaća 196 djela 66 autora koja su u povodu ove izložbe precizno popisana i fotografirana, a za izlaganje su izabrana 64 djela 32 autora. Sva preostala djela predstavljena su videolegandom i reproducirana u pratećoj publikaciji izložbe.

Istaknut izložak bio je *Portret Stjepka Ljuboje Lopašića* slikara ilirca Vjekoslava Karasa (1821.–1858.). Taj reprezentativni portret naslikan u Karlovcu nakon Karasova povratka sa školovanja u Rimu remek je djelo hrvatskog slikarstva 19. stoljeća. U kronološkom slijedu izloženi su za lokalnu kulturnu povijest vrlo zanimljiv slikarski prikaz *Groblje na Dubovcu* svestranog Jakova Šašela (1832. – 1903.), niz poznatih akvarela, gvaševa i ulja Ozljanke Slave Raškaj (1877. – 1906.)

Prizor s kolekcionarovog vodstva izložbom u Noći muzeja, foto: Denis Stošić

i slikarski vrijedna ulja njezinih znamenitih suvremenika Mencija Clementa Crnčića (1865. – 1930.), Bele Čikoša Sesije (1864. – 1913.) i Ferde Kovačevića (1870. – 1927.). U toj skupini izloženo je i posljednje djelo nabavljeno za zbirku, rani rad Ljube Babića (1890. – 1974.) *Riječni pejzaž*. Posjetitelji su, nadalje, mogli pogledati djela umjetnika koji su životom i opusom bili iznimno vezani za grad Karlovac i njegovu užu okolicu kao što su slikar i boem Ivan Stošić (1909. – 1977.), međuratni gimnazijski nastavnici risanja i akademski slikari Miron Makanec (1908. – 1991.) i vrlo plodni Ljudevit Šestić (1900. – 1962.), koji je upravo u Karlovcu ostvario najbolja djela svojeg impresionističkog opusa, a jedno od njih svakako je i slika *Banija i Gaza* izložena na ovoj izložbi. Karlovačko slikarstvo druge polovice 20. stoljeća bilo je predstavljeno radovima Alfreda Krupe (1915. – 1989.), Franje Korena (1929. – 1983.), Đorđa Petrovića (1933. – 2015.) i

Daniela Butale (1943. – 2017.) te nekoliko suvremenih autora koji žive i rade u našoj sredini, a vrijedni ih kolekcionar prati sa svom svojom kolekcionarskom strašću. U zbirci se nalazi i jedanaest vrlo vrijednih djela Josipa Vanište (1924. – 2018.) te djela Miroslava Šuteja (1936. – 2005.), Ede Murtića (1921. – 2005.) i Vasilija Jordana (1934. – 2019.).

Kolekcija obitelji Sumina za svojeg kolekcionara i vlasnika važan je čuvar osobnog identiteta, u što su se posjetitelji mogli uvjeriti i u Noći muzeja, koja je održana u petak, 27. siječnja 2023., kada je u dva navrata upriličeno posebno kolekcionarevo vodstvo izložbom. Prikupljena zbirka znakovita je i kao slika karlovačke lokalne zajednice, njezinih vrijednosti te kulturnog i umjetničkog identiteta.

Izložba je realizirana sredstvima tvrtke Mercury d. o. o., Grada Karlovca i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

HINKO KRAPEK — ČOVJEK SVOGA DOBA

LIKOVNI SALON „LJUDEVIT
ŠESTIĆ“, GRADSKA KNJIŽNICA
„IVAN GORAN KOVAČIĆ“
8. OŽUJKA – 3. TRAVNJA 2023.

Sanda Kočevar

IZLOŽBE

U sklopu obilježavanja 185. godišnjice Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac i 30. godišnjice Središnje knjižnice Slovenaca u RH u srijedu, 8. ožujka 2023. godine, u Likovnom salonu „Ljudevit Šestić“ karlovačke Gradske knjižnice otvorena je izložba i promovirana monografija o životu i radu fotografa Hinka Krapeka, važnog za slovensku i hrvatsku fotografsku baštinu. Naime, Krapek je dugi niz godina bio aktivan u Karlovcu i Mariboru: 17 godina u Karlovcu i 39 godina u Mariboru.

Program o Hinku Krapeku temelji se na inovativnosti kroz interdisciplinarnost i uspostavljanje međusektorske suradnje. Realiziran je u suradnji s Aleksandrom Mikić Grginčić i Vedranom Kovač Vranom iz Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac. Uz već spomenutu izložbu, obuhvaća promociju monografije i sudjelovanje na 8. Trdinovu literarnom pohodu, planirana gostovanja izložbe u Sloveniji i Hrvatskoj (Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto, Knjižnica Šiška

S otvorenja izložbe, foto: Denis Stošić

Ljubljana, Knjižnica Kočevje, Slovenski dom — KPD „Bazovica“ Rijeka, Samoborski muzej, Muzej grada Koprivnice, Muzej grada Crikvenice) s ciljem da ustanove domaćini izlože Krapekovu građu iz vlastitog fundusa, kao što je učinila Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac.

Zavičajni odjel Knjižnice digitalizirao je, ali i preventivno zaštitio te restaurirao Krapekovu građu u sklopu e-kulture. Digitalizirana građa dostupna je na portalu „Digitalizacija kulturne baštine“ (<https://ekultura.hr>) te na portalu Digitalne zbirke Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac (www.digitalna.gkka.hr), dok je građa iz muzejskog fundusa dostupna u online katalogu Muzeja grada Karlovca (<https://online-zbirke.mgk.hr>).

Autorica izložbe i monografije muzejska je savjetnica Povijesnog odjela Muzeja grada Karlovca Sanda Kočevar koja je tijekom istraživanja identificirala Krapekovu baštinu u hrvatskim i inozemnim muzejima, ali i u drugim nacionalnim i međunarodnim baštinskim ustanovama. Istraživanje Krapekove baštine otkrilo je njezinu rasutost po različitim baštinskim institucijama te privatnim kolekcijama, tj. obiteljskim albumima. Istovremeno je ukazalo na problem (ne) dostupnosti građe, inertnosti ustanova te na potrebu i neophodnost suradnje, kao i na nužnost digitalizacije i javne dostupnosti građe.

Pokretna interaktivna dvojezična (hrvatski i slovenski) izložba sastoji se od pet povezanih parova panoa. Interaktivnost je postignuta magnetnim *puzzlama* za zid, fotokutkom s panoom te razglednicom piši-briši sa svrhom slanja virtualne razglednice ili kreiranjem zapisa za knjigu dojmova.

Dvojezična monografija, čiji su recenzenti dr. sc. Hrvoje Gržina iz Hrvatskog državnog arhiva i mr. sc. Oskar Habjanič iz Pokrajinskog muzeja Maribor, objedinjuje informacije iz arhivskog gradiva, muzejske građe i dokumentacije, novinskih napisa i drugih oblika tiskane građe iz vremena te različitih znanstvenih i stručnih tekstova. Kroz 10 poglavlja upotpunjenih bogatim znanstvenim aparatom (478 fusnota, popis 225 objavljenih fotografija, popisi fotografija u albumima i Milenijske izložbe, popis izvora i literature, kazalo) monografija prati Krapekov fotografski rad, njegove društvene i gospodarske aktivnosti u sredinama u kojima je djelovao ocrtavajući ga tako kao višeslojnu

S promocije monografije, foto: Denis Stošić

ličnost duboku ukorijenjenu u društvo i vrijeme u kojem je živio.

Hinko Krapek kao planinar koji je vlastitim sredstvima iskrčio stazu do Svete Gere predstavljen je i na 8. Trdinovu literarnom pohodu na Svetu Geru početkom lipnja. Pohod tradicionalno organiziraju Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac i Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto, planinarska društva slovenskih pokrajina Dolenjske i Bele Krajine te Planinarsko društvo Dubovac iz Karlovca. Specifičnost tog planinarsko-umjetničkog pohoda jest u združivanju hrvatskih i slovenskih sudionika koji, pješačeći do vrha Svete Gere, na zadanim točkama (stajalištima) imaju priliku sudjelovati u kulturno-umjetničkim programima. Programi na ruti pješačenja odnose se na literarne interpretacije djela slovenskih i hrvatskih autora, a nit vodilja ovog planinarskog pohoda slovenski je etnograf, pisac i povjesničar Janez Trdina koji je u svojim djelima opisivao prirodne ljepote i život stanovnika Dolenjske i Bele Krajine.

Vizualni identitet izložbe i grafičko oblikovanje monografije potpisuje BOLFEKI design studio, a likovni postav izložbe Nikolina Jelavić Mitrović.

Pokrovitelj je izložbe Veleposlanstvo Republike Slovenije u Zagrebu.

IZLOŽBA SKULPTURA IVANA FIJOLIĆA

GALERIJA „VJEKOSLAV KARAS“
15. OŽUJKA – 23. TRAVNJA 2023.

Fedža Gavrilović

IZLOŽBE

Kiparski rad Ivana Fijolića odupire se trendu debilizacije i spektakularizacije stvaralaštva, napose javne umjetnosti kakvo je kiparstvo. Možda to čini komentirajući naše doba iz perspektive povijesti vlastita zanata. Citat prošlosti za njega nije samo kozersko razmetanje erudicijom ili dokono povezivanje različitih aktualnosti s njihovim stilskim ili svjetonazorskim presedanima. Kao primjer toga mogu poslužiti njegovi radovi *Baby Boom*, citat skulpture partizanskog bombaša (autora Emila Bohutinskog) u Velikoj Gorici, i *Venera*, citat slavne *Willendorfske Venere*, ovog puta raširenih ruku, u pozi potpunog predavanja ili trijumfa. Obje Fijolićeve skulpture potiču nas da razmišljamo o svojoj percepciji fenomena koji zovemo život te taj fenomen pokušavaju uhvatiti u njegovoj punini, u njegovim paradoksima i stalnim sukobima i rađanjima. Svaka beba, to jest svaki novi čovjek, bori se s ovim svijetom i napada ga svojim buntom, ovdje prikazanim u obliku šake stisnute u „figu“, sve dok ga taj svijet ne slomi i ne stisne u uvriježen kalup. Ta nas skulptura dinamične i asertivne forme podsjeća na trenutak pobune koji još traje u nekom paralelnom vremenu u nama. Jednako tako, kroz Fijolićevu interpretaciju *Willendorfske Venere* možda će suvremeni čovjek bolje shvatiti što su njegovim precima značile figure Velike Majke Zemlje. Ta stalna promjenjivost (i društva i individue), kao i stalnost u promjeni, leće su kroz koje možemo gledati brojne skulpture i reljefe ovog kipara. On sve svoje praoblake (da parafraziram naslov jednog njegova reljefa) vadi iz primordijalne juhe — iz smjese naših gena, mitova, strahova, strasti, priča, naših dijelova tijela, fizičkih i mentalnih formacija i deformacija.

Kako sam već natuknuo, skulpture su obličja kolektivnih duhova — duhova vremena ili civilizacija. I time se, također, Fijolić bavi, možda najdoslovnije u skulpturi (autoportretu) nabildanog superjunaka imena *Rektum*, koji taj dio tijela ponosno nosi na svojim (super)junačkim prsima kao simbol svih suvremenih

zapadnih vrijednosti koje se mogu pronaći u floskulama o samousavršavanju (o „stvaranju najbolje verzije sebe“). Usmjerenost na tjelesnu snagu, odnosno na vlastitu vanjštinu, uglavnom se smatra površnom osobinom, ali možda čitatelja iznenadi činjenica da i uporno intelektualno ili duhovno usavršavanje držim jednako površnim i vulgarnim. To su dvije strane istog novčića, istog toksičnog uvjerenja kako iza naše pojedinine svijesti stoji nekakav protagonist, nekakav spoznavatelj i avanturist koji ulazi u svijet, odvojen od njega. Za pojedinca ta odvojenost možda i nema nekih težih posljedica, ali za društvo taj je narcizam koji se propagira kao poželjna osobina neopisivo destruktivan: i za ljudsku okolinu (u smislu ekoloških uništenja), i za pojedinačnu psihu, i za međuljudske odnose i ljudske zajednice. Taj centar svijeta koji stvaramo od našeg „ja“ zapravo je samo jedna rupa iz koje u svijet izlaze ekskrementi — jedan rektum. Taj superheroj ima i svoje nasljednike: grotesknu parodiju čovjekova solipsizma, skulpturu *Jedini*, i spenglerovski simbol zapadnog čovjeka, malog *Krelca*.

To su lica kojima se bavi ovaj kipar. Lica iz skrivene povijesti i iz kolektivnog nesvjesnog. Naši čudni bogovi koji će, možda, postati zagonetni i nečitljivi simboli onima koji će ovdje doći za nekoliko tisućljeća ili za nekoliko stotina tisućljeća i iščuđavati se njihovim neobičnim obličjima.

Jedan se lik iz autorove osobne podsvijesti sada uzdiže nad njima. Ružičasti i gnjevni *Patuljak*. Biće sludenog pogleda i neproporcionalnog tijela u naponu, puno sabijene čudovišne energije s golemim potencijalom destrukcije, ali i kreacije. Za svaku promjenu (osobnu ili društvenu) potrebne su obje te sile. Treba znati kada s agresijom napasti, a kada popustiti neposlušnoj masi te joj dozvoliti da sama pronade svoju artikulaciju i možda neko neočekivano (i sretno) rješenje. Takvo je to hrvanje s *Patuljkom* koji živi u čovjeku — slično životu, slično kiparstvu.

Ivan Fijolić i rad *Krelac*, foto: Denis Stošić

1903. U HRVATSKOJ

IZLOŽBE

Izložba „1903. u Hrvatskoj“ održavala se u Starom gradu Dubovcu od 20. travnja do 5. svibnja 2023. To je putujuća izložba nastala u suradnji 13 hrvatskih muzeja (Muzej Brdovec, Muzej seljačkih buna, Muzej Ivanić-Grada, Muzej grada Koprivnice, Muzej grada Crikvenice, Muzej grada Iloka, Gradski muzej Bjelovar, Gradski muzej Križevci, Gradski muzej Varaždin, Gradski muzej Sisak, Gradski muzej Vinkovci, Samoborski muzej i Muzeji grada Karlovca) okupljenih pod inicijativom Muzeja Brdovec u povodu 120. obljetnice narodnog pokreta u Hrvatskoj.

Izložba je prikazivala događaje u razdoblju od 1903. do 1904. godine u krajevima od Primorja do Srijema koji su bili obuhvaćeni protumađarskim demonstracijama i nemirima uzrokovanim nezadovoljstvom zbog 20-godišnje vladavine bana Khuena Héderváryja, nepoštivanja odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe, mađarizacije te financijske ovisnosti Hrvatske o Ugarskoj. Dodatan poticaj širenju pobune dale su zabrane održavanja javnih skupština te sukob vojske i seljaka 11. travnja 1903., paljenje mađarske zastave i smrt seljaka Ivana Pasarića.

Cilj projekta bio je poticanje publike na usvajanje novih saznanja o Narodnom pokretu 1903. godine te umrežavanje i dugoročna suradnja među kulturnim institucijama.

Detalj postava izložbe s posjetiteljima, foto: Denis Stošić

STARI GRAD DUBOVAC
20. TRAVNJA – 5. SVIBNJA 2023.

Sanda Kočever

GOSTOVANJE IZLOŽBE VRATA ZVIJEZDE U SLAVONSKOM BRODU

GALERIJA RUŽIĆ
5. SVIBNJA – 19. LIPNJA 2023.

Igor Čulig

IZLOŽBE

Nakon prošlogodišnjeg gostovanja u Koprivnici u vrijeme Renesansnog festivala, izložba „Vrata zvijezde“ ovogodišnju je „Noć tvrđava“ dočekala u Slavonskom Brodu, odnosno u „Brodskoj tvrđi“. I ovaj je put, kao i u Koprivnici, riječ ne samo o prestižnom terminu, već i o ugošćavanju u galerijskom prostoru, ovaj put u galeriji Ružić.

Galerija Ružić nudi osobit spoj utvrdbene arhitekture i suvremene umjetnosti: prostrani „kavalir“ (utvrđene vojarne) ima vrlo zanimljiv postav kiparstva i slikarstva, istkan od umjetnina koje je svojem rodnom gradu darovao kipar Branko Ružić. Na taj je način i karlovačka izložba „Vrata Zvijezde“ kročila u ovaj novi kontekst, pri čemu su do izražaja došle neke možda manje naglašavane osobine teme koju prezentira.

Naime, izložba je održana većinom u prostoru za povremene izložbe, no jednim se dijelom „prelila“ u prostor stalnog postava: makete triju karlovačkih gradskih vrata našle su se u okružju djela Dušana Džamonje, Vojina Bakića, Ivana Kožarića, Ede Murtića... Stoga se ovaj put i naglasak karlovačke izložbe premjestio na „usputnu“ ljepotu nacрта koje su izradili vrhunski vojni inženjeri svojeg vremena, kao i na sklad forme samih gradskih vrata, bez obzira na njihovu obrambenu funkciju.

Prizor s otvorenja izložbe, foto: Antonija Škrtić

IZLOŽBA ZORANA HOMENA: STVARNIJE OD STVARNOG

GALERIJA „VJEKOSLAV KARAS“
17. SVIBNJA – 25. LIPNJA 2023.

Aleksandra Goreta

Hiperrealizam je pravac u likovnim umjetnostima u kojem slikari i kipari stvaraju potpuno vjerodostojne, realistične prikaze različitih motiva. Pravac se razvio šezdesetih godina prošlog stoljeća i mnoge je umjetnike profilirao na svjetskoj sceni kao iznimne stvaratelje nevjerojatnih iluzija stvarnosti. Hrvatska je također imala svoje predstavnike, a ima ih i danas. Pravac odlikuje izuzetna tehnička preciznost mjerljiva s uvjerljivošću fotografije i zato su hiperrealisti iznimno rijetki i cijenjeni umjetnici. Rijetki su zbog svoje sposobnosti stvaranja djela koja su potpuna slika zamrznute stvarnosti koju nema svatko tko se naziva umjetnikom. Umjetnost je prolazila brojne promjene i evolucije kroz različite pravce, no realizam je vječno imao i ima svoju publiku.

Zoran Homen jedan je od rijetkih takvih majstora hiperrealista. U povodu svoje izložbe u Karlovcu Homen prikazuje četiri pravca vlastitog slikarstva.

IZLOŽBE

More, mrtve prirode, portreti i zime odabir su autora za predstavljanje vjerodostojnosti i tehničke izvedbe. Različiti motivi govore o iznimnoj sposobnosti materijalizacije vode, kamena, snijega, plodova, riba, predmeta i lica. Izložba nosi naziv „Stvarnije od stvarnog“.

O radu Zorana Homena dosad su pisali istaknuti likovni kritičari, a njegovi radovi plijene pažnju javnosti. U povodu izložbe u Karlovcu izabrala sam nekoliko vječnih komentara na njegov rad.

Igor Zidić, referirajući se na mrtvu prirodu s ormarićem na kojem su tri kruške, „Bakin ormarić“, piše: „U prvoj je i drugoj (hiperrealističkim iluzionizmom) tako dočarao zrelost plodova da je zavonjalo po jeseni i popodnevu, po štrudlama s cimetom, po domaćem pekmezu i kotonjati, po nedjelji.“

Josip Depolo: „Homenova su djela stvarnija od stvarnog po onom metafizičkom prostoru kojeg on „polaže“ između predmeta i ostalog dijela slike. Ovoj je (metafizičkoj) nadstvarnosti sve podređeno u Homenovim slikama, virtuozno savladana faktura i, jasno, sama ideja.“

Tonko Maroević, referirajući se na javni rad Zorana Homena, piše: „Slikar neosporne komunikativnosti i radnoga uloga koji izaziva poštovanje znalaca, a udivljenje likovnih laika, dobrodošao je i za stanovite javne zadaće.“

Zdenko Balog opisuje osobnost Zorana Homena te njegovu svestranost: „Zoran Homen, križevački slikar, ujedno je i likovni pedagog, muzealac, arheolog, dugogodišnji ravnatelj Gradskoga muzeja Križevci, a za hobi komičar glumac, kolekcionar baštine građanskog života, jedan od najaktivnijih njegovatelja regula „Križevačkih štatuta.“ Balog naziva Homena renesansnim intelektualcem.

Stanko Špoljarić: „Homen fascinira majstorskom vještinom, minucioznošću u tvorbi oblika, cjeline i detalja, te mu je stil definiran hiperrealizmom, odnosno fotorealizmom.“

Promatrajući životno djelo Zorana Homena možemo se diviti impresivnoj umjetničkoj osobnosti, djelima i karijeri. Ipak, ono što me najviše intrigira je samo djelo. Ono bojom i potezom kista na grubom platnu stvara sliku stvarnosti. Ova izložba daje nam odgovor — realizam je alfa i omega umjetnosti i stvaralaštva. Realizam je početak i kraj, a sve ostalo pravci su nastali iz realizma. Zoran Homen je „stvarniji od stvarnog“.

Prizor s otvorenja izložbe, foto: Denis Stošić

GOSTUJUĆA IZLOŽBA „ARHEOLOGIJA I SPELEOLOGIJA – IZ TAME PODZEMLJA DO SVJETLA SPOZNAJE”

STARI GRAD DUBOVAC
24. SVIBNJA – 1. LISTOPADA 2023.

Matea Galetić

IZLOŽBE

U organizaciji Muzeja grada Karlovca u Starom gradu Dubovcu u svibnju je otvorena gostujuća izložba „Arheologija i speleologija – iz tame podzemlja do svjetla spoznaje” Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Arheologija, kao znanost koja se bavi ljudskom prošlošću, i speleologija, koja proučava različite fenomene podzemlja, na prvi se pogled čine različitim disciplinama. Međutim, speleološki su objekti važni za razumijevanje prošlosti jer su bili dio ljudskih života od davnih vremena, gotovo od samog početka našeg evolucijskog puta. Stoga znanstvenicima koji proučavaju minule događaje (arheolozi, paleoantropolozi, paleontolozi, geolozi) predstavljaju izvor mnogih važnih podataka. Špilje i jame, prvenstveno zbog svojih karakteristika i relativno manje podložnosti različitim vanjskim čimbenicima, pogoduju očuvanju arheoloških slojeva i građe u njima, pa su sačuvale brojne podatke i nalaze koji su na drugim vrstama nalazišta, nažalost, izgubljeni. Mnoge špilje, a ponekad i jamski objekti, svjedoče o tome da su naši prethodnici imali poseban odnos prema podzemlju.

Cilj izložbe bio je ukazati na bogatstvo građe koja potječe iz špilja i jama, kao i na različite načine korištenja speleoloških objekata od prapovijesti do suvremenog doba. Također, želja je bila ukazati na važnost kvalitetne suradnje arheologa i speleologa bez koje bi mnogi važni arheološki nalazi iz speleoloških objekata ostali nepoznati. Važan segment izložbe bili su predmeti pronađeni na speleo-arheološkim lokalitetima šireg karlovačkog područja koji svjedoče o važnosti i brojnosti takvih lokaliteta na našem području, a ujedno pozicioniraju naš prostor kao važan segment na speleološkoj i arheološkoj karti Hrvatske. Atraktivan dio izložbe činila je instalacija špilje za koju je iskorišten prostor dubovačke kule koja je dočarala mračan prostor špilje s nekoliko istaknutih špiljskih, danas muzejskih predmeta.

Autori su izložbe Ivor Janković, Dalibor Paar i Ivan Drnić, a kustosica gostovanja u Muzejima grada Karlovca bila je Matea Galetić.

Autori izložbe, foto: Denis Stošić

GODINA XXII, BROJ 20, PROSINAC 2023.

GOSTUJUĆA IZLOŽBA: DANI PONOSA — HEROJSKA OBRANA DUBROVNIKA 1991.

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAČ – TURANJ
22. VELJAČE DO 21. SVIBNJA 2023

Juraj Horvatin

IZLOŽBE

Izložba cjelovito obrađuje najteže razdoblje rata u Dubrovniku, od početka općeg agresorskog napada 1. listopada do 6. prosinca 1991.

Čine je tri zasebne tematske cjeline:

- početak općeg vojnog napada na dubrovačko područje (listopad 1991.)
- najteži dani herojske obrane Grada (studeni 1991.)
- Dan za sve dane — 6. prosinca 1991.

U prvoj tematskoj cjelini prikazan je tijekom ratnih operacija i događanja na području tadašnje Općine Dubrovnik u početnoj fazi općeg vojnog napada u listopadu 1991. Obilježili su je rušilački napadi neusporedivo nadmoćnijih agresorskih snaga, ali i herojski otpor malobrojnih dubrovačkih branitelja. O tome svjedoči činjenica da je umjesto planiranog brzog zauzimanja juga Hrvatske, trpeći neočekivano teške poraze i gubitke, neprijatelj tek koncem listopada, nakon što je okupirao Konavle i Župu dubrovačku, došao na same prilaze gradu Dubrovniku.

U drugoj tematskoj cjelini obrađeni su najžešći i najrazorniji napadi na uže gradsko područje tijekom studenoga 1991. praćeni velikim ljudskim žrtvama, ali i stalnim nastojanjem agresora da prisili branitelje na predaju i tako zauzme Grad.

U trećoj tematskoj cjelini pratimo tijekom događaja za vrijeme i neposredno nakon zločinačkog napada na Grad 6. prosinca 1991., kada je herojstvom i žrtvom svojih branitelja agresoru nanesen odlučujući vojni i politički poraz. Iako je Dubrovnik toga dana pretrpio, u povijesti nezapamćeno, vandalsko razaranje povijesne jezgre, uspio je sačuvati svoju najveću dragocijnost — slobodu — i navijestiti konačnu pobjedu.

Muzej Domovinskog rata Dubrovnik ovu je izložbu prvi put otvorio na 30. obljetnicu uspješne herojske obrane Grada, a ovo je njezino prvo gostovanje u Karlovcu koji je također pretrpio agresiju tijekom ista tri ključna mjeseca 1991. kao i Dubrovnik, kada se odlučivalo o sudbini naših gradova i cijele Hrvatske.

S otvorenja izložbe, foto: Denis Stošić

65

IZLOŽBA ANABEL ZANZE: AEROMITING

IZLOŽBE

Kao dio programa obilježavanja Dana državnosti u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj, u ponedjeljak, 29. svibnja 2023., otvorena je izložba *Aeromiting* istaknute hrvatske slikarice i grafičarke Anabel Zanze. Izložen je cjelovit ciklus kolaža koji je umjetnica započela stvarati u pandemijskoj 2020. godini, a čiji je dio 2022. godine bio izložen u Galeriji Dešković u Bolu na Braču.

Anabel Zanze rođena je u Dubrovniku, gdje je pohađala i završila osnovnu i srednju školu. Na Grafičkom odsjeku Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu diplomirala je 1996. godine u klasi prof. Ante Kuduza. Javnosti se prvi put predstavila na izložbi 1993. godine te otad redovito nastupa na regionalnim, nacionalnim i inozemnim manifestacijama, a priredila je i trideset i jednu samostalnu izložbu. U povodu otvorenja izložbe istaknuto je da izloženi ciklus od 73 rada sažima umjetničinu autorefleksivne preokupacije nataložene u tiskanim materijalima s ranijih izložbi, odjeke proživljenih ratnih iskustava iz vremena Domovinskog rata koji je proživjela kao ponosna Dubrovkinja te atmosferu uznemirujućih vijesti o trenutačnoj situaciji na našem kontinentu gdje bijesni ruska agresija na Ukrajinu koja ne odustaje od borbe za svoju slobodu. U predgovoru izložbi nadalje je istaknuto da je Anabel Zanze predstavница slikarskog letrizma. „U njezinu stvaralaštvu provedbeni motiv je slovo. Latinično, vrstom i veličinom prilagođeno zamišljenom likovnom kontekstu, ponekad je dio slovačane cjeline: riječi ili teksta kojima je slikarskim postupkom uglavnom poništena čitljivost ali ponekad upravo značenje pročitane riječi pruža ključ za „čitanje“ djela... Recentne kolaže ne stvara kombiniranjem novinskih istržaka kako je to radila u ishodišnom ciklusu kolaža velikog formata Prva slova (1996. – 1997.) već plohe izrezuje iz publikacija koje dokumentiraju njezina prošla izložbena predstavljanja bilo da je riječ o katalozima, plakatima, deplijanima ili pozivnicama koje su joj kao materijal već ranije poslužile u ciklusima Pozivnice (2005. – 2007.) i Naprave (2006.)... Za razliku od ostalih ciklusa kojima kao da tematizira vrijeme i njegovu pojavnost u trajanju, ovi kolaži dinamične likovne kompozicije donose tren koji je već prošao.“¹

1 Antonija Škrtić, Pogled odozgo; predgovor u katalogu izložbe Anabel Zanze – Aeromiting, MGK, Karlovac, 29. 5. – 8. 10. 2023., str. 3. – 4.

Postav izložbe, foto: Denis Stošić

Iznimno nadahnutim esejom *Kolažiranje, prisvajanje, reciklažni uvidi* (Uz ciklus kolaža *Aeromiting* Anabel Zanze) objavljenim u katalogu izložbe uvaženi povjesničar umjetnosti Igor Zidić uvodi u nastanak izloženog ciklusa kolaža riječima: „Isprva, ne osobito naglašeni, a ipak zamjetljivi, javljaju se u djelu Anabel Zanze od 1992., kao slikarski predmeti-motivi, nedefinirani – objekti-letjelice, možda meteori, možda konkretizirani bljeskovi memorije, možda tek krhotine tko-zna-čega s prepoznatljivom karakteristikom: da su ono gušće u razrijeđenom, ono teže u (gotovo) bestežinskom i ono brže u (relativno) mirujućem. Svima je zajedničko tek to da prolijeću ili lebde. Anabel ne inzistira: ona, ako stigne, zabilježi iskru prije nego se ista ugasi, bolid dok promiče, bljesak koji, za naša osjetila, gotovo istodobno biva i (još) sadašnjost i (već) prošlost.“²

2 Igor Zidić, *Kolažiranje, prisvajanje, reciklažni uvidi* (Uz ciklus kolaža *Aeromiting* Anabel Zanze), esej u katalogu izložbe Anabel Zanze – Aeromiting, MGK, Karlovac, 29. 5. – 8. 10. 2023., str. 7.

Osim spomenutih tekstova, u katalogu izložbe objavljen je i vrlo zanimljiv intimni zapis same umjetnice o procesu stvaranja ciklusa. Kao trajni spomen na izložbu, umjetnica je jedan od izloženih radova, *Aeromiting 7* (2023.), posvećen hrvatskim braniteljima Domovinskog rata, u povodu otvorenja darovala našem Muzeju.

Kustosice izložbe bile su Ružica Stjepanović i Antonija Škrtić, a grafičko oblikovanje dvojezičnog kataloga na 64 stranice, koji je na engleski preveo Graham McMaster, potpisuje mlada dizajnerica Neva Zidić. Pomoć umjetnici u realizaciji postava izložbe pružilo je poduzeće Orbico Group, a sama izložba i prateće publikacije ostvarene su zahvaljujući vlastitim sredstvima Muzeja grada Karlovca, sredstvima Grada Karlovca te Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
TURANJ – KARLOVAC
29. SVIBNJA – 8. LISTOPADA 2023.

Ružica
Stjepanović

Ivana Maradin

Kada naši turisti, ali i sami Karlovčani odluče posjetiti Stari grad Dubovac radi razgledavanja kule i vidikovca ili samo radi druženja s prijateljima uz kavu, mogu pogledati i „Zvona grada“, izložbu učenika Osnovne škole Grabrik. Izložba „Zvona grada“ postavljena je u sklopu manifestacije „Zvezdano ljetno“, a otvorena je 26. lipnja ove godine. Otvaranje je obilježeno prigodnim programom, a treba reći da su učenici pokazali svu svoju kreativnost i zajedništvo u realizaciji izložbe, od izrade likovnih uradaka do postavljanja prostorne instalacije i samoga glazbenog programa pod vodstvom profesorice glazbene kulture Suzane Krajačić. Bio je to gotovo cjelogodišnji projekt tijekom kojeg su učenici sa svojom profesoricom likovne kulture Ivanom Maradin izrađivali keramičke predmete za izložbu. Ove godine motiv su bila zvona.

Zvono je još u starom Rimu predmet kojim se sazivala skupština, njegov zvuk bio je poziv za okupljanje. Zvonjavom su u istočnjačkoj kulturi poručivali miran san građana, a u kršćanstvu se zvonom poziva na službu Božju. Zvona, uglavnom lijevana od čelika koja prvenstveno proizvode zvuk, mijenjala su se tijekom stoljeća i likovno te su im dodavani ukrasi poput svetaca, grbova, monograma i drugih dekoracija. U današnje vrijeme zvona se dekorativno izrađuju od različitih materijala prizivajući time duh prošlosti. Iako danas zvona imaju prizvuk nostalgije, ona su i dalje ostala sredstvo doživljanja na zajednička okupljanja, na zajedničke događaje u selu, gradu zajednici i zavičaju. Instalaciju „Zvona grada“ čini tristotinjak zvona različitih oblika, tekstura i boja složenih u nizove povezane konopom koji slobodno vise i prostoru daju čaroliju zvona kroz zvuk,

estetiku. Građane simbolički pozivaju na buđenje, druženje, okupljanje i zajedničko veselje u svim životnim trenucima. Uz izložbu održana je i radionica za građane na istu temu, a odaziv je bio odličan.

Ova izložba predstavlja već šestu uzastopnu uspješnu suradnju Osnovne škole „Grabrik“ i Muzeja grada Karlovca. Tijekom sedam godina ostvarene su izložbe: *Ključevi moga grada* (2017.), *Sve drveće grada* (2018.), *Biciklirajmo gradom* (2019.), *Karlovačka pročelja* (2021.), te *Ribe karlovačkih rijeka i pokoja sirena* (2022.)

Ovogodišnja „Zvona grada“ također nas ponovno motiviraju da i nagodinu bude veselo, edukativno, kreativno, dječje i karlovački prepoznatljivo.

Detalj postava, foto: Denis Stošić

GOSTOVANJE IZLOŽBE „110. BRANI SVOJ RODNI GRAD“ U DUBROVNIKU I ZAGREBU

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
DUBROVNIK, 28. LIPNJA – 28.
RUJNA 2023.

MEMORIJALNI CENTAR
RAKETIRANJA ZAGREBA 1991./1995.
6. LISTOPADA 2023. - 22. TRAVNJA
2024.

Juraj Horvatin

Od 28. lipnja do 28. rujna 2023. gostovali smo s izložbom „110. brani svoj rodni grad“ u Muzeju Domovinskog rata Dubrovnik, a 6. listopada iste godine otvorili smo je u Memorijalnom centru raketiranja Zagreba 1991./1995.

Radi se o prvoj razmjeni izložbi dvaju muzeja Domovinskog rata u Hrvatskoj; naime, izložba Muzeja Domovinskog rata Dubrovnik „Dani ponosa — Herojska

obrana Dubrovnik“ iste je godine gostovala u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj.

Izložbom „110. brani svoj rodni grad“ odajemo počast karlovačkoj 110. brigadi ZNG-a/HV-a koja je postavila temelje obrane Karlovca u Domovinskom ratu.

Upravo je 110. brigada ZNG-a/HV-a branila područje današnje Karlovačke županije, područje koje je 1991. godine bilo 52 % okupirano. Da je Karlovac pao, Hrvatska bi bila presječena na dva dijela, a agresoru bi bio otvoren put prema glavnom gradu Zagrebu.

Izložba sadržava fotografije na kojima su prikazani pripadnici 110. brigade ZNG-a/HV-a od 1991. do 1995. godine. Prikaz je kronološki, od prvih borbenih zadaća u Lasinji i Topuskom, preko obrane karlovačkog predgrađa Turnja (poznatog kao „mali Vukovar“) i različitih borbenih položaja brigade na cijelom Zbornom području Karlovac pa sve do operacije Oluja. U operaciji Oluja 110. brigada, tada već preustrojena u 110. domobransku pukovnicu, uspješno je izvršila svoju zadaću i izbila na međunarodno priznatu granicu Republike Hrvatske. Na izložbi se mogu vidjeti i dvije originalne ratne zastave koje su tijekom rata službeno dodijeljene brigadi te odlikovanja brigade koja su izložena u vitrinama.

Ova izložba posvećena je hrvatskim braniteljima, a cilj je u široj javnosti pobuditi zahvalnost, inspirirati je te očuvati povijesno sjećanje.

Prizor s otvorenja izložbe u Zagrebu, foto: Miljenko Gregl

SVJETLOSNI AMBIJENT DUJE JURIĆA

MCF/MGK-GVK 2023
GALERIJA „VJEKOSLAV KARAS“
27. RUJNA – 31. LISTOPADA 2023.

Antonija Škrtić

Duje Jurić istaknut je i nagrađivan hrvatski slikar, odnedavno umirovljeni profesor Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, koji je na umjetničkoj sceni prisutan već četrdeset godina. Od početka karijere zanima ga kako u tradiciji utemeljeni dvodimenzionalni slikarski medij nadograditi i učiniti sveobuhvatnom slikoprostornom umjetničkom činjenicom, a njegovo stvaralaštvo pak podrazumijeva majstorsku slikarsku tehniku i dosljedan istraživački koncept u okviru striktno definiranih osobnih umjetničkih interesa te trajnu zapitanost o svrhovitosti vlastita umjetničkog stvaralaštva.

Za svoje prvo samostalno predstavljanje u Karlovcu izveo je svjetlo-slikarski ambijent koji se sastoji od 12 slika galerijskog formata izvedenih fluorescentnim akrilnom bojom na platnu koje su osvijetljene crnom svjetlošću UV svjetiljki. Radove ovog ciklusa dosad je izlagao na velikoj retrospektivnoj

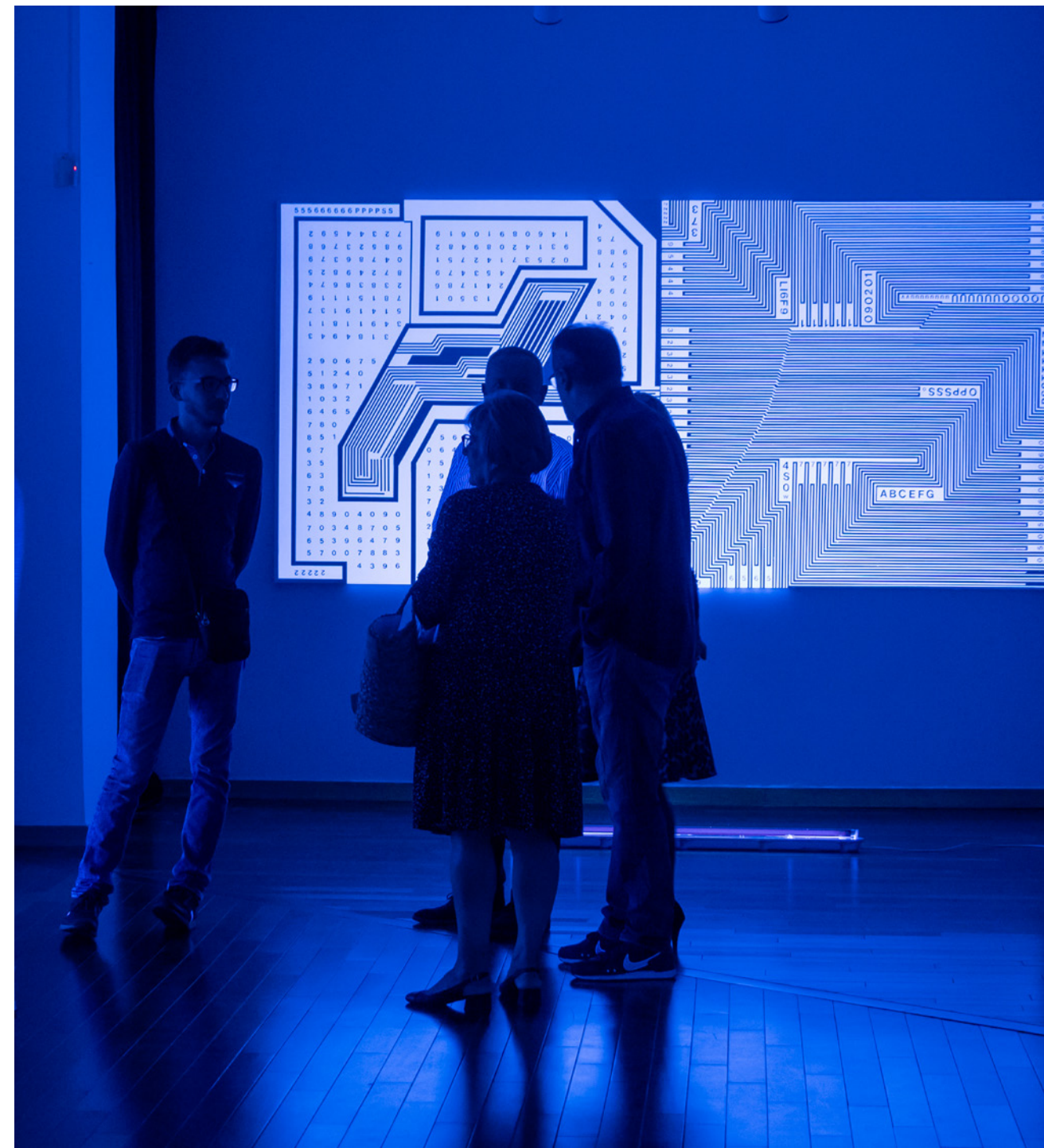
IZLOŽBE

izložbi Mreža oprostovene slike u Muzeju suvremene umjetnosti, koja je održana krajem 2020. godine, a potom u zagrebačkoj Galeriji „Vladimir Bužančić“ 2022. i u brodskoj galeriji „Ružić“ početkom ove godine.

Sadržaj izloženih slika geometrijskog je, brojačkog i slovčanog karaktera te je povezan s motivom memorijskog čipa, odatle joj i kriptirani naslov. U složenom procesu dizajniranja i proizvodnje memorijskih čipova, koja u nekim svojim elementima podsjeća na grafičku vještinu, važnu primjenu ima ljudskom oku nevidljivo UV zračenje koje je ključno i za ostvareni umjetnički ambijent. Zahvaljujući zamračenju izložbenog prostora i svjetlećem odzivu izloženih slika stvoren je novi slikoprostor. Nestalo je poznato izložbeno-galerijsko okruženje, a promatrači su suočeni s nepoznanicom uronjenosti u ambijentalno umjetničko djelo izmaknuto iz poznate i vidljive stvarnosti. Pod dnevnim i umjetnim svjetlom galerijskog interijera izložene slike gotovo su nevidljive na galerijskom zidu; u okviru ambijentalnog postava crno ih svjetlo otkriva kao ulančane slike uvećanih memorijskih čipova koje plijene pažnju čistom ljepotom, majstorstvom složenog stvaralačkog procesa, unutarnjom logikom i redom, ali i svojom poticajnom zagonetnošću. Jurićevo složeno bavljenje slikom i prostorom prošireno je na bavljenje odnosom umjetnosti, znanosti i tehnologije, a nameće se i zapitanost o komercijalnoj i društvenoj komponenti umjetničkog djela u sadašnjici. Ostvareni ambijent opire se svim svakodnevnim ispraznostima na koje smo navikli.

Tijekom trajanja izložbe u Galeriji je održan edukativni program koji se sastojao od stručnih vodstva s radnim listićem za učenike osnovnih i srednjih škola te radionica, a sve s namjerom da što veći broj karlovačke djece i mladeži ostvari neposredan susret s vrhunskim umjetničkim djelom ovog istaknutog i nagrađivanog slikara. Edukativne likovne radionice *Mikro-makro* na kojoj je osnovni materijal bila fluorescentna pik-traka, *Mreža* u kojoj se radilo s fluorescentnim Posca markerima i *Prostorni crtež* u kojoj se radilo fluorescentnom akrilnom bojom na kartonskim kutijama vodila je mag. lik. edukacije Iris Poljan, a na njima su sudjelovali učenici OŠ-a Grabrik.

Izložba je realizirana vlastitim sredstvima Muzeja grada Karlovca te sredstvima Grada Karlovca i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Prizor s otvorenja izložbe, foto: Denis Stošić

IZLOŽBA: 129. BRIGADA HV-a KARLOVAC

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
TURANJ – KARLOVAC
23. LISTOPADA – 25. VELJAČE 2023.

Juraj Horvatin

Na obljetnicu ustrojavanja brigade, 23. listopada 2023., u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj otvorili smo izložbu posvećenu 129. brigadi HV-a Karlovac i svim njezinim pripadnicima.

Izložba sadržava fotografije pripadnika, položaja i aktivnosti 129. brigade HV-a iz vremena kad je postojala i djelovala tijekom 1991. i 1992. godine. Od postrojavanja i svečane prisege, preko različitih borbenih položaja, pa sve do ljeta 1992. kada je brigada demobilizirana.

Prikazane su različite ustrojbene jedinice brigade, suradnja s drugim postrojbama HV-a, aktivnosti utvrđivanja položaja, nadziranje važnih komunikacija, vojne vježbe i borbeni položaji u obrani Karlovca i Republike Hrvatske. Nisu izostavljene ni svakodnevne obaveze poput redovnog održavanja naoružanja ili pripreme hrane. Prikazane su i različite aktivnosti pripadnika brigade održane tijekom 1992. godine nakon sklapanja primirja poput turnira

IZLOŽBE

u šahu, glazbenih nastupa bečara 129. brigade i uskrsnog koncerta u Domu HV-a Zrinski u organizaciji Brigade. Želeći se prisjetiti i normalnog civilnog života, izložba sadržava i fotografiju glumaca kazališta Zorin Dom koji na crti bojišnice izvode predstavu za pripadnike brigade u vrijeme primirja.

Fotografije prikazuju i tragediju razaranja i stradanja koja je neizostavan dio rata, ali i brigu pripadnika brigade o svojim ranjenim i stradalim pripadnicima. Fotografije poput obilaska ranjenika u bolnici, posljednjeg ispraćaja te susreta ranjenika HV-a na Jadranu sastavni su dio izložbe.

U izložbenom prostoru izložena je zastava 129. brigade HV-a. Izložena je i zastava Udruge pripadnika Narodne zaštite Domovinskog rata jer je većina mobiliziranih vojnika pri ustrojavanju 129. brigade HV-a došla upravo iz Narodne zaštite. U vitrinama su izložena odličja brigade te svi ostali predmeti i dokumenti koji pod geslom „Naša Brigada” svjedoče o djelovanju Udruge pripadnika 129. brigade Hrvatske vojske Karlovac. Izložba uključuje i velike legende na staklenim stijenama na kojima su povjesnica brigade i poginuli pripadnici brigade. U izložbenom prostoru nalaze se i ratne karte izrađene i korištene tijekom Domovinskog rata na kojima su ucrtani položaji i raspored snaga 129. brigade HV-a. Izložba uključuje i videosadržaj koji su pripadnici udruge 129. brigade izradili u povodu 25. obljetnice ustrojavanja brigade (2016. godine) za promociju monografije o 129. brigadi HV-a koja se održala u Gradskom kazalištu Zorin dom.

Izložba je organizirana u suradnji s Udrugom pripadnika 129. brigade Hrvatske vojske Karlovac. Na prijedlog predsjednika Udruge Miroslava Rade suradnici izložbe bili su članovi Udruge Milan Maleš, Nenad Antonović i Zdenko Barjaković, uz čiju su pomoć nastale sve izložbene legende i opisi fotografija. Udruzi također zahvaljujemo na posudbi originalnih predmeta koji svjedoče o brigadi i njezinu društvenom i kulturnom nasljeđu kroz djelovanje Udruge.

Otvorenju izložbe prisustvovala su zamjenica gradonačelnika, gđa Ivana Fočić, i zamjenica županice dr. sc. Vesna Hajsan Dolinar koja je izložbu proglasila otvorenom.

Izložba traje do 25. veljače 2024.

Prizor s otvorenja izložbe, foto: Denis Stošić

WEBINAR „HANDS ON AKTIVNOSTI ZA MLADE PUTEM DIGITALNIH PLATFORMI“

MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT
28. VELJAČE 2022.

Lana Bede

Plakat konferencije

Webinar „Hands on aktivnosti za mlade putem digitalnih platformi“ održan je na platformi Zoom 28. veljače 2022. u organizaciji Pedagoškog odjela Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu u okviru EU projekta The GLAMers u kojem je Muzej partner. GLAMers je projekt koji financira EU i čiji je cilj podržati galerije, knjižnice, arhive i muzeje (GLAM) kroz angažman mladih tijekom krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19. Cilj je projekta kroz aktivnosti i otvorene obrazovne resurse ponuditi savjete i mogućnosti obuke za podršku

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

GLAM-ovima da pažljivo osmisle digitalno poboljšane aktivnosti prilagođene mlađoj publici.

Webinar je otvoren izlaganjem „Muzejska pedagogija tijekom pandemije – rad s mladima“ članica MUO-a projektnog tima Marte Kuliš Aralica, Vedrane Ceranja i Ive Novak. Uslijedila su izlaganja među kojima bih izdvojila ono Ane Škegro iz Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu o izvrsnom programu Tobogan, podcast Kluba mladih MSU koji se realizira na zavidno visokoj produkcijskoj razini, Anite Hodak iz Prirodoslovnog muzeja u Rijeci o nagrađenom edukativnom projektu DIY eksperimenata „Kućni šašavi znanstvenik“ namijenjenih djeci od vrtićke do osnovnoškolske dobi i Katarine Ivanišin Kardum iz Tehničkog muzeja Nikola Tesla u Zagrebu o muzejskim online sadržajima koji se obraćaju tinejdžerima i o jednostavnim načinima za prilagodbu sadržaja osobama s oštećenjem sluha. Drugi dio webinaru bio je posvećen raspravi u koju nas je uvelo izlaganje „Žele li mladi zaista digitalne sadržaje?“ Željke Jelavić i Silvije Vrsalović iz Etnografskog muzeja.

Lana Bede, viša kustosica pedagoginja Muzeja grada Karlovca održala je u sklopu webinaru izlaganje „Gerila edukacija“. Kovanica „gerila edukacija“ posuđena je od marketinškog pojma gerila marketing, a odnosi se na kampanje koje na neuobičajene, kreativne i upečatljive načine, služeći se niskobudžetnim sredstvima i netipičnim mjestima, komuniciraju s publikom. Predstavljeni su primjeri dvaju takvih programa Muzeja grada Karlovca za djecu i mlade ad hoc prilagođena epidemiološkim mjerama. Prvi primjer odnosi se na „Otmicu u galeriji“, crossover likovne izložbe, kazališne predstave i escape rooma, koji se realizirao u suradnji s Galerijom umjetnina grada Slavenskog Broda i Kazališnom družinom „Ivana Brlić Mažuranić“. Pratila ga je digitalna edukativno-promidžbena kampanja na Facebook profilu istoimenog naziva.

Drugi je primjer program „Muzejski medonosni vrt“ pokrenut u proljeće 2021. u atriju barokne kurije u povijesnoj jezgri Karlovca gdje je Muzej smješten. Riječ je o pilot-projektu community gardena u kojem posjetitelji mogu donirati svoje sjeme i sadnice, sami ih zasaditi ili naprosto navratiti i uživati u vrtu na otvorenome.

Izlaganja na webinaru uključena su u online tečaj izrađen u okviru projekta The GLAMers.

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „ART (HISTORY) IN EDUCATIONAL CONTEXTS“

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
10. – 11. VELJAČE 2023.

Lana Bede

Plakat webinaru

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

U organizaciji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 10. i 11. veljače 2023. na Odsjeku za povijest umjetnosti održana je međunarodna konferencija „(Povijest) umjetnosti u obrazovnim kontekstima“. Na konferenciji su se okupili stručnjaci, primarno sveučilišni nastavnici te muzejski pedagogi, umjetnički medijatori, učitelji i slične profesije iz Hrvatske, Austrije, Italije, Slovenije, Srbije, Njemačke, Ujedinjenog kraljevstva, Poljske i SAD-a.

Glavna tema konferencije bilo je poučavanje likovne umjetnosti i povijesti umjetnosti na svim obrazovnim razinama te unutar svih vrsta obrazovnih konteksta (formalni, neformalni, informalni). U području formalnog obrazovanja izlaganja su obuhvatila sve razine obrazovanja, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Naglasak je stavljen na istraživanje odnosa između lokalnih, regionalnih i nacionalnih obrazovnih politika i obrazovanja u područjima vizualnih umjetnosti i povijesti umjetnosti, dijakronijski i sinkronijski. U području neformalnog obrazovanja konferencija je jednu od šest sesija posvetila muzejskim programima koji se kroz različite interpretativne i edukativne pristupe, koji isključuju praktične aspekte umjetničke produkcije, bave istraživanjem umjetničkih djela.

Održana su ukupno dva plenarna i 26 izlaganja. Prvo plenarno izlaganje „Europska kompetencija ‚kulturalna osviještenost i izražavanje‘ u kurikulumima osnovnih škola u Sloveniji i Hrvatskoj“ održala je Metoda Kemperl, redovita profesorica sa Sveučilišta u Ljubljani, a drugo plenarno izlaganje „Dođite! Inkluzivni pristup Muzeja povijesti umjetnosti“ održala je Sophie Führer iz muzeja Kunsthistorisches Museum u Beču. Izlaganja su organizirana u šest sesija: povijest nastave (povijesti) umjetnosti, (povijest) umjetnosti i obrazovne politike, novi pristupi u metodici (povijesti) umjetnosti, muzeji i formalno obrazovanje, participativne prakse i novi mediji u metodici povijesti umjetnosti i likovnom odgoju i obrazovanju. U radu konferencije sudjelovala je i Lana Bede, viši kustosica pedagoginja iz Muzeja grada Karlovca s izlaganjem „Likovna izložba ‚Gledam dodirom‘: inovativni aspekti i didaktična vrijednost“.

Konferencija je organizirana u sklopu projekta Umjetnost i država u Hrvatskoj od prosvjetiteljstva do danas, IP-2018-01-9364, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

OKRUGLI STOL: NOVINARI I FOTOREPORTERI U DOMOVINSKOM RATU

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

Glavna skupština Ujedinjenih naroda proglasila je 1993. godine 3. svibnja Svjetskim danom slobode medija s ciljem podizanja svijesti o važnosti slobode medija i želeći podsjetiti vlade na njihovu dužnost da poštuju i podržavaju pravo na slobodu izražavanja sadržano u članku 19. Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine u kojem stoji: „Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; to pravo uključuje slobodu zadržavanja mišljenja bez uplitanja i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg medija i bez obzira na granice.”

Ove smo godine u našem Muzeju prvi put obilježili taj dan u spomen na sve novinare, fotoreportere, snimatelje koji su prenosili istinu o zbivanjima u Hrvatskoj u vrijeme Domovinskog rata, odali počast medijskim djelatnicima koji su u Domovinskom ratu izgubili živote te ukazali na važnost zaštite medijskih sloboda i borbe protiv svih oblika utjecaja na medije. Na početku agresije na Republiku Hrvatsku 1991. godine **malo je ljudi u svijetu znalo o čemu se zapravo radi.** Stoga su hrvatski mediji imali iznimno važnu zadaću: trebali su upoznati svijet s istinom o Domovinskom ratu. Novinari koji su dotad izvještavali o sportu, kulturi, gospodarstvu preko noći su bez ikakve pripreme postali ratni izvjestitelji. Izvještavali su s prvih crta bojišnica, iz okruženih i napadnutih gradova, izbjegličkih kolona, ali i kolona pobjedničke hrvatske vojske.

Istaknuti hrvatski novinari koji su sudjelovali na okruglom stolu prisjetili su se osobnih iskustava iz Domovinskog rata. Željka Pulez, rođena Karlovčanka, karijeru novinarka započela je 1976. godine u Karlovačkom tjedniku i na Radio Karlovcu, bila je glavna urednica Karlovačkog lista i surađivala je u Novom listu. O svojim iskustvima i doživljajima iz Domovinskog rata napisala je četiri knjige: *Ratna kronika 1991./1992.*, *Jedno srce za slobodu*, *Neispričane priče* i *Zločin bez kazne*. Ispričala nam je zanimljive crtice s početka Domovinskog rata i izvještavanja iz okupiranog Topuskog. Posebno je istaknula potrebu obilježavanja uspomene na karlovačkog sportskog novinara Tomicu Belavića koji je poginuo 10. rujna 1993. godine pri topničkom napadu neprijatelja na grad, u čemu su je svi prisutni podržali.

Iako u mirovini, Josip Grdina Rečićak i danas je aktivan. Prve novinarske radove objavio je još 1968. godine. U dugogodišnjoj karijeri pisao je i surađivao s

Sudionici okruglog stola: Željka Pulez, Željko Maljevac, Josip Grdina, Slavko Cvitković, fototeka MGK

nizom novina, od *Radničkih novina* i *Karlovačkog tjednika* do *Arene* i *Večernjeg lista*. Od 1990. godine bio je urednik, a zatim direktor na Radio Karlovcu. Usto, tijekom Domovinskog rata bio je dopisnik Hrvatskog radija i Hrvatske televizije, a kasnije je pokrenuo prvu karlovačku televiziju.

Popularni sportski novinar Slavko Cvitković pričao nam je o susretu s braniteljima u pobjedničkoj Oluji, a pogledali smo i videoprilože koji su tada snimljeni za HTV. Novinarski rad započeo je 1968. godine člankom *Bravo Dugorešani* o mladom stolnotenisaču Antonu Tovi Stipančiću objavljenom u Karlovačkom tjedniku. U novinarstvu je proveo 47 godina. Kao ratni novinar izvještavao je najprije iz Siska, a zatim iz Karlovca. Za svoj rad u novinarstvu dobio je niz nagrada i priznanja, a najznačajnije su godišnja Nagrada Franjo Bučar (2020.) i Nagrada za životno djelo Hrvatskog zbora sportskih novinara (2014.).

Željko Maljevac rođen je u Sisku. Godine 1979. objavio je svoje prve pjesme i novinske članke u lokalnim novinama „Glinški vjesnik”. Glavni je i odgovorni urednik Novog Sisačkog tjednika. Od ožujka do svibnja 1992. godine bio je zamjenik glavnog i odgovornog urednika vojnog lista Hrvatski bojovnik, glasila Operativne grupe HV-a za Sisak i Baniju u Sisku. S prvih crta bojišnice pratio je oslobađanje Petrinje, Gline, Dvora i Banovine u VRO-u Oluja u kolovozu 1995. godine. Objavio je četiri knjige, dvije koautorske i dvije samostalne: *Zapisi s Banovine*, *Počeci višestranačja u Sisku* i *na Banovini 1990. godine*, roman *Rođen u in-cestu*, zbirku poezije *Sisački (ru)let* te slikovnicu *Dvije pahuljice: Lori i Dori*. U svom izlaganju prisjetio se odlazaka u okupiranu Glinu.

Nakon svojih izlaganja pozvani sudionici razmijenili su mišljenja, stavove i dojmove s prisutnim posjetiteljima.

Ružica Stjepanović

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
3. SVIBNJA 2023.

OBIJEŽAVANJE OBLJETNICE OPERACIJE OLUJA

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
4. KOLOVOZA 2023.

Juraj Horvatin

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

U povodu Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj pripremili smo predavanje o operaciji Oluja. Predavanje je održao general-bojnik u miru Josip Stojković.

General Stojković govorio je o operaciji Oluja sa strateške razine. Stavio je naglasak na višegodišnju pripremu, na izgradnju hrvatskih snaga te na akcije i operacije koje su joj prethodile i dovele Hrvatsku vojku u povoljni položaj za provedbu operacije Oluja.

Naglasio je najvažniji faktor za pobjedu u Domovinskom ratu, a to je hrvatski čovjek. Poručio je da moramo biti svjesni veličine Domovinskog rata, da smo praktički ni iz čega stvorili vojsku, 1991. godine spriječili potpun slom Hrvatske, a do 1995. godine izgradili vojsku koja je bila sposobna izvesti briljantnu operaciju poput Oluje.

General-bojnik Stojković poručio je mladima da moraju biti svjesni što je generacija njihovih roditelja uspjela ostvariti, da trebaju znati temelje na kojima počiva današnja samostalna hrvatska država te da su to motiv i osnova za daljnju izgradnju Hrvatske.

Pozdravni govor prije predavanja, foto: Denis Stošić

OKRUGLI STOL: NAPAD NA KARLOVAC U RUJNU 1993.

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
8. RUJNA 2023.

Juraj Horvatin

Okrugli stol o napadu na Karlovac u rujnu 1993. godine održali smo u povodu tridesete obljetnice događaja, na inicijativu Udruge pripadnika 110. brigade ZNG-a/HV-a i u organizaciji Muzeja grada Karlovca.

U rujnu 1993. godine tzv. Srpska vojska Krajine napala je Karlovac s ciljem potiskivanja hrvatskih snaga s područja Turnja i Gornjeg Mekušja, odnosno s ciljem izbijanja na desnu obalu rijeka Korane i Kupe. Ta akcija neprijateljske vojske, kodnog naziva „operacija Kiša“, pokrenuta je kao odmazda za uspješnu hrvatsku vojno-redarstvenu akciju Medački džep.

Topnički napad na Karlovac počeo je 9. rujna 1993. Uz žrtvu poginulih i ranjenih pripadnika, napad na prvoj crti bojišnice zaustavile su snage 13. domobranske pukovnije Karlovac. Dana 13. rujna 1993. u borbu su se uključili interventna satnija 110. brigade HV-a, dijelovi 3. pješačke bojne 110. brigade HV-a te bitnica RAK-12 iz 137. brigade HV-a. Hrvatske su snage u koordiniranoj akciji 13. rujna 1993. odbile odlučujući oklopno-topničko-pješački napad neprijatelja. Bio je to posljednji ozbiljan pokušaj tzv. Srpske vojske Krajine da osvoji Turanj i dođe do mosta na rijeci Korani. Obrana mostobrana bila je važna i za kasniju provedbu operacije Oluja jer

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

je većina opskrbe u toj operaciji na ovom dijelu bojišnice išla preko mostova na Mrežnici i Korani, mostova koji danas nose nazive 13. domobranske pukovnije i 110. brigade.

U neprijateljskom napadu na grad od 9. do 13. rujna 1993. smrtno je stradalo 11 civila i devet hrvatskih branitelja. Dana 10. rujna 1993. dr. Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske i vrhovni zapovjednik OSRH-a, posjetio je Karlovac te obišao ranjenike u bolnici.

Ciljevi su ovog okruglog stola: podizanje teme obrane grada Karlovca u rujnu 1993. na višu razinu, rasprava o dosad nepoznatim ili malo poznatim aspektima i činjenicama; trajno bilježenje svjedočanstava aktivnih sudionika obrane te razvijanje novih pristupa za obilježavanje tog događaja.

Prije početka okruglog stola govore su održali uzvanici: potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske i ministar hrvatskih branitelja Republike Hrvatske, g. Tomo Medved, županica Karlovačke županije, gđa Martina Furdek Hajdini gradonačelnik Grada Karlovca, g. Damir Mandić.

Govornici okruglog stola bili su: dr. sc. Ante Nazor, pukovnik u miru Josip Slaćanin, general u miru Ivan Polović, bojnik u miru Martin Barić, pukovnik u miru Nikola Bakale, brigadir u miru Josip Tomačić, brigadir u miru Dubravko Halovanić, dr. sc. Dubravko Derk, Miroslav Rade, mag. ing. sec. i Katica Rubić, ing. med. lab. diag.

Govor ministra hrvatskih branitelja Tome Medveda prije početka okruglog stola, foto: Karlovački.hr

PREDSTAVLJANJE ZBORNIKA SVJE- DOČANSTAVA S OKRUGLOG STOLA „MEDICINSKO OSO- BLJE U DOMOVIN- SKOM RATU — RATNA BOLNICA U TOPUSKOM 1991.“

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
4. LISTOPADA 2023.

Juraj Horvatin

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

U povodu obljetnice općeg napada na Karlovac 4. listopada 1991. godine predstavili smo Zbornik svjedočanstava s okruglog stola održanog prethodne godine pod nazivom Medicinsko osoblje u Domovinskom ratu — ratna bolnica u Topuskom 1991.

Na predavljanju Zbornika govorilo je petero sudionika prošlogodišnjeg okruglog stola: dr. Kornelije Brkić, Đurđica Brajdić, Franjo Družak, Miroslav Abramović i Hrvoje Dugi.

U ovom Zborniku ostat će trajno zabilježena svjedočanstva aktivnih sudionika djelovanja saniteta, ratnih događaja i rada ratne bolnice u Topuskom 1991. godine.

Ratna bolnica u Topuskom bila je važna jer je bila prva ratna bolnica u Domovinskom ratu zahvaljujući kojoj se počeo razvijati vojni sanitet Republike Hrvatske. U radu ratne bolnice u Topuskom sudjelovali su djelatnici Medicinskog centra Karlovac.

Govornici okruglog stola, ujedno i autori teksta Zbornika bili su: dr. Kornelije Brkić, dr. Bruno Škurla, dr. Josip Žunić, dr. Miroslav Furdek, Miroslav Abramović, Đurđica Brajdić, Franjo Družak i Hrvoje Dugi.

Zamjenica županice Karlovačke županije dr. sc. Vesna Hajsan Dolinar održala je govor na predavljanju Zbornika, a predavljanju su prisustvovali i predstavnicima Hrvatske vojske Mirna Ignac te predstavnicima udruga proizašlih iz Domovinskog rata.

Prizor s predavljanja Zbornika, foto: Denis Stošić

GODINA XXII, BROJ 20, PROSINAC 2023.

DOMOVINSKI RAT U STRIPU — RADIONICA IZRADE STRIPA

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
27. – 29. SVIBNJA 2023.

Juraj Horvatin

MUZEJSKA PEDAGOGIJA

U povodu Dana državnosti u Muzeju Domovinskog rata Karlovac – Turanj održali smo višednevne radionice izrade stripa. Na radionicama su sudjelovali nadareni učenici triju karlovačkih osnovnih škola: Turanj, Grabrik i Dubovac. Učenike su na sudjelovanje potaknuli profesori likovne kulture želeći dodatno potaknuti razvoj učenika s već zamijećenim likovnim talentom. Tema izrađenog stripa bio je Domovinski rat u Karlovcu, a scenarij izrade stripa pripremljen je u suradnji s lokalnim karlovačkim braniteljskim udrugama. Trodnevne radionice stripa vodio je profesionalni crtač stripova i dragovoljac Domovinskog rata Nenad Barinić, a suvoditeljica je bila Tatjana Ivegeš Wilhelm.

Radovi polaznika radionice objavit će se u zborniku učeničkih radova koji će predstavljati jedinstven strip-album. Polaznici radionice, roditelji i škole dobit će primjerke strip-albuma za uspomenu.

Ove su radionice vrlo pozitivan primjer povezivanja djece i branitelja kroz umjetnost stripa.

Radionice izrade stripa predstavljaju nastavak suradnje s Nenadom Barinićem. Godine 2021. u našem muzeju održali izložbu Barinićeva strip-albuma „Vukovar: Haš“, a njegov strip može se naći i u našoj suvenirnici.

Nenad Barinić hrvatski je crtač stripova i ilustrator, *bajker* i umirovljeni hrvatski branitelj. Odmalena crta stripove i ilustracije, a od 1986. godine objavljuje u različitim publikacijama. Barinić već više od 13 godina održava škole stripa za mlade polaznike, ilustrator je niza knjiga, a kao stručni suradnik i ilustrator sudjelovao je u brojnim dokumentarnim filmovima. Dobitnik je više nagrada za likovno izražavanje, a HRT je snimio i dokumentarni film „Život sa slikama“ koji govori o njegovu životu i radu.

Polaznici na kraju radionice sa svojim radovima, foto: Denis Stošić

EDUKATIVNI FILM „ENIGMA ZLATKO KESER – KAKO GLEDATI I RAZUMJETI DJELA SUVREMENOG LIKOVNOG UMJETNIKA”

YOUTUBE KANAL
MUZEJA GRADA KARLOVCA,
STUDENI 2022.

Lana Bede

MUZEJSKA PEDAGOGIJA

Kao popratni sadržaj samostalne likovne izložbe umjetnika Zlatka Kesera održane 2022. godine u Galeriji „Vjekoslav Karas” u Karlovcu, snimljen je edukativni film „Enigma Zlatko Keser – kako gledati i razumjeti djela suvremenog likovnog umjetnika” u suradnji s povjesničarom umjetnosti i likovnim kritičarom Antom Vrankovićem. Trajanje: 45 min. Urednica Lana Bede, snimatelj Zvonko Ambruš.

Povjesničar umjetnosti i likovni kritičar Ante Vranković s Lanom Bede, višom kustosicom pedagoginjom MGK na snimanju edukativnog filma o izložbi Zlatka Kesera u Karlovcu, foto: Zvonimir Ambruš

POSJET UČENIKA OSMIH RAZREDA KARLOVCU

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
4. TRAVNJA – 16. LIPNJA 2023.

Juraj Horvatin i Sandro Vidoš

I ove se godine u organizaciji Muzeja grada Karlovca i Memorijalnog centra Domovinskog rata Vukovar nastavio projekt posjeta učenika 8. razreda Karlovcu.

Cilj je projekta proširiti znanje učenika o Domovinskom ratu učenjem o važnosti pojedinih područja za obranu suverene i samostalne Republike

Stručno vodstvo izložbom 'Karlovac 1991. - 1995.', foto: Denis Stošić

MUZEJSKA PEDAGOGIJA

Hrvatske, u čemu je grad Karlovac imao istaknutu ulogu. Pilot-program započeo je prije četiri godine. Mnogobrojni mladi iz istočne Hrvatske kroz ovaj projekt upoznaju znamenitosti Karlovca te uče o Domovinskom ratu kao o povijesnom razdoblju te o njegovu značenju za stanovnike Republike Hrvatske u današnje vrijeme.

Ove godine u razdoblju od travnja do lipnja Karlovac su posjetili učenici osmih razreda iz pet županija: Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske, Virovitičko-podravske, Brodsko-posavske i Požeško-slavonske. Ukupan broj učenika i učitelja koji su sudjelovali u terenskoj nastavi bio je 2836.

U programu jednodnevne terenske nastave učenici posjećuju Muzej Domovinskog rata Karlovac – Turanj gdje slušaju uvodno predavanje „Karlovac u Domovinskom ratu 1991. – 1995.” i razgledavaju izložbu „Karlovac 1991. – 1995.” uz stručno vodstvo kustosa. Učenici tijekom posjeta slušaju o zbivanjima na karlovačkom bojištu te životima branitelja i civila koji su na različite načine dali svoj doprinos u obrani Karlovca i stvaranju Republike Hrvatske.

Po završetku razgledavanja Muzeja Domovinskog rata Karlovac – Turanj učenici posjećuju Aleju hrvatskih branitelja u kojoj slušaju svjedočanstva branitelja grada Karlovca iz Udruge veterana satnije Rebels, a program završava razgledavanjem Starog grada Dubovca te Karlovačkog slatkovodnog akvarija – Aquatike.

Koordinatori programa bili su Sandro Vidoš i Juraj Horvatin.

MUZEJSKI MEDONOSNI VRT

GRADSKI MUZEJ KARLOVAC,
STROSSMAYEROV TRG 7, OŽUJAK
2021.– RUJAN 2022.

Lana Bede

Potaknuti interesom publike za muzejski vrt 2021. godine, u 2022. godini nastavili smo provoditi vrtlarske radionice, nadograđujući ih raznolikim edukativnim aktivnostima za sve dobne uzraste vezanima uz medonosne pčele i divlje oprašivače stvarajući tako malu, cvjetnu, urbanu oazu za posjetitelje i utočište za oprašivače.

U okviru programskog pravca „Muzejski medonosni vrt“ postavljen je apisarij sa živim pčelama u dvorištu Muzeja, održane su brojne radionice, degustacije meda, predavanja, izložba košnica iz muzejskog fundusa, filmska projekcija, osmišljeni su sadržaji za društvene mreže. Voditeljica programa bila je Lana Bede, prof., viša kustosica pedagoginja Muzeja grada Karlovca. Program je realiziran u suradnji s Etnografskim odjelom Muzeja grada Karlovca, Botaničkim vrtom Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, Ministarstvom gospodarstva i održivog razvoja RH, Pčelarskim društvom Karlovac, Udrugom BIUS i Kinoklubom Karlovac, uz financijsku podršku Grada Karlovca. Sva događanja održavala su se u Gradskom muzeju Karlovac na Strossmayerovu trgu 7 do njegova zatvaranja radi obnove, a ulaz je bio slobodan.

VRTLARSKE RADIONICE

S prvim danima proljeća, 22. ožujka, održali smo radionicu sjetve sjemenki ukrasnog slaka iz Botaničkog vrta u Zagrebu. Radionice su bile namijenjene djeci u dobi od četiri do šest godina, a na njima su sudjelovala djeca iz karlovačkih dječjih vrtića.

Kako bi vrt čitave godine bio u cvatu, a time i izvor hrane za oprašivače, 21. svibnja 2022. održali smo radionicu „Ne budi trut“ na kojoj smo lukovice proljetnog cvijeća (narcisa i tulipana) izvadili iz muzejskog vrta, spremili ih za iduću sezonu i posadili ljetnu cvjetnu gredicu. Radionica je bila namijenjena svim uzrastima. Planirali smo postaviti dodatne gredice s endemskim biljnim vrstama Hrvatske poput velebitske degenije, što bi sigurno privuklo dodatne školske grupe i hortikulturno oplemenilo ulazni portal Muzeja na Strossmayerovu trgu, no sadržaji nisu realizirani zbog izostanka podrške.

Za profil Muzeja na Facebooku dr. sc. Dubravka Sandev iz Botaničkog vrta PMF-a u Zagrebu pripremila je pet priča o proljetnicama i cvijeću koje je raslo u muzejskom vrtu tijekom kasne jeseni i zime, otkrivajući nam pregršt botaničkih i kulturno-povijesnih zanimljivosti o njima, uz podsjetnik na zaštićene vrste, poput visibabe, koje se ne smiju brati.

Učenici OŠ Dragojla Jarnević na radionici o pčelarstvu pod vodstvom Jasminke Alinčić, predsjednice Pčelarskog društva Karlovac, foto: Denis Stošić

PREDAVANJA O DIVLJIM OPRAŠIVAČIMA I RADIONICE IZRADE HOTELA ZA SOLITARNE PČELE

Na predavanju „Priče o divljim oprašivačima“ održanom 25. travnja 2022. u Maloj dvorani biologinja dr. sc. Ana Ješovnik (Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja RH), voditeljica istraživačkog projekta CroBuzz Klima, upoznala je učenike Gimnazije Karlovac i Šumarske i drvodjeljske škole Karlovac o važnoj ulozi divljih oprašivača u očuvanju bioraznolikosti, među kojima su kod nas najbrojnije divlje pčele, kojih ima više od 700 različitih vrsta, i muhe lebdjelice.

Za razliku od domaćih, medonosnih pčela o kojima se brine čovjek, staništa divljih pčela i ostalih kukaca oprašivača ugrožena su zbog niza promjena u okolišu, a nestaje i tradicionalni način gradnje kuća od drva i trske ožbukane vapnom u čijim su

šupljinama i pukotinama i one nekada pronalazile svoj dom. Izgradnja i postavljanje „hotela“ s cjevčicama od trske i bambusa koje im osiguravaju staništa za gniježđenje jedan je od načina kako im možemo pomoći. Stoga smo u suradnji s Udrugom studenta biologije BIUS 4. travnja 2022. održali **dvije „uradi sam“ radionice izrade hotela za solitarne pčele** na kojima su sudjelovali učenici viših razreda Osnovne škole Dubovac i Osnovne škole Grabrik. U uvodnom **predavanju „Čudesni svijet pčela“ Davor Merkaš iz Udruge BIUS** upoznao je učenike s opokrilcima i zanimljivostima iz života pčela.

Uz pomoć muzejskog domara Adriana Pleadina učenici su izradili tri hotela za solitarne pčele i kukce koji su zatim postavljeni u vrtu Muzeja te u školskim vrtovima Osnovne škole Dubovac i Osnovne škole Grabrik u Karlovcu. Za sve koji žele napraviti svoj hotel

za pčele, a nisu mogli doći na radionicu, na internet-skoj stranici i na društvenim mrežama Muzeja podijelili smo letak Udruge BIUS i CroBuzz Klima s uputama za izradu hotela.

PROGRAM U POVODU SVJETSKOG DANA PČELA 2022.

U povodu Svjetskog dana pčela, koji se na inicijativu UN-a obilježava 20. svibnja u cilju povećanja svijesti o važnosti pčela, Dana zaštite prirode u RH i Međunarodnog dana biološke raznolikosti (22. svibnja) od 18. do 23. svibnja 2022. organiziran je prigodan program. U „Muzejskom medonosnom vrtu“ u dvorištu Muzeja postavljen je **apisarij**, staklena košnica u kojoj su posjetitelji mogli izbliza promatrati kako živi i radi zajednica pčela medarica (*Apis mellifera*). Apisarij je postavljen u suradnji s pčelarom Vladimirom Vojakom iz Donjih Stativa.

U suradnji s Pčelarskim društvom Karlovac 19. svibnja 2022. u Maloj dvorani Muzeja održana je **radionica pčelarstva uz degustaciju više vrsta meda** na kojoj su sudjelovali učenici 3. razreda Osnovne škole Dragojla Jarnević. Na iznimno zabavnoj, kostimiranoj radionici djeca su se upoznala s osnovama pčelarstva, priborom pčelara, organizacijom pčelinje zajednice i vrstama pčela koje žive u njoj. Radionicu je vodila Jasminka Alinčić, predsjednica PDK-a.

Od 19. svibnja do 3. lipnja u Maloj dvorani GMK-a mogla se razgledati **didaktična izložba** tradicionalnih košnica iz fundusa Etnografske zbirke MGK-a pod nazivom „Kome je pala sjekira u med?“. Predstavljena su tri osnovna tipa tradicionalnih košnica: „dubina“, koja oponaša duplju stabla, „trnka“, pletena od šiblja, i „platara“, pletena od snopova slame. Izložba je bila upotpunjena terenskim zapisima kustosa etnologa i arhivskim fotografijama seoskih domaćinstava šire karlovačke okolice iz Fototeke MGK-a.

Program je završio u večernjim satima 21. svibnja projekcijom nagrađivanog makedonskog **dokumentarnog filma „Medena zemlja“** na otvorenome, u atriju Gradskog muzeja. Projekcija je organizirana u suradnji s Kinoklubom Karlovac, a film je tijekom trajanja programa publika mogla besplatno gledati i na daljinu, na platformi Volim dokumentarce.

U brojnim vrtlarskim radionicama sudjelovali su polaznici od vrtičke do srednjoškolske dobi, foto: Lana Bede

Prizor s radionice, foto: Denis Stošić

Apisarij sa zajednicom pčela medarica bio je postavljen u dvorištu Gradskog muzeja povodom Svjetskog dana pčela 2022., foto: Denis Stošić

Radionica izrade hotela za kukce u plavoj boji koja ih najviše privlači, foto: Denis Stošić

OBIČAJ PALJENJA IVANJSKOG KRIJESA U KARLOVCU

NEMATERIJALNA KULTURNA
BAŠTINA REPUBLIKE HRVATSKE

Nikolina Belančić Arki

Turistička zajednica grada Karlovca podnijela je 2019. godine zahtjev Ministarstvu kulture i medija za uvrštenjem *Običaja paljenja ivanjskog krijesa u Karlovcu* u Registar nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. Iz Ministarstva kulture i medija tadašnjem je Gradskom muzeju Karlovac poslana *Zamolba za obavljanje istraživanja prijedloga nematerijalne baštine Ivanjski krijes u Karlovcu za upis u ranije spomenuti Registar*. Zadatak istraživanja prema toj Zamolbi pripao je trima karlovačkim etnologima: Tomislavu Augustinčiću, Matiji Dronjiću i Nikolini Belančić Arki, kustosici Etnografskog odjela Muzeja. Nakon višegodišnjeg rada konačni zaključci poslani su u Ministarstvo kulture i medija koje je u listopadu 2022. godine donijelo rješenje da se *Običaj paljenja ivanjskog krijesa u Karlovcu* uvrsti na Listu zaštićenih kulturnih dobara u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao „nematerijalno

SUGLASJA

kulturno dobro“, što je ukupno 13. kulturno dobro iz naše županije.

Inače, paljenje ivanjskih vatri najvažniji je običaj povezan s blagdanom svetog Ivana Krstitelja (24. lipnja). Spada u skupinu godišnjih običaja ljetnog doba i njime se obilježava ljetni solsticij ili suncostaj — najdulji dan u godini na sjevernoj hemisferi kada je Sunce najudaljenije od Zemlje, a njegove zrake padaju okomito na Zemlju i imaju najveću snagu. Taj dan slavi se Sunce, dolazak ljeta, priziva se blagostanje i dobar urod ljetine. Da je Sunce u središtu zbivanja, vidi se i po izvornom značenju riječi krijes koja znači *obrat, mijena* — od toga dana Sunce se obraća natrag, skraćuje mu se putanja i gubi na snazi. Riječ *krijes* tek se u kasnije doba počinje vezati uz vatru i razdoblje oko Svetoga Ivana. Sam običaj pripada u pretkršćansko doba i ima svoje uporište u staroslavenskoj mitologiji.

Paljenje krijesova na obalama rijeke Kupe običaj je koji u gradu Karlovcu datira iz 18. stoljeća. Najstariji zapis potječe iz 1779. godine, a u njemu se spominje paljenje krijesa na Gazi te ga se označava najvećom pučkom svetkovinom u Karlovcu. Na drugoj strani rijeke Kupe, u naselju Banija, krijes se počinje paliti od 19. stoljeća te se s vremenom razvija rivalstvo među tim gradskim četvrtima koje traje još do današnjih dana. Stanovnici tih dvaju prigradskih naselja oduvijek su organizirali paljenje krijesova, a od kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća pridružuje im se Turistička zajednica grada Karlovca. Uz paljenje krijesova organizirao se i raznovrstan program koji je uključivao sportska događanja, nastupe kulturno-umjetničkih društava te popularnih glazbenika i glazbenih sastava, bogatu ugostiteljsku ponudu te raskošan vatromet. U zadnjih nekoliko godina taj običaj označava početak veće manifestacije „Zvezdano ljeto“ kojom se obilježava rođendan grada Karlovca.

Uvrštavanjem ovog, svim Karlovčanima omiljenog običaja, na Listu, nositelj kulturnog doba, Turistička zajednica grada Karlovca, preuzela je veliku odgovornost i obvezu zaštite i očuvanja ovog običaja, no i cijela naša zajednica ima dužnost i moralnu obvezu štititi ovaj običaj od zaborava, poduzimati sve potrebne mjere kako bi ga se dalje istražilo, unapređivalo, poticalo pojedince i skupine na sudjelovanje, ali i promoviralo izvan granica lokalne zajednice kako bi bio dostupan što široj javnosti.

Krijes 1999. godine, foto: Jana Mihalić

MUZEJI GRADA KARLOVCA NA SAJMU UČENJA U SISKU

ŠETNICA S. STRIEGLA
3. LIPNJA 2022.

Lana Bede

Radionica "Vunasti mamut 3D" u Sisku, foto: Lana Bede

Na poziv Gradskog muzeja Sisak, na Sajmu učenja održanom na prekrasnoj Šetnici Slave Striegla u Sisku u povodu obilježavanja Dana grada Siska predstavili smo izbor iz edukativnih programa Muzeja grada Karlovca. Za učenike trećih razreda sisačkih osnovnih škola održali smo tri radionice o kulturnoj i prirodnoj baštini te rijeci Kupi koja povezuje naša dva grada: „Vunasti mamut 3D“, „Rimske sandale“ i „Ornament u nošnji Pokuplja“. Voditeljica programa bila je Lana Bede.

DANI EUROPSKE BAŠTINE / ARHIV OTISAKA GRADA

KNJIŽNICA I ČITAONICA ZA
MLADE, 29. RUJNA 2023.
STARI GRAD DUBOVAC,
10. LISTOPADA 2023.

Lana Bede

SUGLASJA

Muzeji grada Karlovca i ove godine sudjeluju u manifestaciji *Dani europske baštine* koja se tradicionalno održava tijekom rujna i listopada u organizaciji Ministarstva kulture i medija. Ovogodišnja središnja tema manifestacije jest Živa baština koja podrazumijeva mjesta i specifične lokalitete i predmete, rituale i događaje te različite oblike čuvanja prošlosti u kolektivnom sjećanju.

U programu Muzeja grada Karlovca „Arhiv otisaka grada”, koji je nastao prema umjetničkoj koncepciji Saše Martinović Kunović, prožimaju se osobna zapažanja, intimna sjećanja i raznoliki oblici bilježenja tragova prošlosti u sadašnjosti grada s institucionalnim oblicima dokumentiranja i očuvanja baštine. U sklopu programa održane su dvije kreativne radionice, 29. rujna u Knjižnici i čitaonici za mlade te 10. listopada na Starom gradu Dubovcu, a radovi nastali na radionicama bit će izloženi u uličnom izlogu Knjižnice za mlade u Karlovcu.

Polaznici radionice, među kojima su bile i osobe oštećena vida iz Udruge slijepih Karlovačke županije, na glinenim su pločicama bilježili otiske zidova, podova, ograda, vrata, drveća i dijelova urbane opreme uz vodstvo likovne umjetnice Saše Martinović Kunović, autorice projekta, i više kustosice pedagoginje Lane Bede iz Muzeja grada Karlovca. Otisci su se zatim organizirali u povezane cjeline i pohranili u arhivske kutije za trajno čuvanje i izlaganje. Ti mali fragmenti, istovremeno opipljivi i simbolički, svjedoče o našoj potrebi da s baštinom živimo i da je održavamo živom.

„Arhiv otisaka grada” nastavak je projekta i istomene izložbe Saše Martinović Kunović održane u Arhivu grada Zagreba 2005. godine u suradnji s višom arhivistkinjom Brankom Molnar.

Radionica je bila prilagođena osoba s oštećenjem vida. Sudjelovali su članovi Udruge slijepih Karlovačke županije, foto: Denis Stošić

POSTAVLJANJE SPOMEN- PLOČE 103. BRIGADI HV-a TE SPOMEN-PLOČA MEDICINSKOM OSOBLJU I RADNICIMA U ZDRAVSTVU DOMOVINSKOG RATA

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA
KARLOVAC – TURANJ
4. LISTOPADA 2023.

Juraj Horvatin

SUGLASJA

Ove godine postavili smo tri spomen-ploče na zgradu Muzeja Domovinskog rata Karlovac – Turanj.

U znak sjećanja i priznanja zagorskim braniteljima koji su sudjelovali u obrani Karlovca i šireg karlovačkog područja u Domovinskom ratu 20. svibnja 2023. otkrivena je spomen-ploča 103. brigadi HV-a. Spomen-ploču otkrili su krapinsko-zagorski župan Željko Kolar i brigadir u miru Janko Šafranko. Inicijatori postavljanja spomen-ploče bili su Zdravko Senčar i Hrvatski časnički zbor Hrvatskog zagorja. Svi navedeni održali su govore prisjetivši se teških, ali i ponosnih ratnih dana. Svečanosti otkrivanja spomen-ploče prisustvovali su predstavnici braniteljskih udruga iz Krapinsko-zagorske i Karlovačke županije. U znak zahvalnosti zagorskim braniteljima govorili su predsjednik Gradskog vijeća Grada Karlovca Marin Svetić te zamjenica županice Karlovačke županije Vesna Hajsan-Dolinar.

U povodu obljetnice općeg napada na Karlovac, 4. listopada 2023. otkrili smo dvije spomen-ploče medicinskom osoblju i radnicima u zdravstvu Domovinskog rata. Radi se o spomen-ploči Društva medicinskih sestara i tehničara Domovinskog rata HUMS-a (Hrvatske udruge medicinskih sestara) te o spomen-ploči Hrvatske udruge medicinskih sestara i tehničara i drugih radnika u zdravstvu Domovinskog rata. Na svečanosti otkrivanja spomen-ploča govorile su gđa Đurđica Brajdić i gđa Ljerka Pavković, a zatim je uslijedio blagoslov kapelana Vojnog ordinarijata.

Spomen-ploče postavljene su u skladu s dobivenim suglasnostima Muzeja grada Karlovca i Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture i medija RH.

Uzvanici s otkrivanja spomen-ploče 103. brigadi HV-a. Foto: Radio Stubica

Tema: Bijenalne i trijenalne
umjetničke izložbe u Hrvatskoj

ISSN 133-879 X